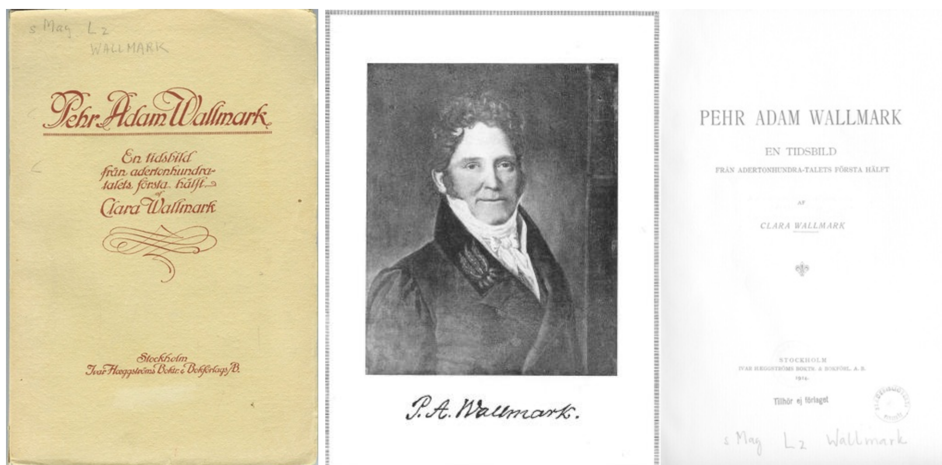

PEHR ADAM WALLMARK

EN TIDSBILD

FRÅN ADERTONHUNDRA-TALETS FÖRSTA HÄLFT

AF

CLARA WALLMARK

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTROMS BOKTR. & BOKFÖRL. A. B.
1914.

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.
STOCKHOLM 1914.

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

KÄLLOR:

OTRYCKTA:

I Kgl. Bibliotekets handskriftsamling:

P. A. Wallmarks

brefsamling.

L. v. Engeströms

»

Gjörwells

»

I enskild ägo:

P. A. Wallmarks bref till sonen Ernst Wallmark 1850—58.

TRYCKTA:

P. A. Wallmarks självbiografi ur »Biografiskt lexikon öfver namnkunniga svenska män».

J. A. Hazelius, »Minnesteckning öfver P. A. Wallmark».

Ljunggren, »Svenska vitterhetens häfder».

Journal för litteratur och teater 1809—13.

Allmänna journalen 1814—1824.

Geografiskt statistiskt lexikon.

H. Hofberg, Biografiskt handlexikon.

Göteborgs stifts herdaminnen.

*

FÖRORD.

Då vid min broders, litteratören Ernst Wallmarks, 1910 inträffade död en packe bref med min faders välbekanta handstil föll i mina händer och jag genomläste dessa gulnade blad, väcktes hos mig tanken, att en utförligare skildring af P. A. Wallmarks lefnadshändelser möjligen kunde vara af intresse för mången. Hans självbiografi finnes visserligen tillgänglig i tryck i det digra verket »Biografiskt lexikon öfver namnkunniga svenska män», men då den afslutades med år 1847, meddelar den intet om de sista tio åren af hans lefnad. Som Wallmark blef af sin samtid i allmänhet ganska omildt och i många hänseenden orättvist bedömd, drefs jag äfven af den önskan, att de, som kunde hafva intresse af att läsa denna lefnadsteckning och isynnerhet hans många ättlingar i 3:dje och 4:de led, därigenom skulle komma att närmare lära känna honom och bedöma honom med större rättvisa samt finna, att han var en orädd och oegennyttig kämpe för hvad han ansåg rätt, trogen sitt valspråk:
»För det rätta, sanna, sköna,
Vågen, liden, dödlige»!

Denna lefnadsteckning gör ej anspråk på att vara ett fullt självständigt arbete, isynnerhet beträffande dess första afdelning, som till stor del är framställd efter deunderrättelser, som meddelas i P. A. Wallmarks självbiografi och i den minnesruna, som kort efter hans död ägnades honom i Svenska Tidningen af J. A. Hazelius. Men dessa meddelanden hafva ytterligare fullständigats genom upplysningar, hämtade ur andra ofvan angifna källor samt ur hvad som i personlig hågkomst bevarats från en älskad faders sista lefnadsår.

Till kanslirådet Wilhelm Beskow och fröken Lotten Dahlgren hembär jag de hjärtligaste tacksägelser för de

värdefulla råd och anvisningar de godhetsfullt gifvit mig.

Skara i april 1914.

Clara Wallmark.

*

KAP. I.

Släkt. Föräldrar och barndomsår. Studier i Lund.

Släkten Wallmark leder sitt ursprung från svensk bondestamEn bondson från Närike vid namn Jöns, född 1692, studerade i Strängnäs och prästvigdes där 1722. Han antog då namnet Wallmark. Hans son Johan, en god matematiker, var anställd som byggmästare vid Trollhätte slussverk 1775, och samtidigt tjänstgjorde där en man med samma släktnamn, Anders Wallmark. Huruvida dessa båda voro bröder är outredt. Enligt P. A. Wallmarks uppgift hade hans farfar, Asmund, en broder, troligen ofvannämnde Jöns, hvilkens son kom till Norrland, och från hvilken den norrländska grenen af släkten härstammar., men Pehr Adam Wallmarks farfar och far voro präster. Den förre, Asmund Wallmark, var född 1708, blef student 1732, prästvigdes 1734 och dog 1748 såsom komminister i Tölö församling, prebende under Göteborgs stift. Asmunds son, Anders Wallmark, föddes 1744. Vid fyra års ålder blef han faderlös, och då han var sex år gammal, sändes han af sin moder till en släkting, rektor Stockman i Varberg, för att af honom undervisas. Han inskrefs såsom student i Lund 1764, studerade 1766 i Uppsala och prästvigdes 1768. Därefter tjänstgjorde han som adjunkt hos kyrkoherden i Fagered, Johan Dalin, en broder till skalden Olof v. Dalin, och blef 1777 komminister i Fagered. Efter att 1792 hafva aflagt disputationsprof och tagit pastoralexamen med betyget cum laude erhöll han 1802 Harplinge pastorat och utnämndes af biskop Vingård till prost.Alltsedan 1767 hade då där ingen visitation hållits intill 1813, då prosten Wallmark predikade »grundligen och uppbyggligen om några viktiga skäl, som böra beveka syndare till bättring och de trogna till ståndaktighet».

Prosten Wallmark var en särdeles kunskapsrik man och hade studerat icke blott de klassiska språken utan äfven, hvad som då för tiden var mera ovanligt, det franska språket. Ända in i sena ålderdomen ägde han stor kropps- och själsstyrka och ägnade all sin lediga tid åt studier, isynnerhet läste han flitigt bibeln, Nya Testamentet helst på grekiska. Med sin maka, Hedvig Sofia Revigin, hade han nio barn, hvaraf sex uppnådde mogen ålder. Dessa voro Pehr Adam, Kungl. bibliotekarie, Jakob Elieser, kommissionslandtmätare, och Karl Otto, öfverjägmästare, samt döttrarna Karolina Justina, gift med komministern i Falkenberg, J. Spångberg, Sofia Katarina, gift med assessor C. G. Heuman, och Sabina Gustava, gift med kamrer C. F. Holmberg. Prosten Wallmark dog 1828, 84 år gammal. På dödsbädden yttrade han till sin maka: »Jag går nu hem, skilsmässan kan ej blifva lång, vi hafva Gud evinnerligen prisad tillbringat ett lyckligt, kärleksfullt äktenskap tillsammans och fått uppnå en hög ålder samt se alla våra kära barn nyttiga och välartade, hvilket mycket gladt oss». Han nedkallade därefter Guds välsignelse öfver alla de sina, anbefallde dem i Hans mäktiga beskydd, läste högt och redigt ur minnet psalmen 214 samt utandades med orden »Min Gud» sin sista suck.

***

I det lilla torftiga komministerbostället Stora Egnared i Fagereds pastorat i Norra Halland föddes nyårsafton 1777 Pehr Adam Wallmark. Ehuru hemmet, där han uppväxte, den äldste bland många syskon, var fattigt, gaf det honom dock rika bildningsmedel. Fadern ledde själf med stor omsorg sina söners undervisning och bibringade Pehr Adam, som tidigt visade håg och fallenhet för studier, goda ochgrundliga kunskaper i såväl språk som öfriga ämnen. Den vetgirige gossen läste dessutom på lediga stunder och under de långa vinterkvällarna allt hvad han i faderns bokförråd kunde komma öfver af vittra författares arbeten. Så gjorde han tidigt bekantskap med Olof v. Dalins arbeten, Leopolds oden och Kellgrens dikter samt äfven Holbergs komedier. Dalins skrifter

intresserade honom särskildt, emedan skaldens personlighet af åtskilliga orsaker framträdde så lefvande för hans fantasi. Han hade nämligen en gång fått följa sin far till Olof v. Dalins födelseort, Vinberg i Halland, och vid detta tillfälle hört honom mycket omtalas; äfven besökte han ofta skaldens broder, kyrkoherden i Fagered, Johan Dalin, som omfattade gossen med stor välvilja. Sittande i den vänlige, gamle mannens knä, lyssnade han då begärligt till allt hvad denne berättade om sin broders barndom och om hans upplefvelser vid drottning Lovisa Ulrikas hof.

Denne Johan Dalin var känd såsom en enfaldig och inskränkt man, och det var blott genom sin broders inflytande, som han erhållit pastoratet, hvilket var ett af de sämsta i Halland. Det berättas, att då Olof v. Dalin af drottning Lovisa Ulrika begärde detta pastorat för sin broder, drottningen ålagt skalden att hålla en predikan för hofvet. Dalin författade då en af de så kallade »kalottpredikningarna»Så kallades en del parodier på predikningar, som Dalin författade och uppläste inför drottningen och hennes förtrognaste sällskapskrets, och i hvilka predikosättet hos mängden af den tidens prästerskap härmades och parodierades till sammansättning, maner, röst och åtbörder. Ryktet utbasunade och förvärrade dessa parodier, och de ansågos som yttringar af hofvets kristendomsfientliga oeh vådliga sinnesstämning. Prästeståndet förtörnades och tog dem som bevis på hofvets gudlöshet, och på riksdagen 1756 uttömde det sin vredes skålar öfver både skalden och drottningen. , hvilka så mycket bidrogo till de förföljelser, som sedermera träffade honom.

***

Hösten 1793 kom Wallmark, då femtonårig, till Lund och inskrefs såsom student. Som tillgångarna i föräldrahemmet voro knappa, gällde det att inrätta sig med största möjliga sparsamhet. Det bestämdes därför, att han skulle dela rum med en kamrat och hufvudsakligen lefva af matsäck, medförd hemifrån, ett den tiden ganska vanligt lefnadssätt för fattiga studerande. »Men», säger han en gång vid en återblick på dessa år, »man frågade då ej så mycket efter hur kroppen hade det, blott själen fick fråssa».

Valet af kamrat hade emellertid ej utfallit lyckligt; dennes dystra, religiösa åskådning hotade att alldeles nedtynga Wallmarks af naturen glada lynne. Det blef honom därför nödvändigt att söka inrätta sig på annat sätt. Han lyckades äfven att redan följande år erhålla kondition mot fritt vivre i den bekante domprosten Henrik Schartaus hus, och därigenom blef det honom lättare att åren 1794 och 95 uppehålla sig vid akademien.

Om sin första termin i Lund skrifver han efter några års vistelse i Stockholm till en f. d. kamrat, dåvarande rektor Rabe i Falkenberg:

»Jag har alltid älskat religionen. Min far lifvade tidigt hos mig den innerligaste kärlek för den och dygden. Hans föredömen gåfvo vikt åt hans lärdomar, men han öfvade äfven en dygd, som jag sedermera isynnerhet lärt värdera. Han var aldrig intolerant. Jag kom till Lund, jag var nog lycklig att få en kontubernat, som var religiös, men huru fast min kärlek för religionen än var, kom han den att vackla genom en ytterlighet, likaså vådlig som irreligiositeten, till hvilken den blott har ett steg — jag menar det religiösa svärmeriet. I hans tanke var det oskyldigaste nöje en synd. Såg han mig skratta eller göra något annat, som jag tyckte, oskyldigt nöje, var han strax färdig med en straffpredikan. Kom någon vän till oss, som ej vägde sina uttryck, ryckte han på axlarna och himlade med ögonen, — med ett ord, han var i högsta grad intolerant.Den Gud han dyrkade var ej denna hulda, nådiga, som vill alla varelsers lycksalighet, som vill, att vi ej skola göra jorden till en jämmerdal, som vill, att vi skola njuta alla oskyldiga nöjen, skämta med en vän och leka i glad, oskyldig förtrolighet med våra ungdomskamrater. Han såg Gud beständigt i moln, väpnad med viggar att krossa hvar och en, som ej beständigt grät eller hängde med hufvudet. Hans Gud var ej min. Med ett lättrördt hjärta och ett gladt temperament kunde jag ej finna mig i denna religion. Hade jag ej af min far fått andra begrepp, hade jag varit förlorad. Du vet huru lätt människan går från en ytterlighet till en annan, och ingenting hade varit naturligare, än om jag ifrån att varmt älska den största skatt människan fått, öfvergått till fullkomlig kallsinnighet, ja t. o. m. förakt för densamma. Ingenting hade ock varit olyckligare. Jag fick sedermera och har alltsedan rönt så många och så stora prof af Försynens godhet emot mig, att jag därigenom lärt känna huru litet, ja alldeles icke värdig jag var denna godhet, hvarigenom åter min tacksamhet skulle blifva så mycket större. De dagligen förnyade prof af dess godhet, som

jag här njuter, tyckas liksom påminna mig, att mitt hjärta är svagt, och att det behöfver dessa retelser att älska Försynen *här* mera än på något annat ställe, emedan världen här är farligare. Och dessa reflektioner fylla mitt hjärta med de ljufvaste känslor! Tro mig, min vän, Stockholm är en säker termometer för en ynglings moralité, hans karaktär måste här snart decidera sig; den kan ej här länge förblifva outvecklad. Antingen måste den stadga sig på den *goda* eller den *onda* sidan, det gifs ingen medelväg».

Wallmark hade först ämnat ägna sig åt läkarkallet och började därför studera anatomi och botanik. Men då han snart insåg, att de medicinska studierna skulle fordra alltför lång tid och därigenom blifva för dyrbara för hans knappa tillgångar, öfvergaf han dem för att ägna sig åt de klassiska studierna, till hvilka hans håg egentligen drogs. Hanämnade nu taga graden och studerade med ifver och lust de klassiska och moderna språken. Vid skrifningen »pro exercitio» författade han i stället för den vanliga krian ett latinskt skaldestycke. Härigenom tillvann han sig professorerna Lundblads och Norbergs ynnest. Den förre erbjöd honom kondition i sitt hus och den senare fria privatlektioner i grekiska. Mellan Wallmark och Lundblad grundlades nu ett vänskapsförhållande, som underhölls genom flitig brefväxling, sedan Wallmark lämnat Lund. För vinnande af den filosofiska graden författade Wallmark tvenne disputationer på latin. Vårterminen 1798 lämnade han Lund och tog kondition på landet i närheten af Varberg, men ämnade till hösten återvända till universitetet och afsluta studierna. Vid den året därpå inträffade promotionen var han utsedd till Ultimus, men omständigheter inträffade, som gjorde, att han måste försaka lagerkransen.

*

KAP. II.

Brefväxling med Gjörwell.

Under sommaren 1798 hade Wallmark på lediga stunder öfversatt några grekiska och latinska skrifter, som han ämnade utgifva under titel »*Samling af skrifter i äldre litteratur*» och som han anmälde till subskription i Stockholmsposten, tillika med en öfversättning af Wielands »*Geschichte der Abderiten*». För att få förläggare härtill skref han till assessor Gjörwell följande bref:

Varberg den 28 mars 1799.

H. H. assessor!

Förlåt att jag tar mig friheten att i Herr assessorns gunst rekommendera mig själf! Det är djärft, jag medger det. Men skulle den, som med så utmärkt ömhet omfattar vår litteratur, neka dess vänner sin ynnest och uppmuntran? Nej! Jag skulle ock misskänna en man af det upphöjda rykte och af de förtjänster om litteraturen som Herr assessorn, om jag trodde det. Jag ser af tidningarna, att Herr assessorn ännu uppoffrar sig åt det enda stora, mänsklighetens behof — upplysningen — och — förlåt mig det — jag hyser den förmätna önskan att under Herr assessorns inseende och ledande äfven få arbeta för densamma. Jag kan icke smickra mig med att af Herr assessorn vara kändi6

för något, som skulle kunna berättiga mig till denna lycka. Jag är i litterära världen ett Nonien obscurum, och jag kan icke berömma mig af att äga snille eller utomordentliga kunskaper, men hvad jag utan att anses som oblyg kan tillägga mig är — flit. Lessings »Ein jeder darf sich seines Fleisses riihmen» har förledt mig till denna bekännelse. — Jag önskar att komma till Stockholm, men jag är fattig och vågar icke resa dit utan att vara försäkrad om att där kunna förtjäna födan antingen genom information eller på något annat sätt. Jag flyr till Herr assessorn. Neka mig icke sin hjälp och sin uppmuntran. Jag lofvar heligt att blifva dem värdig. Jag har under mitt vistande här öfversatt Wielands »Geschichte der Abderiten», hvilket jag äfven i tidningarna intimerat. Jag är öfvertygad, att Herr assessorn skall finna det vardt att skänkas svenska allmänheten. Det är besynnerligt, att Wieland, som tyskarna själfva anse för den största af sina nu lefvande författare, är så litet känd i Sverige, då en

Kotzebue, som öfverallt äfven i Tyskland så mycket häcklats, här vinner bifall. Jag tviflar icke, att ju det kvickaste af Wielands arbeten skall hålla förläggaren skadeslös, och jag vågar därför tillbjuda Herr assessorn detta förlag. Jag utber mig med första svar från Herr assessorn; måtte detta blifva till min fördel.

Med djup högaktning har äran framlefva Herr assessorns ödmjukaste tjänare

P. A. Wallmark.

Gjörwells svar var vänligt och gynnsamt. Han lofvade sitt bistånd och ber Wallmark sända honom närmare upplysningar om sina studier och lefnadshändelser samt tillägger: »Är det min herre, som för någon tid sedan i de allmänna papperen kungjort öfversättning af gamla auktorer, och, om jag minnes rätt, till en början af Lucianos? Detta är ett ädelt företag och en berömligt använd möda, en tjänst emot vår litteratur, som bör öppna för min herre tillträdet

hos våra bästa både kännare och domare uti granskningens och smakens väg».

Wallmarks svar var af följande lydelse:

Varberg den 25 april 1799.

H. Herr assessor!

För Herr assessorns gunstiga svar med däruti innelagda brefväxling har jag härmed äran ödmjukt tacka. Jag fann vid genomläsandet däraf, huru djärf jag varit, som vågat tillskrifva en man, hvars korrespondenter varit tidehvarvets störste män. Men jag fann ock af Herr assessorns ädelmodiga svar samma öfverseende godhet med svagheten, som alltid utmärkt en verkligt stor man. — Jag är född d. 31 dec 1777. Efter att i mina föräldrars hus under min fars egen handledning hafva lagt grund med de vanliga skolstudierna, sändes jag 1793 om hösten till Lund utan annan ledare än mig själf. Som mina föräldrars omständigheter icke med-gåfvo att där hålla mig längre än 3 terminer, antog jag en akademisk kondition mot allt fritt och 100 Rdrs lön för 8 timmars daglig undervisning i de moderna språken, hvilka jag dessa trenne terminer isynnerhet idkat för att kunna bestrida, hvad som nu för tiden mest fordras på konditioner; åtta timmars undervisning med disciplar lämnade mig icke mycken tid öfrig till mina egna studiers idkande. Jag vistades vid akademien utan att däraf hafva någon nytta, helst jag icke kunde profitera af några lektioner. Min starka lust att läsa och min håg att utmärka mig ibland de andra studerande föranläto mig till beslut, vådliga för min hälsa; jag tillbragte ofta hela nätterna, alltid halfva, ibland mina böcker. De studier jag då idkade voro de lärda språken och filosofiska vetenskaperna tillika med medicinen, som jag först valt till hufvudyrke. Jag hade rekommendation till professor Lundblad, som under hela min akademiska tid var

tillsatt som min »tutela morum». Som jag beständigt skrifvit latin för honom och däruti gjort någorlunda framsteg, så vann jag hans ynnest och mottog 1796 i maj hans son att undervisa i hans hus. Jag tänkte nu få tillfredsställa min omättliga läslust. Jag hade frihet att på boklådan och af hans egna böcker begagna mig af hvilka jag ville. Han uppmuntrade mig att isynnerhet läsa latin och att följa min håg för Belles-lettres samt lämna medicinen, den jag ock då öfvergaf. Men jag fick ej läsa mycket. Den tid jag hade öfrig från disciplarna måste jag använda på öfversättningar och korrekturläsning, hvarmed jag fick befattning. För hans son och en liten grefve Hård, som han tagit i pension, fick jag 200 Rdr om året och allting fritt, hvilket var nog litet, åtminstone dyrt förtjänt. I juni 1798 lämnade jag Lund, harmsen på ödet och den oblida lyckan, som varit orsak, att jag midt i lärdomens visthus måst hungra — måst dela Tantali öde. Examen Theologicum och Stili äro de enda examina jag tagit. Mitt uppsåt att magistrera försvann i samma mån som jag såg mig icke kunna förtjäna något där, än mer måste sätta mig i skuld för det nödvändiga, en skuld jag sedan måst arbeta af. Historia har icke varit min sak, antiqvarius skulle jag ha lust att bli; jag har afritat flera ålderdomsminnesmärken, som här finnas, och som ingen förut beskrifvit. Jag önskade för min framtid få någon sådan anställning som kunde med sparsam hushållning

föda mig och lämna någon tid öfrig för studierna. Jag vore liknöjd hur ringa dess anseende vore. Mitt valspråk är: »Lycklig utan afund». Jag är färdig till allt. Jag har syskon, som fordra min hjälp, och ser jag mig icke i stånd att vid 26 eller 27 års ålder kunna hjälpa dem eller ha en sådan beställning, så väljer jag något brödstudium. Jag har nu fått kondition i Stockholm; villkoren äro: allting fritt, hvarföre jag skall läsa tyska, historia och geografi med en gosse om nio år några timmar om dagen. Jag önskar således blott att genom öfversättningar kunna förtjäna hvad som kan åtgå19

till kläder, och det är detta jag önskar under Herr assessorns inseende eller med Herr assessorns rekommendation, till dess jag kan få någon anställning. Efter Herr assessorns begäran bifogar jag ett prospekt af mina grekiska öfversättningar tillika med ett litet latinskt opus öfver långfredagen. Som jag snart kommer till Stockholm, hoppas jag där få den äran uppvakta personligen och väntar emellertid med min öfversättning af Wielands »Geschichte der Abderiten». Jag utbeder mig att med djup högaktning få lefva Herr assessorns ödmjuke tjänare

P. A. Wallmark.

På detta bref svarade Gjörwell.

Min Herre!

Ganska mycken tack för vänskapsfulla brefvet, och saknade jag uti de mig lämnade underrättelserna blott födelseorten och faderns namn. Hvad jag i hufvudsaken hade att skrifva får allt muntligen sägas, då min Herre nu snart hit upp kommer. Välmenta råd och anvisningar inom min trånga krets på utvägar skola från min sida aldrig brista. Detta är ock nästan allt hvad jag kan lofva i anseende till den yttre lyckan. Källan till den inre och varaktigare har min Herre tidigt sökt och funnit i religionen och vitterheten, uti detta samband, som dock så få knyta. Jag är hårdt nära 70 år, jag äter ett knappt skuret bröd, jag ser många, lefver med ganska få människor, men jag njuter helst på min Solitude läsningen uti lärdomens och snillets utvaldaste arbeten, där är jag lycklig, där stjäl jag mången kraft ifrån ålderns nedbrytande hand och förvandlar den sedan uti ungdomens lifgifvande och välgörande känsla. När de 70 åren ännu kunna njuta lifvet, huru böra då icke de 20 åren vara ojämförligt sälla. Dock när allt njutes rätt, så njuter man länge. Hos en af våra vittraste herrar, öfverstekammarjunkaren,friherre Klas Fleming, en af de aderton par naissance et par talent, har jag anmält min Herre såsom förtjänande dess uppmärksamhet. Denne herre älskar svenska historien isynnerhet; således ville jag gerna, att min Herre lämnade någon del af sin tid åt denna vetenskap, och hvad kan man icke äga tid till vid dess år. I anledning af min Herres lång-fredagscarmen skickade jag till vår förste latinske skald, domprosten Älf i Linköping, min snart 50 års vän, en afskrift af denna jämte följande rader i brefvet: »Jag fogar härtill afskrift af ett latinskt carmen öfver vår frälsares död af en ung poet, Herr Wallmark. Hvad säger min värdaste bror om denne nybyggare på den lärda parnassen? Ehuru föga mer än 20 år, är han dock en sådan kännare af grekiskan, att han ämnar utgifva svensk öfversättning af flere de forne grekers bästa arbeten. Han vill således gå uti Wielands fotspår, som uti sitt attiska museum lämnat en så högst lofvärd föresyn. Herr W. arbetar därjämte på en öfversättning af nyssnämnde Herr Wielands Abderiten, hålen vacker svensk penna och lärer snart vara i Stockholm».

Vänskap och tillgifvenhet. Gjörwell.

För Wallmark var nu tärningen kastad och beslutet att lämna studierna i Lund fattadt, sedan han först enligt sin vana hänskjutit afgörandet till föräldramyndigheten. Han hade haft att välja emellan å ena sidan lagerkransen och hedersrummet vid promotionen, hvilket allt dock skulle medföra kostnader, omöjliga att bestrida utan hans egen eller hans fars skuldsättning, å andra sidan det för en ung litteratör lockande att komma till hufvudstaden med dess rika utvecklings- och bildningsmöjligheter, och där han dessutom lättare kunde genast vinna sitt lefvebröd. I samråd med sin fader valde han då det senare.

*

KAP. III.

Inträde på tjänstemannabanan och förhållande till Gjörwell.

Hösten 1799 ankom Wallmark till Stockholm, där han erhållit kondition hos en kamrer Lindberg, hvilkens son han skulle gifva några timmars undervisning om dagen. Han ingick äfven i konungens kansli och antogs på inrådan af Gjörwell till extra ord. amanuens vid Kgl. biblioteket.

Till Gjörwell kom han genast uti ett vänskapligt och förtroligt förhållande. Med ungdomlig liflighet älskade den gamle mannen ännu på sin ålderdom historiska och litterära studier och uppmuntrade deras unga idkare. Han visade Wallmark mycken välvilja, och denne var gärna sedd i familjen. Gjörwell bodde utanför staden och aflägsnade sig sällan på äldre dagar från sitt Tusculum, men han brefväx-lade i stället flitigt med sina vänner. Bref och biljetter växlades därför ofta mellan honom och Wallmark. Den senare älskade att delgifva den ömhjärtade och deltagande vännen sina sorger och fröjder. Då han sommaren 1802 såsom nygift bodde på ett litet landtställe utanför Stockholm, sände han innesluten i ett bref till Gjörwell en evighetsblomma till dennes dotter, fru Lindahl, sägande: »min lilla hustru har pressat den»; han omtalar vidare, att han är »obeskrifligt säll! — Den 19 maj snöade det, björkens ljusgröna blad dignade af snö och oxläggan sträckte sin hjässa genom snön, min känsla utgöt sig i följande verser:22

Hvad naturen vanställd står! Nyss från skogens gröna kronor Hälsades af gökens toner Du välkommen, ljufva vår! Maj med kransar i sitt hår Kom så skön vid glädjens sida. Nu för denna sorgsna blick Dödens bilder blott sig röja, Maj i Bores kulna slöja Häpnar för sitt nya skick. Och i östern dagens drott Purpur öfver himlen stänker; För det ljus han världen skänker Han ej världens lofsång fått.

Förgäfves bjuder jag till att för Herr assessorn skildra min lycka. Den kan kännas blott, ej beskrifvas! Jag lefver för kärleken, naturen och vänskapen. Jag har då hunnit den lyckan att få lefva på landet. O, måtte jag alltid få lefva där! Måtte jag här en gång få omfamna Herr assessorn, naturens, min och mänsklighetens vän».

Några år efteråt meddelar han Gjörwell, att han förlorat ett litet »kvickt och älskvärdt barn; på dess kista skref jag:

När du gafs oss, var du ren förklarad, Ren en ängel i en dödligs hamn, Gifvan* såg dig här ej väl bevarad Och dig ryckte ur föräldrars famn.

Huru bitter denna kalk varit för mig kan blott en känslofull far känna».

En annan gång skrifver han: »Jag beklagar, att Herr assessorn prenumererat på Journalen*. Jag hade velat offerera den vördnadsvärda Fadern för alla dylika hos oss en

* Wallmark hade 1809 börjat utgifva Journal för litteratur och teater.23

prenumerationssedel af skyldig erkänsla både för det, att jag kan ge ut en sådan, sedan han uppröjt vägen, och af erkänsla för de gåfvor af dess egna skrifter, som mig så ofta tillställts».

Vid ett enda tillfälle visade dock Gjörwell sig mindre vänligt stämd mot Wallmark. Detta inträffade, då Wallmark kort efter sin utnämning till Kungl, bibliotekarie år 1811 gjorde Gjörwell ett besök. Denne mottog honom då med synbar köld. Wallmark kände sig smärtsamt Öfverraskad af den gamles visade ovänlighet, och som han ej kunde förstå anledningen härtill, vände han sig till en af deras gemensamma vänner för att möjligen få en förklaring på detta ovanliga beteende. Vännen upplyste honom då om att Gjörwell önskat, att regeringen skulle erbjudit honom denna syssla, på hvilken han i 50 år haft titeln utan att någonsin erhålla den, och som han därför icke sökte. Wallmark, som alltifrån sin ankomst till Stockholm tjänstgjort som extra ordinarie i biblioteket, hade heller aldrig tänkt att söka tjänsten, emedan han fruktade, att biblioteksgöromålen skulle för mycket inkräkta på den tid han måste ägna åt skötseln af sin tidning, som nu vunnit så stor spridning, att den beredde honom en något så när tryggad utkomst. Men då bibliotekarien Björkegren ej ville söka tjänsten, och Hammarsköld, som nyss blifvit amanuens, ej kunde komma i fråga, uppmanade man Wallmark att söka och föreställde honom, att om han ej gjorde det, skulle en extra sökande få sysslan, och de yngre tjänstemännen

därigenom gå miste om uppflyttning i högre lönegrader. Detta bestämde honom. Han sökte alltså tjänsten och fick den såsom den ende sökande.

När Wallmark uppvaktade kronprinsen "Karl Johan, som då förde regeringen, för att tacka för sin befordran, beklagade han, att han mot sin vilja och alldeles ovetande råkat genom denna sin befordran förfördela en gammal vän och gynnare, som därtill var en man, utmärkt genom stora förtjänster om svenska litteraturen, nämligen bibliotekarien Gjörwell.24

»Men han sökte ju inte», inföll prinsen, »och inte kan han väl begära, att regeringen skall erbjuda sina tjänster åt enskilda personer, huru berättigade de än kunna vara, men som den tilläfventyrs icke alltid är i tillfälle att känna. Huru gammal är han?»

»Åttio år», svarade Wallmark.

»Gå till honom, hälsa honom från mig och säg honom, att han från och med detta års början har att af min handkassa uppbära denna lön i pension, så länge han lefver, och att jag vill göra hans bekantskap. »

Wallmark skyndade genast att meddela Gjörwell detta prinsens nådiga löfte, men gubben anhöll i bref till Wallmark att blifva besparad den underdåniga personliga uppvaktningen. Han ber »att Hans Kunglig Höghet täcktes i nåder urskulda en man af 80 fyllda år, en man utan kläder att synas i ett hof, en man, som i många år lefvat afsides, därjämte väl uti det så sälla Otio litteraris, dock icke onyttig för min vetenskap. Nedlägg min underdåniga bön hos den så ädelmodiga fursten — och visserligen förlåter han. Uti allt annat täflar jag med hvar och en uti trohet, vördnad och lydnad».

Då Wallmark till kronprinsen framförde denna Gjörwells anhållan och sade, att denne i anseende till sina år och vanor ej kunde för en sådan uppvaktning kläda sig efter dåvarande bruk, svarade prinsen:

»Det är med personen och ej med hans kostym jag vill göra bekantskap, säg honom, att han skall komma i sina vanliga kläder».

Vid mottagandet af detta glada budskap fann Gjörwell sin skyldighet vara att tacka för den bevisade nåden och uppfylla prinsens önskan. Han lät därför beveka sig att gå i sin vanliga klädsel, som var sällsam nog. Den bestod i en vid öfverrock med en knapprad, kortbyxor och kängor. Halsen var bar och skjortkragen vikt öfver rocken, så som de unga gossarna brukade den tiden.25

Då Gjörwell trädde in i prinsens rum, frapperades denne genast af det vackra hufvudet, som fastän kalt öfver hjässan,, omgafs af ett vackert, ännu icke grått, kring halsen nedfallande hår. Prinsen gick honom till mötes, fattade honom vid armen, ledde honom till sin divan, förmådde honom att sätta sig, satte sig själf bredvid honom och började ett för honom helt smickrande samtal, som räckte omkring en timme. Gjörwell var i sjunde himmeln, isynnerhet när prinsen röjde, att han var väl bevandrad i hans älsklingsämne, svenska historien. Efter audiensens slut och under promenaden från slottet, yttrade Gjörwell flere gånger till Wallmark:

»En sådan prins! En sådan prins! Det är mer än Gustaf III» — typen för den högsta kungliga affabilitet på den tiden.

Wallmark var angelägen att det åt Gjörwell nådigt gifna löftet om pension icke skulle falla i glömska, utan med det snaraste utbetalas. Han skref därför den 17 april 1811 till excellensen v. Engeström:

»H. K. H. kronprinsen har täckts intressera sig för Kgl. bibliotekarien Gjörwell, som, vid åttio års ålder och efter en lång och för svensk historia och litteratur nyttig tjänstetid, skulle utan andras barmhärtighetsverk se sig blottställd för behofven, då han endast njuter en pension af 166 Rdr 32 sk., hvilken, isynnerhet vid nuvarande dyrhet i alla afseenden är obetydlig. H. K. H. har nådigst lofvat att öka denna pension med 233 Rdr 16 sk. årligen, som från början af innevarande år oafkortadt skulle falla Herr Gjörwell till godo, och hvarigenom han för sina återstående dagar, som ej kunna bli långvariga, ändtligen skulle komma att åtnjuta den bibliotekslön af 400 Rdr i pension, hvarå han nära ett halft sekel eller allt sedan 1766 haft de mest gällande anspråk, grundade såväl i hans redan då allmänt kända skicklighet som i en kungl, resolution att vid kungl, bibliotekarien Wildes död

efterträda honom. Detta dödsfall inträffade först 1795, sedan Gjörwell väntat i 30 år, och utan att för honom medföra den därvid så högtidligt fästade för-månen, hvartill han genom 30 års arbete gjort sig utom dess så högt förtjänt, och härigenom förlorade han äfven den civila tjänstemän i nåder tillagda rättighet att efter en så lång tjänstetid erhålla afsked med bibehållande af lönen såsom pension. Jag vågar vid detta tillfälle ödmjukast reklamera det beskydd för svenska vitterheten och litteraturen, hvaraf Ers excellens lämnat så många vedermälen, och som aldrig — jag vågar säga det — förunnats något värdigare föremål, för att anhålla, det Ers exc. täcktes med allra första erinra H. K. H. om hans nådiga löfte, så att denna sak *snart* måtte afgöras. Ers exc. täcktes höggunstigt finna, att en väntan vid 80 år har sina goda skäl att frukta det hjälpen kunde komma för sent. Då jag erinrar mig, att en f. d. konungensGustaf IV Adolf. kammartjänare åtnjuter 400 Rdr i pension för att hafva, förmodligen i Hans Maj:ts byxlösa tillstånd, räckt honom ett par blå byxor i stället för ett par hvita och därför till välförtjänt näpst tåligt fördragit en örfil, som ryktet säger, kan jag omöjligen föreställa mig, att en summa af 233 Rdr 16 sk., kanhända blott för ett år behöflig till understöd åt en gammal förtjänt litteratör här i landet, där vanligen *ingen* vinst uppbäres af utgifna skrifter, som icke uppfyllas af anfall eller fronden, skulle kunna finnas betungande för staten. Jag tror mig äfven böra nämna för Ers exc., att general v. Suchtelen, som mycket intresserar sig för gubben Gjörwell och alltid beklagat hans belägenhet, torde vilja skaffa honom en pension från ryska kejsaren, som lärer bruka pensionera utländska namnkunniga lärda. Hvad namnkunnigheten beträffar, så är Herr Gjörwell utomlands, isynnerhet i Tyskland, mycket känd. Det skulle icke vara smickrande för svenska mecenater eller uppmuntrande för svenska litteratörer, om en man, som genom införande och utgifvande af goda uppfostringsskrifter, hvaraf förut inga funnos, historiska arbeten m. fl., hvaraf han i stället förvinst vidkänts förlust, så betydligen gagnat sitt land, skulle ha ett annat land att tacka för den lyckan, att vid åttio års ålder icke behöfva sörja för sina återstående dagar».

Gjörwell fick dock icke länge njuta förmånen af pensionen, ty han dog redan i augusti 1811.

*

KAP. IV.

Giftermål och ekonomiska svårigheter.

Som redan är nämndt, hade Wallmark blott några år efter sin ankomst till Stockholm fängslats i hymens bojor. Genom den familj, hos hvilken han innehaft kondition, hade han gjort bekantskap med handskfabriker Isoz’ familj, där han sedermera flitigt umgicks och blef en gärna sedd gäst. Mellan honom och en af husets unga döttrar, Sofia Isoz, uppstod snart en ömsesidig böjelse, och trots Wallmarks allt utom gynnsamma ekonomiska utsikter, förenade de båda unga sina öden i början af januari 1802. Wallmark hade då i säker inkomst af sin extra ordinarie befattning vid Kgl. biblioteket endast 200 Rdr om året, en summa som äfven enligt dåtida förhållanden kunde anses väl ringa att sätta eget bo med. Det gällde då för honom att skaffa sig extra inkomster, och han gjorde det, dels genom att flitigt använda sin penna, dels genom att gifva lektioner i språk. Sin pennas alster sände han ofta ned till sin gamle vän i Lund, professor Lundblad, som var mån att i sin boklåda försöka sälja dem. Bref växlades flitigt mellan Wallmark och den gamle Lundaprofessorn, hos hvilken den förre några år varit ansedd som en kär familjemedlem. De båda vännerna hade därför mycket af gemensamt intresse att meddela hvarandra, rörande såväl dagens litterära företeelser som bokhandelsaffärer och ömsesidiga familjeförhållanden, och professorn var mån om att gifva sin unge vän råd och förmaningar både i det ena och andra afseendet.Då Wallmark en gång meddelar honom sin afsikt att någonstädes i Stockholms närhet arrendera en liten landtegendom och slå sig på landtbruk vid sidan af sina litterära sysselsättningar, afråder Lundblad och beklagar, »att utsikterna vid Kgl. biblioteket äro så klena«. Han önskar honom »en bättre plats» samt råder honom »att hitta en god bok till allmänt bruk att öfversatta, en sådan kan vara lika god som en liten landtegendom». Wallmark tager fasta på hans råd och föreslår att öfversätta en »Bakebok» från tyskan. Men då skrifver

Lundblad:

»Bakeboken vet jag ej hvad jag skall säga om; i ett stort land kunde det gå an, men här är landet litet och ståndspersoner äro väl de enda att såsom köpare påräkna». Han föreslår dock Wallmark »att sända subskriptionslistor till hvarje stift».

Bakeboken kom aldrig till stånd. Wallmark öfversatte i stället från tyskan »Schellers latinska språklära för skolor», och Lundblad ansåg, att han därmed gjort ett bättre val.

En annan gång ursäktar Lundblad sig, att han på länge ej skrifvit, »men reparationer och förändringar hafva därtill varit vållande, mitt hus står med utslagna väggar och ställdt på stöttor. Så går det, när man har hustru och antagit den nya läran om äkta ståndet, som lyder, att mannen skall kvinnan underdånig vara, och hon skall vara hans herre, men låt för all del i världen ej sin fru se detta, ty hvem i all världen kan veta, om hon ej kunde ta sig anledning att drifva samma text, och då kunde Tit. komma att ej stå sig mer än jämt».

Lundblads bref innehöllo ofta meddelanden om de båda »påkarna», Fredrik och Knut, Wallmarks f. d. elever, och med fadershjärtats stolthet och glädje uttalade han sig om Fredriks begåfning och stora framsteg i studier. Den senare skrifver äfven ofta till sin forne lärare, »min sötaste herr advokatfiskal», som han ibland kallar honom. Genom den fortsatta, täta och förtroliga brefväxlingen mellanWallmark och Fredrik Lundblad närdes den senares lust att efter slutade studier begifva sig till Stockholm och där söka sin lycka på tjänstemannabanan. Han gick in i konungens kansli, och under de år han tillbragte i Stockholm, hade han i Wallmark ett stöd, en trofast vän, som alltid omfattade honom med det varmaste intresse och hvilkens hem stod öppet för honom. I dennes familjekrets tillbragte han ock mången angenäm stund och lärde där känna flere af den tidens mera bemärkta litterära personligheter.

*

Kap. V.

Litterära bekantskaper och började författarverksamhet.

Genom en vän till Gjörwell, pastorn vid franska reformerta kyrkan i Stockholm, J. P. Catteau, kom Wallmark i närmare beröring med åtskilliga af diplomatiska kårensmedlemmar. Några af dem önskade nämligen inhämta kunskap i svenska språket och litteraturen, och Wallmark blef deras lärare.

En dag i slutet af sommaren 1801 erhöll han anmodan från den några dagar förut till Stockholm ankomna franska republikens minister, Bourgoing, att besöka honom och blifva hans lärare i svenska språket och litteraturen. Wallmark mottog uppdraget med glädje och lärde snart i Bourgoing känna en lika lärd och snillrik som älskvärd man. Som Bourgoing redan kände tyska och danska språken, lärde han rätt snart det svenska och läste med nöje dess bästa, vittra författares skrifter.

Då han en dag läst Lehnbergs »Äreminnen öfver Birger Jarl och Gyllenhjelm», blef han så intagen däraf, att han med fransmannens liflighet yttrade: Il faut faire la connais-sance de Tauteur et tout de suite», och Wallmark måste med detsamma följa honom till Lehnberg, som då var pastor i Kungsholmen. Denne, som för tillfället var sysselsatt med sina nattvardsbarn, blef rätt förlägen vid den förnäma visiten.32

Efter läsningen af »Leopolds oden» blef Bourgoing äfven ifrig att göra dennes bekantskap, och såväl Leopold som Lehnberg blefvo därefter gärna sedda gäster i hans hem.

Vid en middagsbjudning hos honom, då äfven Sergel var en af gästerna, beredde han dem en liten öfverraskning. Han hade till franska öfversatt en del af ett poem af Leopold, där denne talar om Sergel, och som börjar med dessa ord:

En egen glans åt detta gille

Den store svenske Phidias ger o. s. v.

Öfversättningen hade han instuckit i Leopolds servett. Förvånad att där finna ett papper med en fransk vers, läste han det för sig själf småleende. Sergel, förundrad, frågade om ej sällskapet kunde få dela hans nöje, hvarpå Leopold svarade: »Du är för mycket intresserad däraf för att ej böra önska det; om värden tillåter skall jag läsa det», och till sällskapets förnöjelse upplästes nu den talangfullt öfversatta versen.

Bourgoing var mycket gästfri, och ganska republikanskt blandade han vid sina middagsbjudningar excellenser och poeter, lärda och artister. Hos honom lärde Wallmark känna de mest framstående personerna inom den politiska, vetenskapliga och artistiska världen.

Ibland föll det ministern in att under några dagar lämna hufvudstadens sällskapslif för att njuta af landets stillhet och ro. Strax före julen 1801 anmodade han Wallmark att uppsöka något passande ställe utanför staden, där de båda kunde tillbringa juldagarna alldeles ostörda. Wallmark föreslog då en liten landtegendom, Norrsättra, belägen i närheten af Rotebro, 7 fjärdingsväg från Stockholm, och som arrenderades af en bekant till Wallmark, hofnotarien Liljeberg. Denne, som själf ämnade tillbringa julen i Stockholm, upplät gärna sin bostad under några dagar. Bour-33

going medtog en betjänt, som skulle besörja hushållningen och därtill anskaffa nödvändiga förråd. Men hvad som framförallt medtogs var böcker i mängd, ty Bourgoing älskade med passion läsning. Självfva julafton afreste de från Stockholm i det härligaste vinterväder, föret var klingande, och skogen stod snöhöljd. Stället var vackert beläget, och med läsning, promenader och underhållande samtal tillbragtes dagarna till den 27 dec, då återresan till staden företogs. Bourgoing var så belåten med denna vistelse på landet, att han önskade få förnya den, så ofta han hade något att utarbeta, som fordrade stillhet. Äfven Wallmark blef särdeles intagen i detta ställe, och då arrendatorn sade sig gärna öfverlåta arrendet, om Wallmark önskade öfvertaga det, var Bourgoing nog vänlig att erbjuda Wallmark ett räntefritt lån af den summa Liljeberg fordrade för öfver-låtelsen af arrendet. Med glädje antog Wallmark detta ädelmodiga anbud och flyttade redan följande år såsom nygift till Norrsättra. Huru väl han trifdes här i den landtliga stillheten synes af de förut omtalade brefven till Gjörwell. Rätt ofta fick han mottaga besök af Bourgoing, som ibland stannade flere dagar hos de unga nygifta. Emellertid måste Wallmark redan 1804 lämna landtstället. Då hans tjänstebefattning allt mer fordrade hans dagliga närvaro i staden, blef det honom omöjligt att bo så långt bort därifrån*.

* *

*

'Bourgoing lämnade efter några år ministerposten i Stockholm och lefde i onåd i Paris. Orsaken härtill var den, att Napoleon, som ville lefva i fred med Sverige, trodde, att Bourgoing såsom minister där försummat något med afseende på bevarandet af det goda förhållandet mellan staterna. Han kände icke Gustaf IV Adolf rätt. Bourgoings son hade utmärkt sig som officer under någon af bataljerna i Tyskland och ådrog sig därigenom Napoleons uppmärksamhet. I stället för Hederslegionskorset, som erbjöds honom, utbad han sig sin fars benådning och dennes utnämning till minister i Dresden. Detta bifölls, och Bourgomg dog där 1811. 3 — P. A. Wallmark.34

Med sin kärlek till vitterheten var det naturligt, att Wallmark skulle önska lära känna de i hufvudstaden varande vittra författare, hvilkas skrifter han med så mycket nöje läst, och bland dem isynnerhet Leopold, i hvilkens harmoniska verser han ansåg, att modersmålet framstod i sin fullkomligaste skönhet och kraft. Som Gjörwell var personligen bekant med Leopold, lofvade han, att vid något tillfälle presentera den unge vitterhetsälskaren för denne. Till Wallmarks stora glädje yppade sig ett sådant tillfälle rätt snart. Tvenne af honom författade poem väckte Leopolds uppmärksamhet. Det ena, en latinsk elegi öfver den nyligen aflidne, som latinsk skald berömda domprosten i Linköping, Samuel Älf, och det andra, ett tillfällighetsstycke: »Sång öfver slaget på Köpenhamns redd d. 2 april 1801.» Det senare, som var utgifvet anonymt, vann i Danmark mycket bifall och skaffade författaren benämningen »Sangeren av Danmarks anden April». Leopold uttryckte för Gjörwell sin önskan att få

veta författarens namn och göra hans personliga bekantskap. »Att hos honom», säger Wallmark, »hafva väckt en fördelaktig tanke om mig var på den tiden för en 23 års yngling redan ett skäl till stolthet, jag var dock mindre stolt än glad.» Bekantskapen ingicks, och från den stunden förbundos båda genom ett band af litterär ynnest och välvilja å ena sidan samt beundrande tillgifvenhet å den andra. I den älskvärde skaldens hem och bland hans förtroliga umgängeskrets tillbringade Wallmark de gladaste och angenämaste stunderna af sitt arbetsamma lif. Här gjorde han bekantskap med alla de kvarlefvande snillena från Gustaf den tredjes dagar: Gyllenborg, Oxenstjerna, Adlerbeth, v. Rosenstein m. fi. Af dem mottog han intryck för lifvet och blef ända till sin död en trofast försvarare af deras skaldskap.

Leopold hade flera gånger uppmanat Wallmark att framträda som täflare om Svenska Akademiens pris, men denne afböjde det, emedan han hyste alltför ringa förtroende till35

sin förmåga för att med hopp om framgång kunna våga det. Vid ett besök hos Leopold, då samtalet råkat falla på Hel-vetius och hans materialistiska åsikter, berömde Leopold likväl skarpsinnigheten i hans yttrande: »Om människan varit beröfvad handen, hade hon också varit beröfvad det förnämsta verktyget för sin förädling och sitt företräde framför djuren». »Jag frapperades», säger Wallmark, »af denna anmärkning, den förföljde mig i ordets egentliga bemärkelse ständigt, och jag beslöt att göra den till ämne för ett poem, så sällsamt det än föreföll mig och borde förefalla alla andra». — Poemet »Handen» vann andra priset i Sv. Akademien*. Ämnet lämpade sig dock föga till poetisk behandling, och »skaldestycket är för vår tids läsare föga njutbart, fastän man där finner några läsbara ställen och versifikationen är god»**.

Bland dem, till hvilka Wallmark sände exemplar af den tryckta dikten, var äfven den gamle Pehr Tham, ägaren till Dagsnäs i Västergötland.

Denne svarade: »Min herres angenäma bref af den 20 dec. med innelagda prisskrift var mig en kär påminnelse om en man, som jag i slutet af januari skulle personligen i Stockholm önska att få närmare känna — jag lär vara där ikring d. 18 jan. och bor på franska värdshuset Regeringsgatan. Poesi — är långt ifrån mitt föremål — och mina år. Likväl då jag får tro på en akademi, läser jag med billig förtröstan — att piecen är god. Ett par drag ber jag att få kritisera.

'För dig, förrädiska metall (guldet) För dig, hvad kan ej menskan våga!'

Äran, dygdens belöning, egen tillfredsställelse kan ej få en bättre vink. Och hvarför människa med e — då man

* Wallmark beskrifver däruti, hvad människosnillet genom handen verkat inom naturkrafternas och konsternas områden. ** Se G. Ljunggren »Sv. Vitterhetens häfder».36

säger man, mannaålder, manhaftig, mantal etc. Jag får kanske i Stockholm höra min herres orsaker; menskan i i st. för människan, är detta att regelbinda språket? Min Herre följer icke heller uttalet — som nu, menar jag, är det antagna.

'Förljufven spirans tunga stunder!'

Hvad tynger väl spiran? Den belägenheten att kunna göra rätt och godt är det första af alla villkor — allting äro komparativa. — En kung är därför den lyckligaste i världen — och dess förljufvande är inbegripet uti dess höga varelse.

'Hvad majestät i denna panna' —

Ingen af oss (jag hoppas att snart få se min herre) har en så dålig panna som Apollo di Belvedere. Just pannan i min tanke visar, att Apollo är efter naturen och icke ideal. Jag har honom dagligen framför mina ögon på ett spelur på Dagsnäs och ett ganska godt aftryck, gjutet i Rom. — Det är en annan Apollo dessutom, som är lager-krönt. En Lavater och en Gallé från Wien kunna icke göra något af denna inböjda panna, sannolikt bevisar den en gränslös envishet och en Neronisk afundsjuka att icke tåla någon förtjänst öfver eller bredvid sig».

Litet längre fram insände Tham ett poem till Wallmark.

»Återsvar till P. A. Wallmark» (med en penninggåfva).

Poeter liksom målare

Bör få betaldt sitt arbete;

Liksom en Herrans tjänare

Han lefver af sitt altare.

Men skillnad är på en present

Vi andra Er som offer gifva

För hvad Ni hedrat oss att skrifva —

Betalning kan det icke blifva

(En liten bit blott af en skifva!)

Men håll till godo hvad som händt».

P. Tham, Dala n jan. —05.37

Wallmark besökte ibland kommerserådet Lenngren i och för inlämnandet af små poem och recensioner i »Stockholmsposten»*. Han hade då sett ett äldre fruntimmer i köket bredvid ingången till salen och ofta vändt sig till denna dam, som han tog för herrskapets hushållerska, med förfrågan om kommerserådet var hemma. Stor blef därför hans förvåning-, då han första gången han var bjuden till middag hos Lenngrens, fann detta fruntimmer stående bredvid värden och af honom presenteras med orden »min hustru». Fru Lenngren märkte hans förlägenhet vid presentationen och yttrade med en skälmsk min: »Ah, vi känna hvarandra förut». Enligt den tidens begrepp om en författarinna eller s. k. »blåstrumpa» hade han föreställt sig henne, sittande vid skrifbordet i sitt kabinett, omgifven af böcker och papper och ingalunda sysslande bland grytor och pannor i ett kök. Wallmark umgicks sedermera flitigt i Lenngrens hem och sammanträffade där med Wallin, Choréus, Leopold, Franzén och Valerius och slöt sig allt närmare den skaldering, som slog sina vittra banor omkring Svenska Akademien. »Det var i sällskap med dessa män», säger han, »som fru Lenngren röjde den berömda skaldinnan, som hon med sina kvicka infall, sina fina och träffande anmärkningar skattade ymnigt till den rikedom af sådana, som gjorde dessa små vittra kotterier så angenäma. I de större och mera blandade sällskap, som där ofta samlades, var hon en artig och förekommande värdinna utan att röja eller vilja röja någon öfverlägsenhet öfver andra, vare sig herrar eller damer.» Under de sommarresor Lenngrens vanligen företogo till vänner i landsorten, fick Wallmark förtroendet att hafva inseendet öfver »Stockholmspostens» redaktion.

Tiden från 1799 till 1809 var för Wallmark personligen liksom för hela detta tidsskifte hvad man i jämförelse med de sedermera inträffande stormiga tiderna kallat »de menlösa tiderna» i vitterheten och politiken. De gustavianska författare, som ännu voro i lifvet, sutto i ostörd ro på sina

* Som utgafs af Lenngren.38

akademiska stolar, och ingen ung litteratör vågade söka någon vitter ära utan att grunda den på deras bifall, uttryckt genom erhållet pris i Sv. Akademien. Bland dem, som för sådana segrar under denna tid utmärkt sig, voro Choreus, Kullberg, Valerius, Franzén och slutligen den segerrikaste af dem alla, Wallin. Till dem slöto sig några mindre bemärkta såsom Granberg, Rutström, Björk-Svensson och Wallmark. De bildade en vänkrets, ett slags klubb, som ofta samlades än hos den ena, än hos den andra. Den som oftast beredde dem detta nöje var grosshandlaren Sven Björk-Svensson, äfven han en pristagare i Akademien. Han inbjöd vännerna till middagar, supéer, slädturer och andra förlustelser. »Vid dessa tillfällen», säger Wallmark, »var det otvungna skämtet en själfbjuden gäst, och värden hade alltid försett sig med ämnen, hvarpå det kunde öfva sig. Valerius riktade sällskapslifvet med visor, som på musikens vingar kringflögo landet och med förtjusning åhördes i alla sällskap, där blott någon dräglig röst fanns, som kunde föredraga dem. Det kvicka eller sköna i diktionen öfverskylde vida sångens brister. På sången i sig själf hade man den tiden ej så stora anspråk, vid orden fästes nästan mer

afseende, och man sjöng ej en eller annan strof blott, utan visan i sin helhet. Huru litet sällskapet än var, hörde alltid en bål till välfägnaden, och sång var från den oskiljaktig. Man skrattade, man njöt, man var i entusiasm, och denna stegrades, om man tillika hade den lyckan att höra solosången uppstämmas af Karsten eller Valerius själf. Nu är bålen förvist, utom vid högtidliga tillfällen, och solosången med den. Man har i stället mycket mat och flere slags viner — och spelbord! Har man roligare?»

Wallmark sysselsatte sig under denna fredliga tid med litterära studier, skref äfven ibland kritiker i »Stockholmsposten», den tidens vittra organ, samt stundom smärre skaldestycken, som mottogos med bifall. Under denna tid var ett lyckadt skaldestycke eller en välskrifven recension,39

-ett impromptu vid en bål, en ny visa af Valerius eller ett vittert alster blott i handskrift ett litet litterärt »événement», som gjorde uppseende i alla sällskapskretsar och höjde författarens ära. — För poesi hyste man ett lifligt intresse, •och på »rimmerier» var ingen brist. Versskrifvandet var utbredt inom samhällets alla bildade klasser, och en massa tillfällighetsdikter, grift- och bröllopskväden trycktes. Om en stor del af dessa kan man dock säga, att de voro rimmad, moraliserande prosa. Några i Stockholmsposten införda anonyma poem, som råkade hafva Björk-Svensson till författare, recenserades af Wallmark tämligen omildt, och han afslutade sin recension med följande allmänna anmärkning: »Sedan språket hunnit en viss odling och stadga, är förtjänsten att skrifva en felfri vers och till och med en god vers äfven i dess vidsträcktaste bemärkelse icke bevis på någon utmärkt fallenhet för poesien. Motsatsen är nästan omöjlig för en person af vanligt godt förstånd, som därom vill beflita sig. Det mekaniska i poesien, som i all annan konst, kan läras, och färdighet däri är som all annan färdighet en frukt af uppmärksamhet och öfning. Men andan och kraften, denna djupa och lifliga känsla, denna Os magna sonaturum*, se där, hvad som aldrig kan läras och hvarförutan man aldrig blir annat än en god versifikatör». Som redan är nämndt, gällde om massan af den tidens poetiska alster, att de saknade poetisk lyftning. Den fordran Sv. Akademien uppställde på god och ledig versifikation och ett rent språk i de stycken den belönade samt de exempel därpå, som hennes egna medlemmars skrifter lämnade, gjorde, att många försökspoeter trodde, att poesiens väsen hufvudsakligen bestod i klanderfri form. Wallmarks recension kom således som en protest mot denna åsikt, och i den uttalade han, som han säger, »sin egen dom». Ett sådant språk hade på lång tid icke förts i Stockholmsposten,

* En mun, ur hvilken ord skola ljuda om höga ting.4o

hvarföre man var nyfiken att få veta, hvem den anonyma recensenten var. Wallmark ville blifva okänd, emedan han fruktade, att recensionen skulle ådraga honom missnöje af hans vänner i Akademien, men Lenngren yppade hans namn. Recensionen blef dock utan svar och vann till och med Leopolds bifall.

Wallmark var en af de få bildade svenskar, som aldrig beundrade Napoleon, den tidens afgud såväl inom den högre och bildade som inom den lägre, obildade allmänheten. Wallmark lät sig icke villas af den gloria, som omstrålade Napoleon, därtill var han för mycket förståndsmänniska. Napoleons syftning till universalvälde, hans mot all folkrätt stridande införlifvande med sin stora stat af de mindre, självständiga och lyckliga, hans undertryckande af all folkfrihet såväl inom dem som inom Frankrike, och isynnerhet hans arrestering af hertigen af Enghien på en främmande stats område, och det mord han därefter lät anställa på honom, allt detta hade uppfyllt Wallmarks sinne med hat mot Napoleon.

Vid underrättelsen om att svenska vapnen i början af 1807 haft en liten framgång mot fransmännen i Pommern, tillställdes af några bekanta till Wallmark en subskriberad middag på ett utvärdshus i Stockholms närhet. Vid detta tillfälle uppläste Wallmark ett skaldestycke, däri han gaf luft åt sin ovilja mot Napoleon, och hvilket väckte ett visst uppseende, ehuru icke till sin författares pris. Han kallar Napoleon »Galliens despot», »Europas Tamerlan» och framställer Gustaf IV Adolf såsom den Engelbrekt, på hvilken »Europas tryckta kungar vänta». Detta ådrog honom skarpt ogillande af alla Napoleonsentusiaster och af hans vittra gynnare och vänner; man förebrådde honom, att han häruti uttalat ett gillande af Gustaf IV Adolfs hat mot Napoleon och af konungens politiska system. Äfven Leopold yttrade missnöje med poemet, men Wallmark svarade honom då4-1

med de ord Leopold i sin dikt »Oden» låter Yngve säga till Pompé:

»Mot våld och list är hatets plikt, Pompé, Naturens första rop i alla bröst af ära».

Och därmed försonades de.

Ett bevis på huru Wallmarks Napoleonshat var förenadt med den varmaste fosterlandskänsla var hans 1808 utgifna lilla novell »Amalia eller de finska flyktingarna». Den skrefs med anledning af ryssarnas barbariska framfart i Wasa stad och socknarna däromkring och såldes till förmån för de till Sverige flyktade finnarna. Den väckte mest uppseende af alla Wallmarks skrifter och utkom inom ett halft år i tre upplagor; under två månader hade sålts 2609 ex., och försäljningssumman uppgått till 434 Rdr. Den lilla skriften anträffades såväl på boddisken och i månglerskans stånd som på de förnämas och rikas förmaksbord, och man kunde få se folkhopar församlade i ett gathörn kring en fruktmånglerska, som läste den högt under åhörarnas tårar. Författaren fick ett smickrande bref från Leopold. Han skref:

»Gode, ädle medbröder!

Jag är som jag bör vara, högmodig öfver den titel, jag härigenom vågar ge mig själf. Mina gamla ögon hafva läst . med tårar kungörelsen i Dagl. Allen, af den finska fåraherden. Tit. har valt ett sätt att bli den bästa auktorn i landet, som gör Tit. ännu större heder än alla stora pris och alla länstolar. Tit. geni ger guld och vill ej taga det. Hvarken ** eller *** ha gjort, hvad en ung man här gör, hvars hela förmögenhet består i hustru med fyra barn. I sanning! Detta vackra och ädla drag förtjänte mera en sång än mycket annat, som får den. — Af mig mottag, icke ett monument, icke en gång en blomma, utan en innerligen rörd varelses tacksägelser. Ära vare handen, som skref, hufvudet, som42

tänkte, och framförallt hjärtat, som ingaf »Amalia». Ett sådant arbete har hvarken jag eller någon annan af vårt slag hittills gjort, åtminstone bland oss. För hela min lifstid skall jag räkna som en utmärkt stor heder att vara genom flerårig bekantskap redan förenad med denna verkliga nationalförfattare och att få tillegna mig namnet af hans vän.»

Leopold.»

I flere tidningar lästes dikter »Till författaren af Amalia», i Dagl. Allehanda en sonett af Hammarsköld, i Stockholmsposten en sång af Wallin, hvaraf slutverserna lydde:

Men i en värld, där kvalen ströfva, Om äfven du skall tröst behöfva, Om äfven du, min vän, en gång Skall finna dagen tung och lång, Hur många skola icke hasta Att bördan af din skuldra kasta Och trycka ömt den hand, som var De armas stöd i bistra dar — Och dina trötta fjät hugsvala Och rikt åt dina barn betala Det skuldbref tacksamheten gaf Och rörd förnyar på din graf.

Professor Lundblad uttalar i bref till Wallmark den önskan, »att Amalia snart måtte komma ner till Skåne», ty han hade hört af en främling, som spisat hos honom, »att denna roman kommit honom och flere att gråta, en verkan, som någon svensk skrift aldrig haft på honom». Själf säger Wallmark om denna lilla novell: »Den var ej, som lätt inses, skrifven för att därmed inlägga någon författar-ära — och likväl blef mig en sådan äfven tilldelad i rikare mått än jag förtjänt».

Innehållet är i korthet följande: Författaren träffar på ett från Finland till Stockholm anländt fartyg en fru, som43

vid sitt nyss döda barns stoft berättar, huru ryssarna plundrat och bränt hennes hem och mördat hennes man, hvilken vägrat att svärja ryska kejsaren trohetsed; själf hade hon, utblottad på allt, i en båt räddat sig jämte sina tre barn, af hvilka ett låg vid modrens bröst. För att uppehålla barnens krafter hade hon låtit dem dela den föda, som naturen gifvit henne till det späda barnet. Slutligen hade de efter flere dagars kringdrifvande på hafvet mött ett fartyg, hvars barmhärtige skeppare upptagit dem och fört dem till Stockholm.

Vid läsningen af denna lilla anspråkslösa skrift förvånas man öfver den framgång den kunde röna, men denna får väl i främsta rummet tillskrifvas stämningen för dagen, den af kriget stegrade fosterlandskänslan samt medlidandet med de arma flyktingarna, och vid sådana tillfällen behöfvas blott några varma, känslofulla ord för att göra intryck.

Några finska medborgare hade till Sv. Akademien öfver-lämnat 46 dukater för att i form af akademiens stora prismedalj och innebärande samma heder som denna öfverlämnas åt författaren af den bästa »Sång till finska arméns ära». Täflingsskrifterna skulle vara inlämnade till akademien den 18 febr. 1809. Wallmark blef den lyckliga vinnaren bland åtta täflande. Under granskningen af täflingsskrifterna inträffade regementsförändringen och pågingo underhandlingarna om fred med rikets fiender och framför allt med den mäktigaste af dem. Wallmarks dikt, som var författad under det ännu lågande kriget, utmärkte sig för en frihet vid teckningen af känslor och tänkesätt, hvilken under nu pågående fredsunderhandlingar ansågs allt för stor. Han måste därför bekväma sig till det kinkiga och för honom påkostande arbetet att utesluta en betydlig del och mildra uttrycken af en alltför eldig nationalkänsla, hvarigenom poemet i hans tycke mycket försämrades. Dock säger professor Ljunggren i »Sv. vitterhetens häfder», att »bland alla hans dikter synes oss denna vara den bästa på44

grund af den värme däri råder». Emellertid hade Wallmark den lyckan att i början af juli 1809 få mottaga belöningen i närvaro af de finska hjältar, Adlercreutz, v. Döbeln m. fi., hvilkas tapperhet och fosterlandskärlek han besjungit.

Några verser af detta skaldestycke må här anföras:

»Kärlek till ett fosterland! Ädla hat till slafvens band! Höga känsla, hjältars vrede! Du ett skakadt Manhem lede Öfver farors dystra rymd Till en hamn, som än är skymd.

Minns, O Manhem! hvad du var! Djupt i häfdernas förvar Stå din forntids bragder skurna: Hvilken lott ur ödets urna, Som din hjältehand än drog, Aldrig hon förtryckets tog.

Du, som famnat Bältens haf, Som Germanien lagar gaf, An du gudars ynnest röner: Vasar, Sturar, Torstensöner Föra än din frihets glaf. Manhem! nej, du blir ej slaf!

Kärlek till ett fosterland! Ädla hat till slafvens band I vårt bröst er låga nären Och kring Sveas landamären Höjen än till hennes värn Sveas arm och Sveas järn.»

För skönlitteraturen var det i hög grad menligt, att regeringen icke tillät någon kritisk journal utgifvas under dessa år. Ansökningar därom ingåfvos nog, men de af-45

slogos af dåvarande hofkansleren Zibet, som kände Gustaf IV Adolfs skuggrädsla för tidningar.

Den sista kvarvarande litterära tidskriften hade upphört att utgifvas 1803, förnämligast af den orsak, att presstvånget blef allt mer och mer tryckande; man visste knappt hvad man vågade trycka eller hvilka tidningar man vågade införskrifva och läsa. Franska journaler fingo endast med särskildt tillstånd införskrifvas, och tidningarna förbjödos redogöra för en mängd tilldragelser, som stodo i samband med kriget på kontinenten. Wallmark hade i uppdrag att tillsammans med bibliotekarien Björkegren under censorns, kanslirådet Malmströms, inseende läsa och censurera de postdagligen till Stockholm ankommande utländska tidningarna, hvilkas antal alltjämt minskades. Detta uppdrag var ganska kinkigt.

Därunder inträffade en gång 1807, att en artikel i en tysk journal var af så tvetydig beskaffenhet, att hvarken Malmström eller baron Zibet trodde sig kunna afgöra, om tidningen fick utlämnas eller ej, utan ansågo det rådligast att underställa den Gustaf IV Adolf själf. Men Malmström var sjuk, och Björkegren ville för ingen del åtaga sig den kinkiga kommissionen. Wallmark måste alltså göra det. Han hade några gånger förut uppvaktat konungen i och för sin tjänst och tog nu dristigheten till sig, ehuru man skrämde honom med den förmodan, att konungen skulle onådigt upptaga självfva framställningen. Artikeln innehöll visserligen klander af Gustaf IV Adolfs politiska system i afseende på följderna däraf för hans eget land, men tillika loford för hans rättsinnighet och däruti grundade motstånd mot en makt, som sträfvade till universalvälde öfver Europa. Wallmark fick genast företräde, igenkändes och mottogs med en leende uppsyn, som dock mörknade, när han sagt sitt ärende och öfverlämnat den tyska tidningen. Konungen genomläste artikeln och återlämnade tidningen med det lakoniska svaret: »får utlämnas». Glad återvände Wallmarktill de väntande kamraterna, som blefvo mycket förundrade öfver konungens denna gång visade tolerans.

Baron Zibet ville gärna känna de artiklar i de utländska tidningarna, för hvilkas skull de blifvit indragna, och Wallmark uppläste dem vanligen för honom, oftast i sällskap med Zibets sekreterare, Kullberg, och expeditionssekreterare Grevillius. Dessa aftnar ansåg Wallmark särdeles intressanta. Då under åren 1805—07 konungen uppehöll sig i Tyskland, afsändes till honom genom hofkansler Zibet den tillförordnade regeringens beslut, och konungens sanktioner därpå tillställdes Zibet genom den konungen följaktlige baron Lagerbjelke. Denne afsände samtidigt till Zibet ett enskildt bref med intressanta underrättelser rörande såväl politik som andra ämnen. I dessa bref påminde Wallmark sig, att Lagerbjelke ofta yttrade: »Konungen har suttit uppe hela natten för att genomgå regeringens listor, att jag må kunna expediera dem med denna post». En annan gång skref han: »Konungen önskar veta, om ingen af regeringens ledamöter yttrat sig emot det fattade tillstyrkandet, och hvilken». En gång hade en pastorsänka inlämnat ansökan om dubbelt nådar, konsistorium hade afstyrkt på den grund, att mannen efterlämnat en fastighet. Änkan anförde då, att denna var obetydlig och att hon hade flere barn, bland dem tre söner, som hon höll i skola. Den efter hennes man utnämnde kyrkoherden hade bestyrkt detta förhållande och yttrat sig till hennes fördel, men regeringen hade på grund af konsistorii utlåtande afstyrkt ansökan. Konungen biföll den och tillade: »och äger konsistorium att för den utnämnde kyrkoherden *** förklara mitt synnerligen nådiga välbehag öfver hans oegennyttiga förhållande i denna sak». Dessa aftnar uppläste Zibets sekreterare konungens beslut i de honom underställda mål, och hvilka voro antecknade å motstående sida af arket och oftast åtföljda af med hans egen hand skrifna skäl för sina afvikelser ifrån eller afslag på regeringens tillstyrkan. Vid ett till-47

falle, då dessa skäl mer än vanligt utvecklades och anslogo Zibets sinne, utbrast han: »Det är ju t—n d—r, mina vänner, att en herre, som röjer så mycket förstånd i behandlingen af våra inhemska saker, skall visa så mycket oförstånd i behandlingen af våra utländska». Zibet ogillade på det högsta konungens utländska politik och dolde ej dessa tänkesätt. När underrättelsen om fransmännens ockupation af Pommern 1807 ankom till Stockholm, utbrast han : »Lyckliga vi, om vi sluppe det höga spelet för så godt köp, men jag fruktar, att det kommer att kosta oss ännu mera». Zibet berättade om ett samtal, som han haft med konungen efter freden i Tilsit. »Ers Maj:t», hade han sagt, »står nit ensam kvar på stridsfältet mot Napoleon. Tillåt mig säga, att det är för Ers Maj:t och riket en farlig ställning. Ryssland och Preussen ha gjort fred med honom. Det kan då ej vara förödmjukande för Ers Maj:t att äfven göra det, och Ers Maj:t kan ej göra något, som dess folk med större glädje och tacksamhet skall anse. Jag besvär Ers Maj:t vid den trohet och tillgifvenhet jag hoppas Ers Maj:t känner mig hafva hyst för dess högstsalig herr fader och hysa för Ers Maj:t själf att göra denna fred.» Konungen blef stött öfver hans frimodighet och svarade: »Zibet är gammal och sjuklig och ser allting svart. Zibet har permission öfver nästa sommar att sköta sin hälsa; Zibets föreställningar komma af välmening, det vet jag, men de förändra ej min politik».

Sommaren 1808 skref Wallmark en liten broschyr, innehållande några underrättelser om Uppsala, Gamla Uppsala, Mora stenar och Skokloster. Upplysningar om dessa ställen hade nämligen begärts af en resande engelsk ambassadör vid ryska hofvet, markis Douglas af Clydesdale. Han var boksamlare och mycket lärd och ville på genomresa till Petersburg besöka ofvannämnda ställen. På Kungl, biblioteket hade han gjort Wallmarks bekantskap och anmodade honom nu att vara honom följaktig. Han var afkonung Gustaf IV Adolf förordad till ett utmärkt mottagande, hvarför akademiens kansler, grefve Fersen, hade genom bref underrättat landshöfding af Wetterstedt m. fl. om hans ankomst till Uppsala. Han uppvaktades nästan som en kunglig person, och rektor magnificus, den gamle professor Landerbeck, gjorde honom besök, klädd i kappa och värja. Markisen gjorde honom en kontravisit; då uppgången till rektorns boning i en inkörsport mera liknade en stege än en trappa och själfva bostaden motsvarade uppgången, sade markisen till Wallmark, när de kommo ned på gatan: »En vérité, Monsieur, votre Magnificence, n'est pas tres magnifique».

***

Wallmarks tid under åren 1805—09 upptogs förutom den dagliga tjänstgöringen vid Kungl. biblioteket af åtskilliga såväl enskilda som allmänna uppdrag. Af grefve Lars v. Engeström, då kansler vid Lunds universitet, sedermera utrikesminister, anmodades Wallmark att vara bibliotekarie vid det bibliotek v. Engeström såsom

fideikommiss ärft efter sin morbror, statssekreterare Benzelstjärna. Sedan det af Wallmark ordnats och uppställts, lät v. Engeström d. 5 juli 1806 öppna det till allmänhetens begagnande vissa dagar i veckan, och det blef således det första bibliotekUtom det kungliga., som gjordes tillgängligt för allmänheten. Wallmark skrifver därom till v. Engeström: »Hufvudstadens bokälskare fägna sig ej litet åt denna inrättning; biblioteket besökes flitigt af allmänheten».

I förening med kanslirådet Leopold besörjde Wallmark flyttning och uppställning i den kungliga våningen å slottet af Karl XIII:s handbibliotek samt ordnade i biblioteksrummet på Haga slott aflidne amiral Ehrensvärds boksamling, som konungen inköpt. Karl XIII var själf mycket intresserad af detta arbete och brukade röka sin pipa ibiblioteksrummet samt vara Wallmark behjälplig med boktitlarnas uppnämnande.

Wallmark förordnades 1809 till sekreterare i den af hertig Karl tillsatta kommitténLedamöter voro: hofkansleren af Wetterstedt, ordf.; excellensen Wachtmeister, justitierådet Poppius, kanslirådet Adlerbeth, statssekreterare af Leopold, biskop af Kullberg, ärkebiskop Rosenstein. för utarbetande af ett förslag till tryckfrihetsförordning. För kommitténs behof hade Wallmark upptecknat och samlat alla i Sverige utkomna äldre författningar rörande tryckfriheten, äfvensom sådana från andra länder, jämte in- och utländska skrifter, som kunde tjäna kommittén till upplysning och vägledning i dess arbete. På förslaget arbetades flitigt under sommaren 1809, och redan i oktober kunde det insändas till Kungl. Maj:t för att sedermera tillställas konstitutionsutskottet. Förslaget trycktes och utdelades bland stånden. Det rönte i början, såsom varande icke nog liberalt, motstånd på riddarhuset, men efter ett varmt försvar af Leopold, förslagets hufvudsakliga författare, antogs det. Wallmarks befattning som sekreterare föranledde täta besök hos Leopold, där kommittén vanligen samlades. Ofta träffade han där flere af 1809 års män såsom Adlersparre, Silfverstolpe, Hans Järta, biskop Nordin m. fl. Intressanta diskussioner höllos ofta af dessa om frågor rörande det nya samhällsskicket. I anledning af frågan om grundlagsförändringars antagande först vid nästpåföljande riksdag efter den, då de blifvit föreslagna, ville biskop Nordin ett ännu längre uppskof, eller till andra riksdagen därefter, och då man invände, att ett uppskof af tio år var alltför långt, svarade Nordin: »Ni ska få se, mina herrar, att våra frihetshjältar ej släppa tag, förr än vi få igen den gamla frihetstidens riksdagar hvart tredje år och att, om de komma att räknas från riksdagarnas början och dessa bli något långvariga, hvilotiden blir alltför kort, kanske icke ens två år».

*

KAP. VI.

Wallmarks inträde på den publicistiska banan.

Under sommaren 1808 hade af Wallmarks vittra vänner och isynnerhet af Wallin yrkats, att man borde sätta i verket det förslag, som förut en gång väckts, nämligen att utgifva en tidning, då nu St. Posten förvandlats till ett blad, som var nästan uteslutande ägnadt åt utländska nyheter, och den vittra kritiken således ej hade något organ hvarken i hufvudstaden eller i landsorten. Wallmark, som då redan ägde vittert anseende och var genom sina nationella småskrifter omtyckt såväl af allmänheten som af Gustaf IV Adolf, uppmanades att sätta sig i spetsen för företaget, och vännerna lofvade att verksamt understödja honom. Baron G. Lagerbjelke, som då var hofkansler, gynnade saken, och för att undanrödja konungens farhågor, att tidningen skulle sysselsätta sig med politiska ämnen, föreslog han titeln »Journal för litteratur och teater». Ehuru Wallmark icke tyckte om den tidningen ålagda sysselsättningen med teatern, måste han dock för ändamålets vinnande gå in på baronens förslag. Emellertid inträffade revolutionen den 13 mars, och då ansökan ej dessförinnan hann föredragas, utfärdades tillstånd först i maj 1809, och den därpå följande 17 juli började tidningens utgifvande tre gånger i veckan. Med denna dag och i sin mannaålders fulla kraft ingick Wallmark alltså på sin långa publicistiska bana.Företaget hade beslutats under helt andra omständigheter än det började. Det *beslöts* under litterärt och politiskt lugn, då ingen kunde förutse de stormar, som på båda dessa områden i anledning af det förändrade

statsskicket och den fria yttranderätten skulle inbryta. Det *började* däremot under själfva revolutionsriksdagen, vid samma tid som förberedelserna till utgifvandet af den litterära revolutionstidningen Polyfem.

Om vådorna af detta företag och de mångahanda obehag det sannolikt skulle komma att ådraga honom skrifver Wallmark: »Jag var nu tidningsutgifvare eller publicist och under helt och hållet förändrade samhällsförhållanden, hvilka säkert skulle afskräckt mig från uppträdandet på denna bana, om jag kunnat förutse dem, då jag inlämnade min ansökan. Det var naturligt, att med vårt nya statsskick och den därmed förenade fria yttranderätten en förut hos oss okänd rörlighet inom alla riktningar af det offentliga lifvet skulle uppkomma, att de så länge slumrande krafterna af framåtskridande och motstånd skulle väckas och uppstå till kamp emot hvarandra, att enskilda missnöjen, otillfredsställd ärelystnad, afund, enskildt agg och hämdbegär, hittills kväfda, som Aeoli vindar inom trycktvångets hårdt tillknutna säck, skulle vid dess plötsliga öppnande taga en så mycket häftigare och dristigare fart. Jag förutsåg, att jag, ehuru af naturen begåfvad med ett fridsamt lynne, men tillika med en djup, okufvelig och lätt i svallning bragt känsla för det rätta, sanna och sköna, ej kunde undgå att inblandas i de strider dessa olika rörelser skulle föranleda, så snart denna känsla i ett eller annat fall fann sig sårad. Jag var hemligen ledsen däröfver. Jag hade som skribent lyckats vinna det anseende, hvarpå en ung man med min inskränkta förmåga skäligen kunde göra anspråk, jag hade förvärfvat mig gynnare och vänner inom alla samhällsklasser och till och med en viss popularitet. Jag gick nu att sätta dessa viktiga fördelar på spel. Jag inträdde på en bana, där ingen politisk förtjänst gälleröfver den att tillhöra ett parti, och ingen litterär kan hoppas någon rättvisa af det, som han ej tillhör. Men tärningen var kastad. Jag hade passerat min popularitets Rubicon. Det gällde att stå eller falla med åtminstone så pass bibehållen krigsära som möjligt. Den opartiska allmänheten eller rättare den opartiske forskare, som i framtiden gör sig den mödan att granska denna tids publicistiska företeelser, må döma i hvad mån jag kan sägas hafva gjort någondera. Bevishandlingarna finnas i allmänt tryck utgifna och då åtminstone tillgängliga i våra offentliga boksamlingar. Jag vädjar till hans dom och underkastar mig för den gärna ett och annat århundrades tålamod».

***

Wallmarks publicistiska bana omfattar en tid af 37 år, från den 17 juli 1809 till och med den 30 mars 1847. Den kom till stor del att blifva af polemisk art i såväl litterära som politiska frågor. Den litterära polemiken upphörde dock, innan den politiska i all sin liflighet och betydelse inträdde.

Journalen började under gynnsamma utsikter. Redan vid slutet af 1809 hade den vunnit så stor spridning, att den med följande års början kunde utgifvas som daglig tidning, och erhöll innan årets slut nästan lika stor spridning som »Post- och Inrikes tidning», hvilken af alla svenska tidningar då hade den största. Åt litteraturen lämnades i Journalen stort utrymme. Där redogjordes för utkomna smärre skrifter och broschyrer, viktigare arbeten recenserades utförligt. Såsom biträdande hade den W. Granberg, Björk-Swensson, Hammarsköld och längre fram Stjernstolpe. Wallin insände äfven bidrag och Leopold ett och annat poem eller längre uppsatser. Äfven Lundavännerna och bland dem främst Tegnér anmodades om bidrag. Tegnér skref:Lund den 26 okt. 1809.

— »Lundblad nämnde för mig, att Herr bibliotekarien skulle yttrat den önskan, att jag ville inskicka några bidrag till Journalen. Såvida ej något missförstånd ligger till grund härför, så erkänner jag med tacksamhet värdet af detta förtroende, men de bidrag jag skulle kunna lämna blefve både till antal och förtjänst så obetydliga, och Herr bibliotekarien bör dessutom kunna hoppas att i sitt företag bli understödd af så vida skickligare medarbetare, att mitt biträde hvarken skulle utfalla till fördel för tidningen eller för mig själf. Jag vet, att smakens fordringar, hvarmed man här nere i landsorten ej tar det så noga, äro i Stockholm ganska stränga, och en blott dilettant som jag fruktar billigtvis att bli tadlad för det, hvarmed han ej sökt någon ära. Emellertid vill jag ej undandraga mig att i händelse Herr bibliotekarien så önskar framdeles aflämna några stycken, såvida min af helt heterogena göromål inskränkta tid och min ännu inskränktare förmåga skulle tillåta mig skrifva något, som Herr bibliotekarien funne förtjäna ett rum i sitt blad.

Med uppriktig högaktning har äran framhärda Herr K. bibliotekariens ödmjuke tjänare

E. Tegnér.»

Tegnér insände sedermera till Journalen poemen: »Det eviga» och »Till en yngling».

I början af 1810, då tidningsgöromålen allt mer började taga Wallmarks tid i anspråk, tänkte han lämna den extra ord. tjänst i Kungl. biblioteket, som han innehaft alltsedan ankomsten till Stockholm. Han ber om v. Engeströms råd och skrifver: »Sedan Tit. Malmström tvenne gånger gått miste om befordran, och så bevekande omständigheter för honom, som de, hvilka vid den första ägde rum, aldrig mera torde återkomma, äro mina utsikter till befordran vid Kungl. biblioteket nästan inga. Att för de 200 Rdr om året,hvartill jag är reduceradVid en 1799 företagen reglering af Kungl. bibliotekets stat hade tjänsterna blifvit nedsatta i sin värdighet och lönerna i samma förhållande., uppoffra trenne timmar om dagen, skulle i min belägenhet under det återstående af min lifstid vara en oförrätt mot min familj, emedan min tid är mitt enda kapital, och jag så mycket mer behöfver hushålla med det jag har kvar däraf, som det att sluta af mitt svaga bröst synes bestå i blott osäkra fordringar. Så litet det bör kallas lycka att efter 11 års trägen tjänst (hvaraf 4 utan lön) åtnjuta 200 Rdr Rgs och innehafva registrators värdighet, då så många af mina vänner, vida yngre inom kansliet än jag, redan äro expeditionssekreterare, och så litet det bör kallas lycka att ha förlorat en lön, som jag lika med alla andra på indragning ställda ämbetsmän bort få behålla, tills jag blifvit befordrad till en bättre, så mycket är jag dock öfvertygad, att mina obetydliga egenskaper icke förtjänt en större, men också, jag vågar säga det utan skryt — förtjänt denna — en omständighet, som i närvarande ögonblick tillfredsställer mig. Ty, då min räkning med staten således till debet och kredit går jämt upp, kan jag utan förebråelse af otacksamhet, helst i den inskränkta väg jag tjänat den, följa hvad omtanken för min familj och min framtid bjuder mig, och då jag genom Journalen ser mig kunna äga min tarfliga utkomst utom dessa 200 Rdr, hoppas jag genom den ledighet jag vinner kunna mer än dubbelt ersätta denna lön. Jag har dessutom haft äran säga Ers excellens de särskilda betänkligheter, som göra min tjänst vid biblioteket mindre angenäm. Det är verkligen i flere afseenden *påkostande* för både Björkegren och mig att se Tit. Malmström i de behof, hvari han är och måste vara, så länge han förblir vid Kungl. biblioteket».

Emellertid rådde v. Engeström och äfven Leopold Wallmark att stå kvar vid biblioteket, och redan följande år, 1811, då Malmström blifvit utnämnd till kyrkoherde i Sköfde, blef Wallmark i ledigheten efter honom Kungl. bibliotekarie.Politik hade från början icke ingått i Journalens plan, men i midten af 1810 inträffade en händelse, hvarigenom Wallmark kände sig manad att framträda såsom politisk polemiker, och denna debut var nära att för alltid göra slut på hans bana.

Då den nya tryckfrihetslagen, som berättigade hvar och en, som ej blifvit straffad för nesligt brott, att utgifva tidningar, ej utkom förr än i mars 1810, nödgades alla klandrare att uttömma sin galla och sin vishet i ströskrifter, hvarför ock sådana under denna tid utkommo i mängd. Efter nämnda tryckfrihetslags utgifvande var det ej svårt att finna tillräckligt kvalificerade personer för tidningars utgifvande, och många sådana utkommo då. Bland dem utmärkte sig isynnerhet Grewesmöhlens tidning, »Allmänna opinionens organ», för ett djärft och bittert språk. Kort efter Fersenska mordet, den 20 juni, innehöll den sistnämnda tidningen en artikel, hvaruti detta mord förklarades vara »ett bevis på omsorg för svenska namnets ära och på nit att vilja utplåna den fläck, som blifvit svenska nationen påtryckt». Enligt den Stockholmska allmänhetens åsikt var den mördade excellensen Fersen obestridligen den aflidne kronprinsen Karl Augusts baneman. I en kraftfull artikel i Journalen förklarade Wallmark tvärtom, »att ett mord, begånget af en förvillad och uppretad folkhop på en obeväpnad man under hans tjänstutöfning vid ett sorgligen högtidligt tillfälleKronprins Karl Augusts begrafning. och på grund af en blott misstanke, var raka motsatsen af hvad den ifrågavarande tidningen ansåg det vara, och skulle till och med af våra hedniska förfäder stämplats som ett *nidingsdåd*». Detta modiga yttrande hade så när kostat Wallmark lifvet. Om aftonen samma dag som artikeln på morgonen utkommit, satt han, intet ondt anande, och arbetade vid sitt skrifbord. Hans bostad var belägen en trappa upp, och fönstret, vid hvilket skrifbordet stod, vette mot en portgångtill huset midt emot. Wallmark satt midt för fönstret och var sysselsatt att tillsammans med kapten Schartau läsa korrekturet å det nästa morgon utkommande numret af Journalen. Då kommer plötsligt en sten af en vanlig bolls storlek susande genom fönstret och slungad med en sådan kraft, att den gjorde ett rundt hål i rutan

utan att för öfrigt krossa den. Stenen snuddade tätt förbi Wallmarks öra och slog ned ett stycke af gipslisten i taket. Han höll denna händelse hemlig dels för att ej egga andra illasinnade och dels för att ej uppskrämma sin familj; men för att ej blottställa den för möjliga vådor reste han med de sina till Drottningholm och stannade där några dagar.

»Det var visserligen oförsiktigt», säger han, »att under opinionens dåvarande jäsningstillstånd införa en sådan artikel, jag insåg det nogsamt, men också, att då man i en allmännare spridd tidning har en tribun, från hvilken man vid ett sådant tillfälle kan tala sansens språk till en förvillad menighet, man bör ha mod att göra det. Jag uppfyllde således härvid, hvad jag i min ställning ansåg vara min plikt, erinrande mig Schillers ord i Leopolds öfversättning, hvilka voro mitt valspråk:

För det sanna, rätta, sköna, Vågen, liden, dödlige!

och underkastade mig villigt det lidande, som kunde blifva en följd af min artikel».

Wallmarks mod svalnade icke af denna händelse, det tvärtom ökades, och han visade i en annan artikel osanningarna och förvrängningarna i den till folktribun upphöjda och fruktade Grewesmöhlens talrika ströskrifter mot tulldirektionen. Wallmark kallade sin artikel »Den förnuftiga biten», emedan Grewesmöhlen en gång i sina skrifter yttrat den önskan, »att man en gång måtte få se en förnuftig bit i Journalen». —

De män, som isynnerhet medverkat till den nästan oinskränkta tryckfrihetens införande, voro högst angelägna attfinna faktiskt bestyrkt den öfvertygelse de hade och yttrade, att denna tryckfrihet, som äfven af liberala män klandrades, skulle själf läka de sår den gjorde därigenom, att försvar följde på anfall, vederläggningar på osanna uppgifter, beriktiganden på halfsanna och förvillande. Men, då de snart erforo, att de tidningar, hvilkas artiklar fordrade dessa läkemedel, »liksom envisa barn beto ihop tänderna och icke kunde förmås att intaga dem», insågo de behofvet af andra tidningars mellankomst. Men Stockholmsposten öppnade ej sina spalter för polemik eller därtill föranledande artiklar, Post- och Inrikestidningarna ännu mindre. Journalen såsom den mest spridda näst dessa, var således den enda, som kunde göra den nya tryckfrihetslagen den väntade tjänsten, och Wallmark anmodades enträget härom. Han insåg mer än väl, att ett sådant repressivmedel skulle vara otillräckligt mot trycksjälfsvåldet, som gynnades af själfva lagen, äfvensom han förutsåg de anfall och förklenliga tillmälen, hvarför han därigenom skulle blottställa både sin tidning och sig själf.Enligt den nya tryckfrihetslagen kunde aldrig en i offentligt tryck angripen person få känna sin angripare i annat fall, än då angriparen dömdes till urbota straff. I motsatt fall fick den angripne processa med hans namnsedel, för hvilken boktryckaren uppträdde som svarande och erlade böterna. Detta rättegångssätt gynnade i hög grad angripelser mot enskilda personer. En angripare kunde lätt genom någon i smädelsen inlagd tvetydighet betaga densamma den kvalifikation af »klart och fräckt uttryck» som lagen bestämt såsom straffbart. En angripen person hade därför ej annan utväg för att rättfärdiga sig än att införa ett försvar i någon tidning. En upprättelse på laglig väg var svår att erhålla. Detta rättegångssätt ändrades dock vid 1812 års riksdag. Han gaf emellertid vika och intog enskildas försvarsskrifter, vederläggningar och tillrättavisningar mot de små tidningarna, äfvensom sådana, då de kommo från regeringen eller någon af dess ledamöter, som blifvit enskildt anfallen, samt tog själf till orda, då anfallen tillika gällde allmänna frågor eller allmänt erkända grundsatser. Anfallstidningarnas förutsedda hätskhet mot honom och hansblad uteblefvo icke heller, den stegrades tvärtom i samma mån, som de sågo sitt bemödande att hålla yttranderätten kufvad under sin terrorism och att ensamma behärska allmänhetens opinion mot personer och åtgärder motarbetadt af hans blad. Deras hätskhet gaf sig luft i det bittraste språk, i de skymfligaste tillmälen såsom, att han var »lycksökare», »hofförgyllare», »köpt», »besoldad» o. s. v. Han försvarade sig och sina publicistiska principer eller satte emot anfallen föraktets tystnad. Hans enda yttre uppmuntran var att esomoftast betackas för sitt mod af personer, som han högaktade, och att vid ett tillfälle höra hjälten Adlercreutz föreslå hans skål med tillägget: »Hans tidning utgör ett supplement till vår bristfälliga tryckfrihetslag».

Sålunda hade från och med 1810 »Journalen för litteratur och teater» äfven blifvit upplåten åt politiska diskussioner och politisk polemik, icke på grund af dess utgifvares önskan, utan af omständigheternas tvång, emedan ett fält för sådana diskussioner under ett nyss infördt konstitutionellt sammhällsskick behöfdes och intet

annat med tillräcklig spridning då var tillgängligt samt emedan Wallmarks rättskänsla, kärlek till fosterlandet och önskan att i sin mån gagna detsamma fordrade detta offer af hans personlighet och, som utgången sedermera visade, af hans enskilda fördelar.

*

KAP. VII.

Wallmarks förhållande till Karl Johan.

Bland Wallmarks mångahanda befattningar erhöll han I slutet af 1810 en, som kom att utöfva stort inflytande på hela hans lefnad och att rätt mycket upptaga hans tid under några år, så att tillsynen af hans tidning blef honom nära nog omöjlig och måste till stor del anförtros åt andra.

I november 1810 ankom den nya tronföljaren, Karl Johan, till Stockholm. Kort efter hans ankomst kallades Wallmark att besöka landshöfding v. Rosenstein, som omtalade, att han förordat Wallmark till prinsens lärare i svenska språket och att prinsen behagat antaga honom, hvarför han nu hade att enligt prinsens befallning infinna sig hos honom ju förr dess hellre. Ehuru Wallmark var tacksam för detta bevis på v. Rosensteins välvilja, yttrade han dock sin tvekan att mottaga denna befattning. Anledningen till v. Rosensteins förord var troligen hans kännedom om den hastighet, hvarmed hans vän, Bourgoing, under Wallmarks ledning inhämtat kunskap i svenska språket. Men här var stor skillnad emellan personerna. Bourgoing var en lärd man, som älskade studier, som förut kände de med svenskan besläktade språken, danskan och tyskan, och som dessutom kunde vara herre öfver sin tid. Wallmark antog, att intet af detta ägde rum i anseende till prinsen, och hvad man mest af allt kunde befara var, att denne icke skulle få tillräcklig tid att ägna åt detta studium för att kunna göra framsteg. Alla dessabetänkligheter gjorde Wallmark tveksam, men till svar å hans invändningar och misströstan att kunna lyckas i denna befattning svarade v. Rosenstein: »Lyckas det inte för Er, så lyckas det ej heller för någon annan».

Wallmark uppvaktade alltså följande dag prinsen, som mottog honom mycket nådigt och underrättade sig om allt, som rörde honom, hans befattningar, ekonomiska ställning m. m. Då Wallmark nämnde, att han var utgifvare af en tidning, inföll prinsen: »Ah, vous avez alors une belle occa-sion d'être Utile à votre pays», och utbredde sig ganska utförligt öfver det stora inflytande en tidning kan hafva på opinionen, tilläggande slutligen: »et F opinion c'est la reine du monde, souvenez-vous de cela». Wallmark fann redan af detta samtal, att prinsen fäste en synnerlig vikt vid detta slags skrifter och deras verkan; troligen tänkte han på det inflytande, som tidningspressen haft i hans fädernesland under revolutionens första epok.

Wallmark erfor snart till sin stora förundran, att denne hans höge lärjunge, som nästan ständigt befunnit sig på fälttåg, likväl hunnit förvärfva sig den högsta både vetenskapliga och litterära bildning. Många olika ämnen kommo under lektionerna att vidröras, och i dem alla var prinsen lika väl hemma. Då Wallmark en gång kom att nämna Östgoternas välde i Italien och Vandalernas i Afrika, redogjorde prinsen för dessa väldens historia ända in i de minsta detaljer. Nämndes någon ryktbar hjälte i äldre eller nyare tid, uppgaf han strax, icke allenast de krig, som denne utmärkt sig i, utan äfven anledningen till dessa krig och de ställen, där han vunnit bataljer samt till och med de stridandes antal. Om Wallmark citerade någon vers ur Corneille, Racine eller Voltaire, visste prinsen genast, i hvilken tragedi och scen den förekom, och hvilken interlokutör, som yttrat den, samt citerade hela scenen. Ur Montesquieus »Esprit des lois» läste han upp hela ställen, likaså ur Rousseaus »Contrat social». I sitt egentliga fack, krigsvetenskapen, var han6i

utomordentligt väl bevandrad och kände de utmärktaste franska författare i denna väg från äldre till nyare tid. Han hade ett ovanligt godt minne, som han bibehöll ända till slutet af sina dagar, och såsom exempel därpå anför Wallmark, att han 1843 ur minnet uppgaf huru mycket silfver sedan realisationen hvart år blifvit uttaget ur banken. Han ägde dessutom en skarp blick och ett blixtrande snille, som ofta yttrade sig i de kvickaste infall och de mest originella och träffande anmärkningar. Lika mycket som Wallmark beundrade hans många rysande

egenskaper, kände han sig tjusad af hans älskvärda personlighet.

Sådan var nu den lärjunge, som af Wallmark skulle införas i studiet af svenska språket. Att börja med torr grammatikläsning hade varit att genast inge honom afsmak för ämnet. Ett litet försök i den vägen hade också aflupit så, att prinsen förargad slängde grammatiken i väggen, förklarande, att han aldrig tänkte lära sig den. Wallmark uppfann då en mera praktisk metod. Han uppsatte på särskilda papper och på svenska alla de frågor, som prinsen kunde tänkas ställa till personer af olika samhällsklasser och yrken, och ställde frågorna så, att de kunde besvaras med tal (ett, två, tre o. s. v.), hvilka prinsen lätt lärde. Tillika hade han uppsatt och låtit trycka tabeller, som utvisade ordens böjningar i konjugationer och deklinationer och som prinsen hade framför sig och som då påpekades under läsningen. De ofvannämnda frågelistorna, som prinsen kallade »mes cahiers», lärde han snart utantill och var angelägen att examineras däri.

Sedan han på detta sätt inhämtat ett visst ordförråd, öfvergick Wallmark till läsning af något intressant prosaiskt stycke och började explikationen, men han kunde ej förmå prinsen att recitera det explicerade stället. »Non, allez toujours», svarade han, intagen af själfva skriftens intresse.

Det gick i början bra, isynnerhet sedan kronprinsessan med arfprinsen, hos hvilka Wallmark äfven blef anställd som62

lärare, i början af jan. 1811 kommit till Sverige. Prinsen slet sig då från sina göromål för att på samma timme som sin gemål taga undervisning och göra henne sällskap. »Vous avez raison», sade hon, »comment voulez-vous un jour gouver-ner un pays sans savoir sa langue. Moi, je n'en ai pas besoin, et vous voyez cependant que je veux prendre des. lecons de M. Wallmark». Men prinsen blef allt mer och mer öfverhopad med göromål. Karl XIII insjuknade i början af 1811, och kronprinsen fick nu alla regeringsbestyren sig anförtrodda, så att hädanefter icke timmar, men kvartstimmar och ofta icke ens så lång tid blef honom öfrig för språkstudiet. För att afvakta dessa lediga stunder tillbragte Wallmark ofta hela dagen, måltidstimmarna undantagna, och ibland halfva natten i prinsens förmak.

På riksdagen i Örebro 1812, dit Wallmark i anledning af sin befattning var de kungliga följaktig, inträffade en händelse, som ingaf honom förhoppning, att prinsen skulle ägna mer tid åt språkstudiet. På hofkanslerens, baron Wetterstedts, begäran uppläste kronprinsen på svenska sitt tal till Riksens ständers deputation. Wallmark stod i ett rum näst intill det, hvari deputationen hade företräde och hvartill dörren lämnats på glänt, så att han hade deputationen midt emot sig. När prinsen började med sin vanliga höga stämma och nästan utan brytning läsa upp sitt tal, framstörtade tårar ur flere bönders ögon och en allmän förvåning och glädje uttryckte sig i allas ansikten, så att prinsen, själf rörd, höll på att komma af sig. Vid audiensens slut inträdde han i det rum, där Wallmark stod.

»Aldrig i mitt lif», utbrast han helt förvånad, »hade jag kunnat föreställa mig något sådant. Ni har ju haft kungar förut, som icke känt Ert språk, Fredrik I och Adolf Fredrik voro ju tyskar.»

»Ja, Ers Kungl Höghet», svarade Wallmark,» men de insågo dock nödvändigheten af att lära vårt språk och lärde det äfven.»63

»Ja, inföll prinsen», jag inser den ock nu mer än någonsin. Jag måste, jag skall lära det, och jag ger Er all den tid därtill Ni begär.»

Detta löfte hölls dock ej och kunde ej hållas. De viktiga riksdagsärendena och de underhandlingar med utländska diplomater, som här förehades, upptogo så prinsens tid, att liten eller ingen tid blef öfrig för språklektionerna. Emellertid lofvade han dock, att vid de courer, som han gaf onsdags- och lördagseftermiddagar och vid hvilka ledamöter af alla stånden voro närvarande, använda frågorna i sina »cahiers» till dem, som ej kunde franska. Han gjorde det också, och det syntes i början gå ganska bra. Så stannade han en gång framför en bonde, men när han kom till frågan: »huru många kor föder du på ditt hemman», förstod bonden honom ej, emedan han uttalade »kår», han kunde ej lära sig uttala vårt djupa o framför r. Han ropade då på prins Oscar, som sedermera beständigt blef hans tolk och som, emedan Wallmark hos honom hade ordentliga timmar och emedan han omgafs af personer, som med honom dagligen talade svenska, inom loppet af ett år så lärt språket, att han icke

allenast med färdighet läste, utan äfven talade det. Han kunde således vid alla tillfällen tjäna sin fader till tolk, till stor glädje för alla de personer, hvilkas framställningar genom honom gjordes begripliga för Karl Johan.

Med våren 1813, då kronprinsen afreste till Tyskland för att taga befälet öfver Nordarmén, upphörde Wallmarks befattning såsom språklärare hos honom.

Man kan icke förvånas öfver att Wallmarks bemödanden att lära Karl Johan svenska språket kröntes med så ringa framgång. Franska var det dagliga samtalsspråket inom prinsens familj och närmaste omgifning, alla inom den högre societeten förstodo och talade franska. Prinsen hade därför få tillfällen att höra svenska talas eller att själf behöfva använda det. Det var då nästan icke möjligt, att han under64

den knappa tid han hade öfrig från regeringsgöromålen, skulle hinna lära vårt språk, som af utländingen i allmänhet anses svårt. Då Wallmark redan 1811 såg, att han skulle komma att misslyckas i den åtagna befattningen, begärde han att få afsäga sig den till förmån för någon mer kompetent härtill, men prinsen nödgade honom att fortsätta. Han gjorde det då, ehuru han förutsåg, att illviljan skulle gifva honom skulden för Karl Johans bristande kunskap i svenska språket. — Så skedde äfven, och man utspred till och med, »att han var köpt af de förnäma eller aristokraterna för att icke lära prinsen språket». — Han kände sig dock trygg i medvetandet att hafva gjort allt hvad som stått i hans förmåga för att uppfylla sitt kall. Betagen af Karl Johans tjusande personlighet, hyste Wallmark allt ifrån denna tid och till sin lefnads slut för sin f. d. lärjunge och sedermera konung en beundran och hängifvenhet, som, fastän stundom satta på rätt hårda prof, dock ej af tid och omständigheter kunde rubbas. 0

Genom det förhållande, hvari Wallmark stod till Karl Johan, blef hans ställning som tidningsutgifvare ytterst svår. Egentligen skulle tidningen, såsom dess titel »Journal för litteratur och teater» angaf, hufvudsakligen sysselsätta sig med litterära frågor, men som redan är nämndt, blef den tidigt indragen i politisk polemik.

Karl Johan lät dagligen för sig öfversatta och uppläsa tidningarnas ledande politiska artiklar. Det ofta bittra och retsamma språket i de polemiska artiklarna gaf honom anledning att misstänka tillvaron af revolutionära partier och syntes honom röja, att det ur en revolution utgångna statsskicket ännu icke vunnit stadga på sina nya grundvalar. Han såg därför med misshag sådana politiska artiklar, som föreföllo honom kunna reta partisinnet, och han bedömde65

därvid svenska nationens retlighet efter sin egen nations. Wallmark kom snart att erfara hans misshag med anledning af några i hans tidning införda polemiska artiklar i politiska ämnen. Han kunde icke afstå från att införa sådana artiklar, sedan han en gång börjat därmed, isynnerhet då flere tidningar genom personliga anfall, oriktiga statistiska uppgifter och därpå grundade oriktiga slutledningar och påståenden påkallade försvarsartiklar och rättelser.

I likhet med alla, som kommo i närmare beröring med Karl Johan, var Wallmark tjusad af hans älskvärda personlighet och honom af hjärtat tillgifven, däraf kan förklaras, att prinsens önskningar voro för honom en befallning, hans misshag och onåd den kännbaraste motgång. Så långt möjligt var, sökte han därför undvika den älskade lärjungens misshag. Han underhandlade med författarna om uteslutande eller mildrande af de uttryck, som han förutsåg skulle väcka prinsens ogillande, men det lyckades icke alltid att undvika prinsens onåd, som stundom tog sitt uttryck i skarpa förebråelser. Den, som öfversatte artiklarna för Karl Johan, kunde också lätt i den hast, hvarmed det skedde, råka att på franska gifva det svenska uttrycket en starkare färgläggning, och på så sätt var intet vunnet med dess erhållna mildring.

Vid ett sådant tillfälle i juli 1811, då Wallmark just till följd af öfversättarens försåtliga förfarande råkat i onåd hos prinsen, skref han till v. Engeström:

»Då jag i går lämnade Ers excellens, tog jag det parti att i ett bref till kronprinsen göra min apologi. Ers excellens' ädla tänkesätt och mig alltid visade ynnest äro mig en borgen för Ers excellens' intercession. Huru beklagligt, att jag i och för en sådan sak skall nödgas falla Ers excellens besvärlig. Om H. K. H. icke återskänker mig sin nåd, som jag icke har förverkat, så är jag mera lycklig att få återgå till lugnet af min stilla boning än att

stå på en slipprig plats, där jag icke är liden och där jag följaktligen icke kan uträtta något godt.»

5. — P. A. Wallmark.66

Några dagar därefter återskänkte Karl Johan honom sitt förtroende till följd af v. Engeströms medling. Wallmark tackade då v. Engeström med följande ord:

»Jag kan ej med ord uttrycka, hvad jag är Eders excellens skyldig, men skall förvara det i ett tacksamt hjärta. Jag bifogar de ifrågavarande öfversättningarna tillika med en verbalversion, hvaraf H. K. H. själf kan öfvertyga sig om öfversättarens försåtliga förfarande genom uteslutandet af just den casualmening, som grundlade min reflektion. En sådan öfversättare kan göra oss, fattiga auktorer, olyckliga när som helst. Om någon borde disgracieras, så vore det visst den. Värdes göra H. K. H. uppmärksam härpå.» — —

Med anledning af samma händelse skref grefve af Wetterstedt till v. Engeström:

Ramlösa 25 juli 1811. »Jag fick med sista post ett bref från Wallmark, innehållande en berättelse om hvad han lidit och om Ers excellens' ädla försvar för honom. Jag hoppas, att han nu måtte få lämnas ostörd, äfvensom alla de, som skrifva mot smädarna. Annars torde hvarje redlig man böra i ämnet antingen tala eller skrifva till kronprinsen. Tagasej de personer, hvilka skrifva för regeringen, i försvar mot Grewesmöhlianerna, så förlora alla de vältänkande, som hafva någon befattning med vår tryckfrihet, både håg och förmåga att i någon mån gagna. Hårdt voref. om man skulle nödgas underhandla med Herr Grewesmöhlen som med en potentat och köpa sig dess och Nya Postens tystnad genom deras antagonisters uppoffrande, nu då dessa synbarligen äro segrande.» —

Wallmark måste dock äfven tillgodose allmänhetens anspråk på tidningen. Han berodde till sin utkomst hufvudsakligen af hvad tidningen inbragte och således af den välvilja, hvarmed allmänheten omfattade den. Med öfriga inkomster, Kgl. bibliotekarielönen 533 Rdr 16 sk. och 400 Rdr som Karl Johans och prins Oskars lärare, kunde han omöj-67

ligt underhålla sig och sin familj. Han insåg dock, att han vid tillträdandet af dessa båda befattningar rätteligen bort upphöra att vara journalist. Han kunde icke få några bestämda tider för undervisningen hos kronprinsen, utan måste som redan är nämndt tillbringa stundom hela sin dag på slottet för att afvakta de ögonblick Karl Johan kunde ägna åt språkstudiet. Det blef honom därför omöjligt att ägna erforderlig uppmärksamhet åt tidningens skötande. Dels därigenom och dels genom dess politiska och litterära motståndares förklenande omdömen nedsjönk tidningen snart till hälften af sin första afsättning.

Wallmark beslöt då för att befria sig ur denna obehagliga ställning att helt och hållet lämna tidningen. Han hoppades, att någon annan utväg skulle öppna sig, som kunde ersätta, hvad han därigenom förlorade. Men Karl Johan, som väl anade, att han till en del var orsak till detta beslut, satte sig på det högsta däremot och bad Wallmark i de förbindligaste ordalag att fortfara. »De, som känt hans älskvärdhet och öfvertalningsförmåga, veta, att han var oemotståndlig, jag fortfor således på min törnbeströdda bana», säger Wallmark.

Någon tid efter kronprinsens återkomst från mötet med kejsar Alexander i Åbo 1812 blef Wallmark utsatt för ett försåt, hvilket för honom kunnat medföra ödesdigra följder, om ej en slump lyckligen frälst honom därifrån.

De mest stridiga rykten om hvad som vid detta möte blifvit öfverenskommet mellan de höga personerna korsade hvarandra. Ganska sent en afton kom en livréklädd betjänt till Wallmark och öfverlämnade ett med dagens utländska post ankommet nummer af tidningen »Le courrier de Londres», som innehöll den märkliga underrättelsen, »att vid det ofvannämnda mötet i Abo Finlands afträdande till Sverige blifvit beviljadt». Wallmark mottog ej själf budet och kunde således ej göra sig underrättad om hvem som afsändt det, men den okände afsändaren medskickade äfven hälsningen,68

att Wallmark skulle i nästa dags tidning införa denna underrättelse.

I glädjen öfver en sådan nyhet är det väl möjligt, att Wallmark kunnat glömma tryckfrihetens förbud »att kungöra något om rikets å färde varande underhandlingar med främmande makter», så mycket mer som han trodde, att tidningen och hälsningarna voro honom tillsända från en af regeringens egna ledamöter, hvilka ofta brukade

sända honom utländska tidningar till begagnande och såsom regeringsmedlemmar borde vara väl underrättade. Till hans lycka var den följande dagens tidningsupplaga redan tryckt, så att han hade någon betänketid.

Följande förmiddag gick han till v. Engeströmska biblioteket och träffade där ryske ministern, general v. Suchtelen. Denne förde af sig själf samtalet på de med gårdagens post ankomna utländska tidningarna. Med ett ironiskt småleende sade han: »Det står en intressant nyhet i »Courrier de Londres», har ni läst den?» Wallmark omtalade då, att han fått tidningen sig tillsänd föregående afton med anmodan att införa den däri meddelade nyheten i sin tidning. Generalen sade: »Jag hoppas, att Ni inte tager in den».

»Hvarför icke», svarade Wallmark, »en sådan nyhet är alltför intressant för att icke så fort som möjligt böra meddelas vår allmänhet.»

Generalen antog en ganska allvarsam min och sade:

»Jag försäkrar Er oss emellan, att det inte finns ett spår till sanning i denna underrättelse. Det har aldrig varit fråga om något återlämnande, såsom tidningen säger, emedan grunden för underhandlingarna just var, att därom skulle ej alls vara fråga. Att röra vid Finland är som att röra vid kejsarens öga. Nej, Ni skall få helt andra garantier, Ni skall få trupper, subsidier, om så behöfs; Ni skall få utvidga Er åt annat håll, men icke åt detta. Alltså råder jag Er som vän att icke införa denna nyhet i Er tidning.6g

Ni skulle därigenom komprometterа både kronprinsen och Er regering. Det skulle ofelbart utsätta Er för ledsamma följder».

Wallmark begaf sig till v. Engeström, underrättade honom om samtalet med v. Suchtelen och uppvisade det insända bladet.

Grefven instämde i hvad Suchtelen sagt och tillade, att om Wallmark varit nog oförsiktig att införa notisen, så hade han kommit i kollision med missgärningsbalken.

I bref till v. Engeström, dagtecknadt i oktober 1812, uttrycker Wallmark sina tankar om hvad som kunnat hända honom, om han fallit offer för det ofvan omtalade försåtet samt klagar öfver allt det obehag regeringens försvar ådragit honom. Han skrifver:

»Efter att på en tid, då allmänna säkerheten var störd genom mord och upplopp, ensam ha vågat tala sansens och patriotismens språk till hänförda och mordiska sinnen, efter att med all den styrka min inskränkta förmåga tillåtit och med uppoffring af egna fördelar under en epok af allmänt förvirrade och misskända grundsatser, såväl i samhällslära som annat, ensam offentligen hafva tagit försvar af de förtrampade och sunda samt af regeringen och dess ämbetsmän, efter nära trenne års lidanden genom alla möjliga smädelser och beskyllningar i offentliga papper, — frukten af mina bemödanden — hvad bevis äger jag, att något afseende skulle fästs vid min ringa person. Hvad borgen har jag, att jag icke vid ett sådant tillfälle som det ifrågavarande, införandet af notisen om Finlands afträdande, skulle uppoffrats utan motstånd åt ett hof, som man i vår närvarande ställning ej kunnat underlåta att visa en liten artighet? Jag ryser, när jag tänker på hvad mitt öde kunnat blifva och på den glädje, som mina ovänner skolat få. Hafva de ej redan tryckt, att jag är öfvergifven af dem, hvilkas personer och principer jag försvarat? Jag begär ingen offentlig dementi åt ett sådant påstående, men jag vill åtminstone hålla all-7°

mänheten i ovisshet om dess sanning och framför allt icke genom egna, oskyldiga åtgärder legitimera en sådan 'öfver-gifning. Men hvarför äger jag dessa ovänner? Sedan artiklarna i mitt blad emot mord och upplopp, självsvåld och pöbelvälde, sedan försvaren för ordning och ämbetsmanna-anseende. Hade jag behöft mer för att bibehålla denna publikens välvilja mot mig intacte än att endast stänga mitt blad för alla orättvist förolämpades och alla goda grundsatsers försvar, och liksom de andra tidningarna vara en tyst åskådare af de nesliga uppträdena. Mitt samvete har i detta fall ingen förebråelse att göra sig. Jag vet hvad jag vågat och uppoffrat för den goda saken. Det är blott vid dylika tillfällen som det nu i fråga varande, som en glödande känsla af orättvisorna liksom vill smälta ner denna kopparmur och som behofvet låter känna sig af något ma-teriellare stöd än det inre medvetandets. Det är då jag framtar det enda minne jag äger af min välmenande våg-samhet, den sten,

som efter artikeln mot försvararne af den den 20 juni* i några vänners, kyrkoherde Rabes och kapten Schartaus, närvaro genom fönstret i mitt rum slungades förbi mitt hufvud. Då återtar min själ sin förlorade styrka; jag blygs för mina tårar och känner mig oändligen upphöjd öfver alla jordiska orättvisor och lidanden vid åsynen af ett föremål, som kunnat förena mig med de stora martyrerna för förnuftet, sanningen och mänskligheten.»

Då v. Engeström en gång längre fram hade underrättat kronprinsen om det mot Wallmark ställda försåtet, lyckönskade prinsen honom, att han icke hade fallit offer därför.** —

* Fersens mord.

** Wallmarks nit för regeringens försvar 180g—12 kostade honom en förlust af 400 prenumeranter, hvilket utgjorde 600 Rdr bco årligen. För sin befattning med prins Oskars undervisning i svenska språket saknade han den pension af staten, som vid dylika tillfällen sedan 100 år tillbaka alltid gifvits; 1817 föreslogs han i prästeståndet till pension såsom Karl Johans lärare, men Rabe, som var nykommen riksdagsman, glömde att framlämna motionen härom till statsutskottet.7i

Men redan följande år kom Wallmark att ofrivilligt ådraga sig kronprinsens misshag i högsta grad.

I början af maj 1813 afreste Karl Johan till Nord-Tyskland såsom chef för nordarmén mot Napoleon. Wallmarks lärarebefattning såväl hos honom som hos prins Oskar upphörde, och han var glad åt att efter två och ett halft års afbrott få uteslutande ägna sin tid åt sina litterära sysselsättningar och åt sin tidning, som han också småningom lyckades uppbringa till sin första spridning. Han hoppades också nu att med mera frihet kunna begagna den lagliga yttranderätten i allmänna frågor i tanke, att kronprinsen nu ej skulle hafva tid att så noggrant nagelfara med uttrycken i de svenska tidningsartiklarna. Men häruti bedrog han sig.

En vecka efter kronprinsens afresa innehöll Grewesmöhlens tidning »Nya Skandinavien» en artikel, hvaruti oförtäckt meddelades, att Sveriges deltagande i kriget ginge ut på att fördrifva Napoleon ur Tyskland och sedan genom Holsteins eröfring tvinga Danmark att afträda Norge till Sverige samt att Ryssland, England och Preussen garanterat Sverige de båda rikenas förening. Denna artikel väckte ett oerhördt uppseende. Efter den olyckliga reträtten från Moskwa 1812 hade man sett Napoleon våren därpå återkomma till Tyskland med nya härar, segra öfver den förenade ryska och preussiska hären vid flere tillfällen, intaga Dresden och intränga i Schlesien. Dessa nyheter, som ankommit nästan samtidigt med kronprinsens afresa till Tyskland, stegrade ännu mer den i Stockholm rådande opinionen, att Napoleon var oöfvervinnelig. Att under sådana omständigheter tala om hans besegrande och fördrifvande ur Tyskland förekom hvar och en som en orimlighet. Om man ock hade det största förtroende till kronprinsens fältherretalanger och trodde, att de skulle bevisa sig genom segrar, tviflade man dock på, att de skulle medföra så stora resultat. Man ansåg, att prinsen borde blifva missbelåten med en artikel, som spådde något, som man trodde ligga utom möjlighetens72

område. Något krig mot Danmark var ej förklaradt, och man undrade huru dess charge d'affaires i Stockholm skulle upptaga dessa underrättelser om hvad som förehades mot Danmark eller var öfverenskommet mellan stormakterna och Sverige.

Wallmark drog således icke i betänkande att intaga i Journalen en uppsats från en person, som var prinsen ganska tillgifven, och hvari berördes de farliga konsekvenserna af »Nya Skandinaviens» påståenden, »att de krig voro rättvisa, som afsågo, att antingen återtaga förlorade länder eller tillvinna sig sådana, som af geografiska läget liksom syntes utgöra ett och samma rike». Insändaren uttalade därefter sin förvåning öfver att slika meddelanden som detta om Danmark kunde göras i en icke officiell tidning, hvilket stode i strid med tryckfrihetsförordningen, som förbjuder att i tryck kungöra å färde varande underhandlingar med främmande makter, och det vore så mycket mer oskickligt, som Sverige icke stod på fientlig fot med Danmark.

Dessa anmärkningar, som otvifvelaktigt voro fullt befogade, väckte till den grad kronprinsens harm, att han genast afsände en kurir med bref till Karl XIII, hvaruti han i strängaste ordalag yrkade Journalens indragning samt dessutom befallde excellensen v. Engeström att förklara Wallmark prinsens onåd och förlusten af hans pension, 400 Rdr, såsom prinsens f. d. lärare.

Den skadeglädje Wallmarks motståndare kände häröfver var dock hos många blandad med harm öfver godtycket Tegnér skref till Adlerbeth: »Ett af tidens tecken är förbjudandet af Wallmarks Journal. Jag önskade blott, att det skett af andra grunder».

Tidningen utkom dock snart därefter under namn af »Allmänna Journalen» med Kgl. sekreterare Granberg som utgifvare.

Till sitt försvar säger Wallmark: »Förhastanden äro tyvärr oskiljaktiga från ett slag af skriftställeri, hvarvid man73

nästan alltid har tillfälle och ofta behöfver införa en ögonblicksingifvelse, vare sig egen eller andras, som man kanske dagen därpå fast för sent finner tadelvärd och skulle önska otryckt. Detta var nu, som tyvärr ofta förut och sedermera, mitt fall. Jag lät förleda mig af den insända artikelns icke blott juridiska oförgriplighet, men äfven af dess försvar för skrifven lag, af riktigheten i dess reflektioner och af öfvertygelsen, att den Grewesmöhlenska artikelns förutsägelse om framgångar, till synes otroliga, skulle misshaga prinsen själf, så mycket mera som den skulle för honom minska äran af de vunna mindre framgångarna, i sig själf nog stora. Men jag hade bort erinra mig, att för stora män framtiden ofta slår upp sin förseglade bok och att förutsägelsen således möjligen kunde härröra från den, som redan läst däri, att han skulle uppfylla den. Jag visste dessutom, att Grewesmöhlen hade gynnare inom prinsens närmaste omgifning,, genom hvilka han kunnat underställa sin uppsats dennas pröfning och få tillstånd att införa den i sin tidning. Dessa reflektioner infunno sig först, sedan felet ej mera stod att hjälpa.»

Enligt hvad Wallmark sedermera erfor, hade Grewesmöhlen kort efter kronprinsens afresa kommit till v. Engeström och frågat, om han kunde låta trycka en avis-artikel, som talade öppet om Sveriges afsikter på Norge. Excellensen svarade, att saken icke angick honom utan hofkansleren, som då var Wetterstedt. Grewesmöhlen inföll då: »Han är bortrest, och före sin afresa bad han mig hänskjuta saken till Ers excellens». — »Mitt råd är, att den icke bör tryckas», svarade v. Engeström. Den infördes likväl och gaf anledning till en rapport af v. Engeström, däri han fäste uppmärksamheten på det uppseende det väckt hos allmänheten, att en så allmänt föraktad person syntes vara skyddad af regeringen och invigd i dess planer. Wetterstedt svarade, att Grewesmöhlen påstod sig hafva haft kronprinsens lof att införa artikeln.Karl Johan lär ha misstänkt, att artikeln i Journalen härledde sig från en plan att motarbeta Sveriges nya politik, och antog, att Wallmark stod i hemlig förbindelse med Napoleons besoldade skribenter. Äfven v. Engeström, som stod i nära förhållande till Wallmark, synes ej alldeles hafva undgått kronprinsens misstankar i första uppbrusningen afhans vrede.

Emellertid hade Wallmark lyckan att äga verksamma och ädelmodiga försvarare och förespråkare inom prinsens närmare omgifning i grefvarna af Wetterstedt och G. Löwenhjelm. Dessa sökte medla för honom hos kronprinsen, men denne var i början obeveklig. Den 12 maj 1813 skrifver af Wetterstedt till von Engeström: »Jag ber Ers excellens vara öfvertygad om den verkliga ledsnad jag erfarit öfver den olyckliga avis-historien, isynnerhet öfver all den oro den förorsakat kronprinsen. Hans Kungl. Höghet har behöft lång tid att återkomma från dess först fattade öfvertygelse, att däruti låg en hemlig plan. Att för ögonblicket frälsa Wallmark var omöjligt. Hans kungl, höghet började genast tro, att litteraturbladet talade konungens af Danmark språk och ägde en mera beräknad syftning än endast att nedslå Grewesmöhlen. Emellertid har detta olycksaliga pennfäkteri endast ledt till dennes triumf öfver både judiciella aktioner och en gammal vederdeloman, och jag ser af Wallmarks bref till mig, att Ers excellens sett den förhastade artikeln i dennes blad ur samma synpunkt. Jag hoppas dock, att kronprinsen återkommer till lindrigare tänkesätt emot Wallmark, ehuru nu hela dagen passerat sedan första underrättelsen kom. Ers excellens bör bedöma alla reflektioner i H. K. H.s bref endast såsom en följd af dess vid första intrycket väckta förtrytelse. Nu i afton tror kronprinsen, att endast dumhet vållat artikeln, men att den nödvändigt måste bestraffas är hos H. K. H. lika oföränderligt».

I slutet af maj skrifver han åter: »Jag skall begagna första goda tillfälle att bedja H. K. H. att hos konungen anhålla, att Wallmark måtte återfå sitt privilegium».I juni heter det i bref från densamme: »Kronprinsen är ännu obeveklig mot Wallmark. Jag har försökt flere gånger, men utan framgång. Men å min sida skall ingenting

försummas att söka minska det lidande, som öfvergått honom».

Längre fram skrifver han: »Hela denna obehagliga sak har lämnat djupa rötter i kronprinsens sinne mot Wallmark. Jag har redan försökt flere gånger att vinna tillgift för honom, men omöjligt. Jag skall dock icke tröttna».

Den 18 juli säger han ånyo i bref till v. Engeström: »Jag skall framlämna Wallmarks bref, men ännu har jag ej hopp, att kronprinsens missnöje mot honom är fullkomligt undanröjdt. Han har blifvit strängt behandlad under förevändning af en lag, hvars stadganden lätt kunna expli-ceras — — — —. 'Skandinavien'* är under all medelmåtta, och dess författare är och förblifver den föraktligaste varelse jag känner».

Wallmark hade all anledning att känna sig sårad och förödmjukad öfver den onådsblixt, som träffat honom. Ehuru den ekonomiska förlusten för hans förhållanden var kännbar nog, smärtade honom dock djupast tanken, att kronprinsen, för hvilken han hyste en så varm hängifvenhet, kunde misskänna honom till den grad, att han ansåg honom i stånd att stå i förbindelse med hans fiender. Wallmark hade ett häftigt lynne och kunde mången gång vara obehärskad i sina vredesutbrott, som fallet ofta är med lifliga naturer, men falskhet var främmande för hans karaktär. Med den godtrogenhet, som utmärkte honom och hvaraf många visste begagna sig, hade han svårt att förstå Karl Johans misstänksamhet. Ifrigare än någonsin önskade han nu befria sig från det i hans ställning dubbelt obehagliga publicistkallet och söka sin utkomst på annat sätt. Ett tillfälle därtill tycktes också yppa sig. Den akademiska räntmäs-taresysslan i Lund hade blifvit ledig, och han beslöt att söka den.

* Grewesmöhlens tidning.-]6

Akademiens dåvarande kansler var v. Engeström, och i honom ägde Wallmark en mångårig gynnare, då han alltsedan 1805 varit bibliotekarie vid dennes bibliotek. Han trodde sig därför säker att nu kunna få denna i ekonomiskt hänseende rätt förmånliga plats och därtill i en stad, där han studerat och där han hade många vänner. Han skref till v. Engeström: »Jag är visserligen rätt olycklig och tycker, att jag ej bort straffas så hårdt för en oförsiktighet. Ännu höres ingenting af för mig, om jag får inträda i min ankarsmedja eller ej. Huru olyckligt för mig att icke äga någon annan utsikt till utkomst än en sådan — när var ett litterärt dagblad här i landet något annat — att till och med behöfva anse det för en lycka och en nåd, som är det mest obehagliga af alla litterära företag äfven utan afseende på det ofantliga arbetet». Han ber därefter om excellensens rekommendation till den lediga sysslan i Lund, där han hade många vänner, samt tillägger, att han ändå, om så önskades, skulle fortfara att arbeta för v. Engeströms bibliotek och vistas vid det någon tid af sommaren.

Men v. Engeström hade i början alla möjliga skäl att afvända honom från detta beslut, bland andra äfven det, att han nog snart kunde hoppas att återvinna prinsens nåd.

Då Wallmark försäkrade, att ehuru förlusten däraf var smärtsam, var det dock hufvudsakligen hoppet om bättre inkomster och ett angenämare lif, som bestämt detta hans beslut, yttrade v. Engeström i allvarlig ton:

»Det gör mig verkligen ondt, min vän, att jag vid ett tillfälle, säkerligen det enda, som erbjudes mig, då jag möjligen skulle kunna bereda Er hvad Ni anser för lycka, nödgas förklara, att skäl inträffat, som göra det för mig omöjligt att därtill medverka».

Då Wallmark bad att få veta dessa skäl, yttrade v. Engeström:

»Jag kan ej nu säga dem, men skall framdeles göra det».

Wallmark lämnade honom ytterst nedslagen. Försvun-77

net var nu hoppet om ett sorgfriare lif, och äfven det, att han skulle få ägna sina återstående dagar åt sina älsklingsstudier.

Först i februari 1814 underrättades Wallmark i bref från grefve G. Löwenhjelm, att kronprinsen återskänkt honom allt hvad han förlorat och äfven sitt forna förtroende.

Vid kronprinsens återkomst till Stockholm uppvaktade Wallmark honom för att aflägga sin tacksägelse. Prinsen

förebrådde honom då i lindriga uttryck hans förhastande och antydde, att han förmodligen låtit hänföra sig af sin ovilja mot Grewesmöhlen och sin »engoument» för Napoleon. Mot den senare beskyllningen anförde Wallmark, att han aldrig haft någon »engoument» för Napoleon, snarare tvärtom, isynnerhet efter mordet på hertigen af Enghien samt att han redan för flere år sedan uttalat denna sin motvilja i ett poem, som då ådragit honom förebråelser af hans vänner och ovilja af Stockholmspubliken. Prinsen önskade få höra detta poem, och då Wallmark vid nästa besök uppläste det, tycktes han åhöra det med nöje och ingick sedan på en förklaring af de omständigheter, som föranledt hans stränga åtgärder mot Wallmark.

»Ni känner herr Malte Brun, det vet jag», sade han. »Hvad Ni kanske icke vet, det är, att han är medarbetare i »Journal des Débats» och att det är han, som under den förflutna tiden skrifvit artiklarna om Sverige och dess politik, hvaraf flere blifvit iklädda formen 'Bref från Sverige'. Jag bör säga Er, att personer finnas, som gissat på Er som hans korrespondent, men att jag inte satt minsta tro till denna gissning, som Ni väl haft tillfälle att erfara af mitt bemötande mot Er, förr än den ifrågavarande artikeln i Er tidning ingaf mig den tanken, att den kunde till sin syftning härröra från honom, så mycket mer, som jag kom ihåg, att en af mina franska adjutanter vid min ankomst hit medförde från honom ett bref till Er, som Ni äfven visade mig».

Wallmark tackade prinsen för dessa upplysningar och nämnde, att han var alldeles okunnig om Malte Bruns publi-cistiska skriftställeri och icke vidare haft någon brefväxling med honom. Prinsen tillade då:

»Ni behöfver ej därom försäkra mig, jag vet nu, att Er artikel hade ett inhemskt ursprung och tror mig äfven veta från hvem. Men låtom oss ej mer tala därom, jag har redan glömt det».

Wallmark kände författaren, som var en prinsen tillgifven person, och han visste, att artikeln skrifvits i god afsikt, hvarom han äfven försäkrade prinsen, men på dennes begäran att få veta författarens namn, måste han svara, att. han ej hade tillstånd att uppgifva det, hvarmed prinsen lät sig nöja och ej vidare talade därom.

Von Engeström upplyste längre fram Wallmark om anledningen, hvarför han ej kunnat medverka till dennes erhållande af räntmästarsysslan i Lund. Prinsen hade nämligen i bref till v. Engeström yttrat misstanke, att denne haft kännedom om den misshagliga artikeln redan, innan den trycktes. Hade v. Engeström i detta ögonblick lagt sig ut för Wallmark och förskaffat honom den önskade reträttplatsen, skulle detta möjligen bekräftat prinsens misstankar mot honom; detta ville han undvika.

»Ni har således er egen oförsiktighet att tacka för mitt förhållande vid detta tillfälle», sade han, »men det fägnar mig, att Ni nu återvunnit prinsens nåd, och hvad Ni förlorat i öfrigt kan ersättas».

Wallmark kände dock bittert såväl förlusten som obehaget af en ställning, som kunnat blottställa honom för denna förlust, en ställning, som han ej kunde lämna, emedan han behöfde dess ekonomiska fördelar.

Då den »kungl, nåden» på denna tid utöfvade ett sådant inflytande hos rikets högsta ämbetsmän, förvånar man sig ej att se en obemedlad litteratör nödgas böja sig under densamma.

Under Wallmarks s. k. onådstid märktes dock ingen skillnad i v. Engeströms förhållande till honom. Han inbjöd79

honom lika ofta till sitt hem och visade honom alltjämt samma förtroende och välvilliga deltagande, om möjligt till och med förökade. Kanske var det å v. Engeströms sida ett bemödande att mildra det missnöje han ganska riktigt förmodade Wallmark hysa med anledning af hans förhållande till den ofvannämnda befordringsfrågan.

Hvad som kunnat föranleda Karl Johans misstanke mot v. Engeström var måhända, att denne, som var tillgifven det gamla politiska systemet, ett nära förbund med Frankrike, ansågs ogilla det, som prinsen nu följde. För egen del hade han dessutom starka skäl till motvilja mot Ryssland. Genom sin fru, en polsk grefvinna, hade han upptagits bland Polens medborgare och de patrioter, som bemödade sig att häfda dess självständighet, och genom ryska ministerns inflytande hade han ock under förmyndareregeringen blifvit aflägsnad från hofkanslersämbetet. — Men till hans ära kan sägas, att sedan han blifvit öfvertygad, att Napoleon icke ville göra några uppoffringar för att fästa Sverige vid sitt intresse, utan tvärtom på det ömtåligaste sårade dess självständighetskänsla,

understödde han med uppriktigt nit prinsens politik och gladdes åt dess framgång. Han var en varm fosterlandsvän och hade ingen högre önskan än att i Sverige få sluta sina dagar. Men han måste gifva efter för sin frus lika lifliga önskan att få sluta sina på sitt fädernegods i Polen. Då han föranläts att lämna sin plats, syntes han äga nog fysiska krafter kvar för att kunna hoppas en längre lifstid än den, som därefter blef honom beskärd. Då Wallmark tog afsked af honom, yttrade han med tårfyllda ögon: »Jag är fisken, som drages ur vattnet; skild från mitt fädernesland, mina gamla vänner och mitt bibliotek, känner jag, att mina återstående dagar ej blifva många». Fian dog också få år därefter i Polen, 1826.

Af Wallmarks ovänner hade gjorts ett försök att göra honom illa anskrifven hos Karl Johan, och i denna afsikt hade de underrättat prinsen om en artikel, som Wallmark8o

skrifvit rörande tronföljden 1810, och däruti han förordat valet af den danske kungen.

Efter Karl Augusts död önskade konungen af Danmark, som bekant, att blifva vald till tronföljare i Sverige. Utom sin minister i Stockholm hade han utskickade, som skulle bearbeta opinionen till hans fördel och som framhöllo, att ehuru kejsarna Napoleon och Alexander uttryckligen lofvat hvarandra att icke blanda sig i Sveriges val, önskade Napoleon på det högsta konungen af Danmark vald. Då dessa utskickade begärde att i Wallmarks tidning få införa artiklar, som framhöllo fördelarna af en sådan förening mellan Danmark och Sverige, ansåg han sig ej kunna neka detta, så mycket mindre som det i en för fäderneslandet så viktig sak var en plikt af publicitetens organer att yttra sig öfver densamma och flere tidningar redan gjort det.

Wallmark skref då äfven själf en artikel med rubrik: »Hvad utsikt till Sveriges framtida väl lofvar dess nu lediga tronföljd», hvaruti han framhöll fördelarna af en sådan förening. Då fanns ännu ingen tanke på att kalla Karl Johan. Wallmark fick emellertid af en vid riksdagen i Orebro närvarande person underrättelse om att danska konungens kandidatur hade emot sig både den gamla, djupt rotade nationalan tipatien mot danskarna och minnet af Kalmarunionens olyckliga tider samt att ständerna uppsatt proposition om hertigens at Augustenburg val till tronföljare, hvarför samme riksdagsman afstyrkte Wallmark från att införa flere artiklar i ämnet. Till Sveriges lycka vände sig snart valsympatierna vid riksdagen åt annat håll.

Då Karl Johan af några beställsamma personer blifvit underrättad om denna Wallmarks artikel, talade han med honom därom, hvarpå Wallmark svarade: »Ja, Ers Kungl. Höghet, jag förordade då detta val, emedan jag ej såg någon annan utväg att erhålla ett skadestånd för det förlorade Finland och för Sverige att blifva en stark makt. Norge hade då utan svärdsegg kunnat tillfalla oss, hvilket numer ej8i

torde blifva möjligt — och vi hade åtminstone sluppit Öre-sundska tullen. Den allsmäktige Napoleon önskade och understödde hemligen detta val. Rysslands kejsare hade lofvat att ej blanda sig däruti. Så gynnande omständigheter för de nordiska rikenas förening torde aldrig mer inträffa, •och af alla dessa skäl förordade jag detta val».

»Jag är nöjd med Ert försvar», svarade prinsen leende, och hans fortfarande välvilja mot Wallmark bevisade, att den beställsamma underrättarens möda hade varit fruktlös.

Genom Kieltraktaten hade, som kändt är, Norge blifvit afträdt till Sverige, men det erkände icke denna afträdelse, utan sammankallade ett storting på Eidswold d. 13 maj 1814 och förklarade sig självständigt. Till konung valdes den dåvarande senaste ståthållaren, prins Kristian, som var arfvinge till Danmarks tron och under hvilken Norge sålunda framdeles skulle kunna förenas med Danmark. Man misstänkte, att detta var danska regeringens plan. Sverige blef således nödsakadt att med vapenmakt angripa Norge.

Kort innan kronprinsen afreste för att sätta sig i spetsen för armén, uppkallade han Wallmark till sig och sade:

»Jag önskar, att Ni författar och inför i Er tidning en artikel, som framställer de politiska och internationella fördelarna af Sveriges och Norges förening, och jag skall blifva Er därför mycket förbunden». Han visade Wallmark tillika några papper, hvaraf syntes, att föreningen hade många anhängare i Norge och till och med bland en och annan af Eidswoldska stortingets ledamöter, men att de ej vågade blottställa sig för det danska och norska anti-svensk-unionska partiets hat genom ett offentligt uppträdande.

Wallmark skref då en artikel, ställd under form af ett »Memorial uppläst på riksdagen i Eidsvold» och införde

6. — P. A. Wallmark.82

den i Journalen. Han framhöll däruti de skäl för föreningen, som i de ofvannämnda papperen anförts.

Kronprinsen var särdeles nöjd med denna uppsats och lät trycka den äfven på franska, och den förledde fransmannen Touchard Lafosse att i sin »Histoire de Charles Jean» nästan ordagrant aftrycka en stor del däraf med beröm öfver den »lärde och ciceronianskt vältaliga norrmannen*!

Kronprinsen befallde äfven Wallmark att i början af oktober afresa till Kristiania i ändamål att anknyta förbindelser mellan svenska och norska litteratörer.

Vid mottagandet af denna kronprinsens befallning ber Wallmark i bref till v. Engeström, att denne måtte underrätta honom om när och hur resan skall företagas, samt tillägger: »Som poet har jag Gudnås ingenting att färdas med utom Pegasen, som blott duger till handhäst. Jag anser mig ej kunna komma ifrån denna utgift under 5 à 600 Rdr. Så litet jag smickrar mig med att kunna blifva. H. K. H. nyttig, så lifligt önskar jag det. Jag känner åtminstone danska språket så noga, att jag kan öfversatta både till och från det och underrätta om innehållet af utkomna skrifter, som någon gång torde vara af vikt att känna, samt med uppmärksamhet följa ärendenas gång. Som litteratör kan jag kanske ock göra nyttiga konnexioner för de båda rikenas litteratur, men detta är också allt, och det tillhör Ers excellens' upplysta omdöme att afgöra, om detta är vardt hvad jag kostar. Jag för min del vågar ej. tro det, lika litet som att icke hvem som helst skulle kunna vida bättre än jag uppfylla denna kommission. Jag skall alltid med den innerligaste vördnad mot H. K. H. och tacksamhet mot Ers excellens erkänna detta uppdrag, som på ett för mig så lysande och smickrande sätt visar, att jag återvunnit H. K. Höghets nåd, och stoppar munnen till på mina ovänner, så omöjligt det ännu synes mig att kunna finna någon, åt hvilken jag kan med fullt förtroende öfver-83

lämna redaktionen af mitt blad under min bortovaro, och så mycken anledning jag har att befara det nästa års prenumeration däraf kunde röna en för mig och min familj menlig inverkan. Jag har endast om onsdagarna varit på Ers excellens' bibliotek, emedan jag för att litet upprätta min genom många ledsamheter under den förflutna tiden delabrerade hälsa öfver lördagar och söndagar varit på Ulriksdal, där jag har min familj. Jag vill visst arbeta för Ers excellens' bibliotek, smickrar mig ock med att icke hafva varit det alldeles onyttig under den förflutna tiden, men så länge jag måste taga hela min bärgning af ett dagblad, täckes Ers excellens finna, att jag har ganska liten tid att ge åt annat. Det är hårdt att sakna uppmuntran, då man arbetar för de goda grundsatsernas helgd i litteraturen såväl som i samhällsläran. Jag har ensam satt mig emot den ström, som hotar att förstöra vår vackra kultur och att förse oss med hela generationer af Svärmare till ämbetsmän. Jag ensam får uppbära hatet därför. Utan medvetandet af ett rent uppsåt och ett varmt nit att gagna sitt fosterland skulle det fordras för att tala med Rudbeck »Bucephali ben eller Darii elefanters rygg» för att bära allt det ovett och lidande, som jag fått tåla».

Vistelsen i Norge blef för Wallmark af stort intresse dels i anseende till det just vid denna tid började stortingets öfverläggningar om de grundlagsenliga villkoren för föreningen med Sverige, dels genom de bekantskaper han gjorde med norska stortingsmän, litteratörer, lärde och andra notabiliteter såsom Peder Anker, Wedel-Jarlsberg, Treschow m. fi.

Wallmark hade ofta under uppehållet i Kristiania tillfälle att erfara huru oriktig den föreställningen var, som man i Sverige gjorde sig, då prins Kristian Augusti 1810 föreslogs till svensk tronföljare, nämligen, att Norge af kärlek till honom skulle frivilligt förena sig med Sverige. Norrmännen älskade visserligen prinsen, men ändå mer att84

kunna existera som en egen och själfständig stat. Flere symptom af detta själfständighetsbegär hade röjt sig under den föregående tiden. Som ett af dem kan man anse Norges sträfvan att erhålla ett eget universitet. Det var på visst sätt en själfständighetsförklaring i andligt afseende. Danmark insåg det ganska väl och hade i det längsta satt sig däremot; men då det icke längre kunde hindra universitetets bildande, ville det åtminstone retirera med glans. Det nya universitetet, som stiftades 1811, fick rika donationer; utmärkta lärare från Köpenhamns

universitet sändes dit, och det uppkallades efter Fredrik den IV, »Fredriksuniversitetet».

Om Norge ej skulle kunna vinna en självständig ställning, utan måste förena sig med någon annan stat, så var det visst icke mot Sverige, som dess håg vände sig. Till England kände det sig dragas dels genom sina handelsintressen, det behöfde nämligen Englands manufakturalster, emedan det själf saknade fabriker, dels och förnämligast genom det skydd England, som var Europas mäktigaste sjömakt, kunde lämna dess egen sjöfart, hufvudkällan till dess välstånd och nästan villkoret för dess bestånd, på grund af landets stora årliga behof af spannmål och lifsmedel. Man vet, att under den närmast föregående tiden hade underhandlingar ägt rum om understöd från England, äfvensom att England självt ej var Norge obenäget.

Af en stortingsledamot erfor Wallmark, att en af de kommissarier, som England efter freden i Kiel skickat för att i förening med de af Österrike, Preussen och Ryssland utskickade medverka till föreningens fredliga ingående, väl offentligen gjorde gemensam sak med dem, men mellan fyra ögon med inflytelserika norrmän förde ett annat språk. Under andra europeiska förhållanden än de då rådande skulle icke heller England underlåtit att högt föra detta språk, att motsätta sig Norges förening med Sverige och komma Norge till hjälp, så mycket mera som allmännaopinionen i England och flere parlamentsledamöter strängt ogillade engelska ministärens dåvarande förhållande i anseende till Norge. Men England hade då bundna händer, och då det vägrade Norge den önskade hjälpen, måste Norge göra en dygd af nödvändigheten och ingå på föreningen med Sverige. Detta erkände flere stortingsmän, och en af dem sade öppet: »Da det er England som egentligen bevirket Föreningen, saa kan det og i sin Almanak tegne den Dag, da det vil, at den skal ophöre, thi det har kun for Nöden at stationere et 0rlogsskib udenfor Kristiania, et udenfor Bergen og et udenfor Trondhjem, saa maa vi give os, thi uden Soefart kan Norge ej existere.» Sådant var det begrepp många då gjorde sig om föreningen med Sverige, och man får icke tro, att dess ingående berodde på sympatier för Sverige; visserligen funnos sådana hos några få och betydande män såväl inom som utom stortinget, men dettas flertal såväl som nationens, isynnerhet bland ämbetsmännen och medelklassen, var ingalunda gynnsamt stämdt mot Sverige och svenskarne. Detta var ej heller så underligt, då under den långa tid, som det varit förenadt med Danmark, nationalhatet funnit så mycken näring.

Hvad som nu ytterligare bidrog att stegra denna oblida sinnesstämning mot Sverige, var de stränga åtgärder, som under krigstillståndet vidtogos mot Norges sjöfart, hvarigenom dess tillförsel af spannmål och lifsmedel mycket hindrades, och detta under ett år, då Norge tillika hemsöktes af missväxt. Norrmännen sågo ej i dessa åtgärder ett steg, som tyvärr är vanligt mellan krigförande stater och var föranledt af det krigstillstånd, hvaruti landet själft försatt sig till Sverige. De sågo däri blott ett nytt drag af Sveriges, den gamle fiendens, hat.

Såsom ett bevis på denna sinnesstämning bland de många Wallmark hade tillfälle att iakttaga anför han, följande.

Vid en middagsmåltid hos svenske konsuln i Kristianiagrosshandlare Westye-Egeberg, till hvilken flere svenskar och åtskilliga stortingsledamöter voro inbjudna, begärde en af de senare ordet för att föreslå en skål. Det var just under serveringen af den i Norge så vanliga rätten, torsk och potatis. Efter erhållet tillstånd föreslog han nu, pekande på den stora potatiskarotten, en skål för potatisen. »Det är», sade han, »denna välsignade frukt, som vi ha att tacka därför, att vi kunnat samlas här och självfva bestämma om vårt statsskick. Utan den hade svenskarna kunnat taga oss genom svält».

Skålen upptogs naturligtvis med bifall och dracks under åtskilliga sidoblickar på de närvarande svenskarna, som höllo god min och måste tömma den i botten.

Ännu ett annat drag af samma art anför Wallmark. Tegnér hade i sin dikt »Nore» besjungit Sveriges och Norges förening. Den norska sångmön sades skola göra det i ett poem af en ung skald, vid namn Schwach. Wallmark tyckte då, att äfven den romerska, isynnerhet vid ett universitet och för att göra trion fullständig, borde sluta sig till sina båda systrar. Han beslöt därför att författa och låta trycka ett latinskt poem öfver samma ämne. Han hade däruti låtit Norges glädje öfver föreningen yttra sig i sinnebildliga uttryck, hvilka ej borde förefalla någon kännare af romarpoesiens öfverdrifter ovanliga eller sårande. Helt bestört blef han därför, då förläggaren, som utgaf Kristiania Annonsblad, hvari ständiga »Stiklerier» mot svenskarna förekommo, efter fulländad tryckning

förklarade, att han alldeles icke kunde tillåta dess utdelning, emedan »man skulde skielde ham ud og maaske noget enda være, for det han trykte et sligt vers». På Wallmarks fråga hvarför, svarade han: »De har deri lyvet paa det norske Folk; det maa være, at deres Carler glæde sig över Föreningen, det troer jeg nok, men det norske Folk giör det slet ikke, og med Norges Fielder, Daler og Elver maa vel det norske Folk betegnes, thi disse kunne vel ikke yttre nogen Glæde eller87

fsorrig». Wallmark sökte nu genom sina förklaringar om att bilderna lånats från fabelläran ställa honom till freds och lyckades öfvertala honom att utlämna den lilla upplagan. Som en fransk öfversättning bifogades, infördes denna i en fransk tidning, där författaren kom att angifvas såsom norrman, hvilket nog misshagade norrmännen, då dikten icke af dem ansågs uttrycka deras opinion om föreningen.

Efter föreningens ingående, den 4 nov., hade kronprinsen och prins Oskar på inbjudning af en deputation, af stortinget ankommit till Kristiania från Fredrikshall, och med den gåfva att vinna hjärtan, som i lika hög grad som andra stora egenskaper fallit på kronprinsens lott, lyckades han under sitt korta vistande där förändra sinnesstämningen i anseende till föreningen. Dess förut häftigaste motståndare medgåfvo, att prinsens hänförande personlighet och hans stora rykte som härförare, som ytterligare ökats genom hans senaste segrar, visserligen haft inflytande på deras tänkesätt, men ett väsentligt skäl var äfven den omständigheten, att han icke var en född svensk prins, »ty», sade de, »äfven med lika stora egenskaper för öfrigt, skulle en sådan icke kunnat verka detsamma». Hvarföre ansågo de sig icke behöfva förklara.

Wallmark berättar i bref till v. Engeström: »Vid presentationen, som räckte i flera timmar, talade kronprinsen med hvar och en, biträdd af prins Oskar såsom tolk. Bönderna, med hvilka prins Kristian aldrig lär nedlåtit sig att tala, äro isynnerhet smickrade af kronprinsens sätt att bemöta dem. De hafva redan fått ett helt annat begrepp om den af deras präster och sorenskrifvare så illa beryktade svenska adeln.»

*

Wallmark kunde visserligen icke smickra sig med hoppet att hos Norges lärde män hafva väckt det fördelaktiga88

begrepp om Sveriges litteratörer i allmänhet, som kronprin-/ sen afsett med hans resa, men för egen del hade han lärt känna många angenäma och älskvärda norrmän. Med flere af dem brefväxlade han sedermera och mottog dem med nöje i sitt hem, då de af en eller annan orsak vistades längre tider i Stockholm. En af dessa var A. Neuman, präst i Asker, sedermera biskop i Bergen. Han skref till Wallmark några år efter unionens ingående: »Kronprinsen erobrer Norge, han har nu reist og har taget alle Norrmænds Höi-agtelse med sig. Hans Födselsdag blef med stor Jublen celebreret överalt i Norge. Jeg bevistede den i Kristiania hos vor udmærkede Staatholder.»

Densamme skrifver några år senare, då Karl Johan såsom konung besökt Norge: »Kongen vinder hos Nationen hver Gäng han kommer her, og hvor var det andet muligt. Det er Mennesket jeg elsker i ham uden Hensyn til hans Stilling i Verdenssamfundet, og dette Menneske er höist elsk-verdigt. Han skal have fundet sig vel fornöjet i Norge, sagde Mörner mig, og det er mig usigeligt kiert. Det var nogle ubehagelige Optrin med disse Bönder, som gjorde Larm,, det har da endelig intet at betyde, det er förbi, men Spæn-dingen över den varende Pengemangel er stærk og der maa hastes Hjælp.»

Att emellertid stämningen i Norge mot svenskarna ej var den bästa, därom vittnar ett bref till Wallmark från krigskommissarie J. Wetterstrand. Han skrifver från Kristiania 1818:

»Genom mina många resor kors och tvärs här i landet* känner jag för det mesta allt det bästa folket och kan med sanningens bestånd säga, att här finnes en otalig mängd vältänkande och ädla män. Men där Vår Herre har sitt tempel, bygger gärna den onde sitt kapell, således finneshär en mängd missnöjda och vrångt sinnade, som medelst tryckfriheten utspytt sin galla.»

* Han utgaf en beskrifning öfver Norge.

Vid samma tid skrifver en god vän till Wallmark från Karlstad om förhållandena i Norge:

»Excellensen Mörner är omtyckt. Norrmännen äro till det yttre mer hyggliga och broderligt artiga än tillförner likväl härskar i landet, särdeles bland de mindre upplysta, ännu mycket missnöje, så att tonen är långt ifrån hvad man skulle önska. Allt ondt kommer från svenska inflytandet,, säga de. Klagoämnena äro pro primo: att de norska diskontsedlarna ej mottagas af regeringen i publika uppbörden, härigenom sägas dessa sedlar ha förlorat all kredit, misstroende och stagnation i handel uppkommit; pro secundo: att bevakningen af gränstullen på svenska sidan är obilligt sträng, hvilket väcker misstroende och harm hos norrmännen och gör, att handelskommunikationen mellan båda rikena är vida mindre nu än före föreningen; äfven lär händt, att våra tullbetjänter någon gång gått öfver gränsen af sin instruktion; många svenskar i Värmland anse äfven, att den nuvarande strängheten vid svenska tullbevakningen är orimlig och skadlig, endast ledande till förbittring; pro tertio: norrmännen tycka illa vara, att Norge i svenska tidningar och dagblad aldrig nämnes, då man likväl i danska och andra länders tidningar får läsa ett och annat från detta rike. Däremot tro de, att om eld, guld eller svafvel regnade ned öfver Norge, skulle ingen svensk tidning säga ett ord därom. Då jag förra gången var i Norge, hörde jag mycket omtalas nationalhatet och fann äfven tillräckligt där, däremot hade jag verkligen hvarken i Bohuslän eller andra svenska orter funnit annat än en nästan nog stor och oförtjänt aktning för norrmännen. Korrespondensen äfven prästerna emellan i gränstrakterna är stundom mindre angenäm.»

Af det föregående synes således, att det var med ett afvogt och missnöjdt sinne, som den norske »brodern» slöt förening med den svenske; också brast slutligen efter nära hundra års slitningar och misshälligheter det band, som till

det yttre sammanhållit de s. k. »brödrafolken».

*

* *Vid ett tillfälle, då af politiska skäl Wallmarks tidning hotades med indragning, hindrades detta af konung Karl Johan själf.

Med anledning af mordet på hertigen af Berry hade den, som refererade utrikes nyheterna efter en utländsk tidning, anfört ett rykte från Paris, som sade, att mordet var en hämnd af mördaren, därför att hertigen enleverat hans syster. Franska ministern i Stockholm anklagade genast Journalen och Post- och Inrikestidningen, som äfven infört samma rykte. Wallmark uppkallades till kungen, som sade: »Ni har låtit införa en stor dumhet i Er tidning» och därefter yttrade ogillande af artikeln. Då i statsrådet dagen därpå fråga blef om det straff, som borde drabba de båda tidningarna, sade kungen: »Jag kan taga ifrån Sv. Akademien dess privilegium,* men jag ämnar inte indraga Wallmarks tidning. Han har kopierat en utländsk tidningsartikel, det är ju ett fel, men ej så allvarsamt som det skulle hafva varit, om han hämtat den ur en enskild brefväxling eller om han låtit den åtföljas af några reflektioner; allt kommer att bero på franska ministerns not.»

Då denna aflämnades, befanns den vara affattad i ganska stränga ordalag och äfven innehålla det uttryck, att »Sveriges eget intresse fordrade tidningarnas exemplariska bestraffning.» Detta stötte Karl Johan. »Hvad Sveriges intresse fordrar anser jag mig fullt i stånd att bedöma», sade han till hofkansleren, »och det fordrar framför allt, att Sverige icke låter någon utländsk makt, hvem det vara må, föreskrifva sig huru det bör straffa». Konungen lät därpå svara ministern, att han icke ansåg skäl föreligga att indraga tidningarna, utan i stället valt att ålägga utgifvarna af de båda tidningarna en ursäkt, hvarefter Hans Maj:t lät tillägga: »att regeringen fullväl kunde bedöma hvad som låg i Sveriges intresse och icke behöfde påminnas därom.» Saken stannade således vid ursäkterna Posttidningen hade en ganska kort sådan, men Journalen

* Nämligen att utgifva Posttidningen.

fick göra sig till den egentliga syndabocken och behandla frågan utförligare. Den framhöll svårigheten för en tidning att icke någon gång från utländska blad upptaga ogrundade underrättelser, men att i så fall botemedlet fanns vid sidan af det onda, nämligen en därefter följande vederläggning af det ogrundade ryktet. Redaktionen

ville nu uppfylla denna plikt och med tillfredsställelse göra rättvisa åt en furste, som fallit offer för ett så afskyvärdt brott. Ursäkten afslöts med följande tillägg, dikteradt af kungen själf:

»Redaktionen, som ofta haft tillfälle att se ogrundade uppgifter och rykten om Sverige införda i utländska tidningar, må det slutligen tillåtas att önska, det dessas utgifvare måtte med samma beredvillighet och uppriktighet som deras svenska medbröder ägna sin skyldiga gärd åt sanningen.» Den franska ministern, M. Rumigny, kunde ej undgå att känna den fina piken i dessa ord, då i de franska tidningarna på den tiden ofta ogrundade uppgifter och rykten om Sverige förekommo, och han förstod nog, att Wallmark icke på eget bevåg gjort detta tillägg. Att han ej fann sig nöjd därmed var tydligt, och han såg sedermera Wallmark med oblida ögon.

På Karl Johans begäran råkade Wallmark 1823 in i en politisk polemik, som blef den mest betydande hans tidning fört och som ådrog honom enligt hans egna ord »lika oförtjänt beröm som tadel».

Han uppkallades en dag till konungen, som kom emot honom med en häftad broschyr och lämnade honom den med frågan, om han läst den. Det var första häftet af den då nyss utkomna tidskriften »Odalmannen». »Den är af herr Järta,» sade kungen, »man har mycket berömt den för mig, och vi skola läsa den tillsammans.» Därpå lät han befalla, att han ingen tog emot, och innestängde sig med Wallmark i sitt kabinett.92

Läsningen började, men redan efter några sidor stötte de på ett anfall mot den konstitutionella friheten och dess teori, hvilket väckte konungens förundran. Författarens kända namn och vunna anseende för frisinnade och medborgerliga tänkesätt stegrade än mera konungens nyfikenhet, och han bad Wallmark återkomma dagen därpå för att fortsätta läsningen. Kungen ömsom skrattade, ömsom knotade öfver de sarkasmer, som riktades mot statistiken, boktryckerikonsten, krutets uppfinning m. m., däruti författarens snille kom öfverdrifterna att framträda i de starkaste färger och däri han angrep nästan allt, som hade tycke af framåtskridande-Men vid utfallet mot läran om »Samhällsfördraget och maktens utgående från folket» utbrast konungen: »Hur är det möjligt, att han, en liberal af gammalt, en af upphofsmännen, till vårt samhällsskick, kan yttra sig så och i ett land, som inom mindre än hundra år sex gånger gjort bruk af sina rättigheter, nämligen vid valet af Ulrika Eleonora, Fredrik L Adolf Fredrik, Karl XIII, Karl August och nu senast af mig själf. Om en regerande dynasti utslocknar eller detroniseras, så måste rätten att välja en annan regent tillkomma folket, den är dess ursprungliga rättighet.»* Därefter tillade konungen: »Man måste vederlägga herr Järtas anfall, och jag anmodar Er därom». Wallmark ville ej gärna åtaga-sig ett så kinkigt uppdrag, han förebar sin oförmåga och den polemik, hvari han härigenom skulle inledas med en man, som han högaktade, som varit hans gynnare och alltid omfattat honom med mycken välvilja och hvars stora retlighet och ömtålighet han kände till. Men kungen ville icke antaga dessa skäl. Han svarade:

* I öfverensstämmelse härmed hade konungen kort förut i ett af sina tal yttrat:. »Nationens fria val har kallat mig, därpå grundar jag mina rättigheter, och så länge som heder och rättvisa icke blifva bannlysta från jorden, skola dessa rättigheter vara lagligare, än om jag hade härstammat från Oden. Historien visar, att ingen furste uppstigit på tronen på annat sätt än genom folkets val eller genom eröfring.»93

»Det där är personliga förbindelser, och i ett dylikt fall böra de vika för hvad Ni är skyldig försvaret af de läror, på hvilka Ert lands författning hvilar. Dessutom förstår Ni nog att så handtera Er penna, att Ni kan förlika Edra personliga förbindelser med hvad Ni som journalist är skyldig sanningens försvar och den litterära kritiken.»

Wallmark måste således mot sin vilja lofva att uppfylla konungens önskan. Han skref då en uppsats, kallad »Anmärkningar vid artikeln om statistik i tidskriften Odalmannen», hvilken genomgår många nummer af Allmänna Journalen 1823. Den trycktes särskildt, öfversattes på franska och vann mycket bifall såväl af konungen som af allmänheten. Till och med Aftonbladet förklarade den för »mästerlig och ett af de yppersta stycken, som vår tidningslitteratur frambragt». »Så var det ock», säger en författare*, »knappast har någon tidning sedermera haft en sådan längre följd af innehållsrika och väl skrifna uppsatser. De vittna om mycken politisk beläsenhet, författade med polemisk styrka samt talang i språkets behandling och i framställningssättet. De äro skrifna con amore, ty Wallmark var till sin politiska bekännelse verkligen liberal. Politiska åsikter grunda

sig alltid på den filosofiska, till hviken man bekänner sig, och Wallmark var främst tillgifven Locke, från hvars världsåsikt den nya liberalismen har sitt ursprung.»

Ehuru Wallmark sökte att så mycket som möjligt göra skyldig rättvisa åt herr Järtas snille, kunskaper och medborgerliga förtjänster, fick han dock snart erfara utbrotten af hans ovilja dels i det svar Järta utgaf, det som ypperligt ansedda »Bihanget till Odalmannen», dels i flere artiklar, som af Järtas vänner infördes i olika tidningar och som Wallmark måste besvara.

Det var för Wallmark en ganska obehaglig tid, ty den aflägsnade honom från många af de vänner han förut haft gemensamma med Järta och naturligtvis från denne själf.

* J. A. Hazelius.94

Han hade dock den tillfredsställelsen att, när han de senare åren ofta råkade Järta, finna, att denne glömt den forna striden och åter mötte honom med välvilja. Under de pågående obehagligheterna fann han sin enda tillfredsställelse i att hafva uppfyllt sin så högt älskade konungs önskan och i att han kunnat göra det till hans nöje.

Wallmark säger, att han hade ett längre svar på »Bihanget» färdigt, men i anseende till en öm förlust, som vid samma tid träffade Järta, ville han ej ytterligare oroa honom, utan lät honom behålla sista ordet i denna strid. »Det slags, rätthafveri», tillägger han, »som består däri, har jag dessutom aldrig mycket värderat.»

Angående läran om statsfördraget yttrar Wallmark: »Förbiser man den etiska sidan af denna lära, så finner man visserligen, som herr Järta antydt, däri endast ett slags bolagskontrakt, där ingenting lämnas åt inbördes kärlek och tillgifvenhet, där all plikt å ömse sidor bestämmes af lagbud och allt uppfyllande däraf har sin juridiska kontroll. Men jag har, lika med flere rättslärare, betraktat statsfördraget, under synpunkten af äktenskapet, som väl också är ett kontrakt. Och att samhällskontraktet ur denna synpunkt lika litet som äktenskapet utesluter, utan tvärtom framkallar och underhåller inbördes kärlek, förtroende och tillgifvenhet emellan de kontraherande, därpå kunde flere exempel anföras. Det är det stora felet hos vår tids liberala och i min tanke den hufvudsakliga källan till Europas närvarande oroligheter, att man fäster en så uteslutande vikt vid de former, hvarefter folken styras, och gör en god styrelse ensamt beroende af dessa formers yttre beskaffenhet utan att eftersinna, att det beror af den anda, som rörer sig i och genom dem,, om de skola uppfylla det med dem åsyftade ändamålet, hvilket de aldrig göra, så länge man i stället för att bemöda sig att i dessa former ingjuta en god anda, förnöjsamhetens och samdräktens, hos medborgarna väcker och underhåller en dålig genom att bland dem framkalla split och missnöje.»95

Flera bref till Wallmark från personer i landsorten visa, att hans uppsats äfven där lästes med intresse och gillande; så skrifver G. Adlersparre från Värmland 1824:

»Af Odalmannen höres nu i mitt tycke alldeles för litet.. Den striden var för mig en sann njutning. Skada att svaret å »Bihanget» aldrig utkom. En säker underrättelse kan jag med utmärkt nöje meddela, den nämligen, att såväl i denna landsbygd som i de angränsande och särdeles i Norge är Allmänna Journalen utan fråga eller villrådighet ansedd för N:r 1 af Sveriges periodiska skrifter. Jag nämner detta ej allenast till Journalens utan äfven till allmänna omdömets heder».

Från Lidköping skrifver lagman W. Becker:

»Den oförskämdhet har varit förvånande och i sanning bedröflig, hvarmed denne snillrike och förut konstitutionellt tänkande författare nu i sin »Odalman» yttrat tänkesätt af alldeles stridig natur. För att icke förvilla de svaga har det varit af högsta vikt, att han blifvit så grundligt, så förträffligt vederlagd. Herr Järta angrep öppet och oförskämdt nationernas rätt och grundvalen för all konstitutionell frihet. Du har som en sanningens och frihetens hjälte med lugn värdighet och solklar bevisning vederlagt hans skamlösa försök. Fortfar, bäste bror, att ägna dig åt den heliga saken, att ägna dina mödor, dina rika förråd af ljus och värme, du vår Benjamin Constant, åt att bekämpa våra svenska ultras. — De obehag du därvid möter äro dig en ära, en triumf mer — de skola ej bringa dig att vackla eller att stiga ner från den svåra, men höga bestämmelsen att offra sitt

lugn för ljuset och att med dess fackla tillbakatränga mörkrets väldigheter. Att antaga allt eller förkasta allt kan jag å ingendera sidan göra. Den redlige, lugne, själfständigt tänkande går sin egen väg, går partierna midt emellan eller tvärt igenom, allt som denna hans väg löper, och låter icke rycka sig ur sin bana.»96

Efter 1820 hade tidningsoppositionen mot regeringen alltmer ökats. Regeringens åtgärder angrepos, hennes och monarkens svagare sidor blottades, och misstagen följdes vaksamt. Småningom öfvergick oppositionen från en allvarlig om ock orättvis skärpa till den bitterhet, som endast retar. Då Wallmark i sin tidning gjorde försök att försvara de angripna och regeringen, upptogs detta på ett sätt, som visade, att oppositionen ej fördrog något motstånd. Han angreps äfven personligen, man gaf honom förnärmande tillmälen, och hans tidning rubricerades såsom »eländig, ovärdig allmänhetens understöd». År 1838 utkom en skrift, kallad »Bidrag till Sveriges historia från den 5 nov. i8io»> den dag, då Karl Johan högtidligen mottogs af konung och ständer. I denna skrift angreps regeringen och konungen på det skarpaste, och syftet var att framställa Karl Johans regering i den förhatligaste dager. Författaren ansågs vara kapten A. Lindeberg, och denne har aldrig offentligen förnekat det, ehuru han enskildt skall ha uppgifvit den vara författad af en annan. Lindeberg hade en tid varit medarbetare i Wallmarks tidning och uttryckte i början af sin skriftställarverksamhet stor beundran och tillgifvenhet för Karl Johan. Genom Wallmarks bemedling hade konungen till och med beviljat honom en gratifikation å 600 Rdr bco ur sin enskilda kassa och på många sätt visat honom sin bevågenhet, men då han begärde att få anlägga en egen teater, afslog konungen hans upprepade ansökningar härom på den grund, att ett sådant företag skulle kunna vara till skada för den kungliga teatern. Detta afslag förbittrade Lindeberg, och hans skriftställeri kom därefter att rikta sig mot konungen. Wallmark ångrade då ofta sina förra enträgna intercessioner för honom hos konungen, men blott en enda gång under de många obehagliga intryck, som detta skriftställeri gjorde på konungen, yttrade han leende till Wallmark: »Cest pourtant vous qui me 1'avez recommandé».97

I den ofvannämnda skriften hade författaren omsorgsfullt sammanletat allt, som kunde anmärkas mot regeringen, -men det var framställdt ur ensidig synpunkt, allt godt var uppsåtligt undanskymdt och allt ondt omåttligt förstoradt; dessutom andades tonen hat och bitterhet mot regentens person. Skriften väckte stort uppseende både in- och utrikes, angafs af oppositionsbladen såsom ovederlägglig, såsom en »afgörande historisk dom öfver Karl Johans regering» och troddes under flere år allmänt vara det.

Wallmark hade med förbittring läst oppositionsbladens skryt öfver detta »hufvuddokuments rika samling af ovederläggliga fakta» och väntade på att en vederläggning snart skulle komma, men ingen sådan afhördes. I stället yttrades i »Dagligt Allehanda» vid tillredelsen att fira konungens regeringsjubileum d. 6 febr. 1843, att »fråga väckts om att utgifva en praktupplaga af »Bidragen» för att gratis utdelas •den minnesvärda dagen».

Vid läsningen af denna notis greps Wallmark af lågande harm och beslöt att skyndsamt sammanskrifva en vederläggning, som samma år utkom under titel: »Historisk statistisk återblick öfver Sveriges yttre och inre förhållanden under de sistförflutna 30 åren». Han gaf sig härigenom modigt in i en strid, som var allt annat än populär. Med stöd af ojäfviga tryckta handlingar och med klara skäl bemötte han den väfnad af vanställda fakta, falska eller öfverdrifna beskyllningar »Bidragen» innehöll samt ådagalade med siffror grundlösheten i påståendet om landets sjunkna tillstånd. Motståndarna blefvo ursinniga, påstodo, att det var ett be-ställdt arbete, sade, att ingenting var vederlagt, att »Återblicken» var den bästa kommentarie till »Bidragen» och vittnade om att dessa ej kunde vederläggas. Man gissade genast på Wallmark såsom författare, och Aftonbladet rent af uppfordrade författaren att gifva sig tillkänna, liksom skriften varit en sak att skämmas för. I en särskild skrift besvarade Wallmark sedan oppositionsbladens försvar för »Bidragen».

7 — P. A. Wallmark.98

»Återblicken» slutar med följande ord: »Man trodde, att »Bidrags» författare och försvarare skulle hejdas i sin ilska mot den höge ättefadern i den mån de sågo kring honom uppväxa ättlingar, i hvilkas unga, känsliga sinnen bättre frön till framtida ädel verksamhet för fäderneslandets väl behöfde nedläggas än minnena af orättvisorna mot farfadern,, och att det för den, som kanske snart skulle uppstiga på hans tron, kunde ges en värdigare uppmuntran att bära tyngden af detta höga kall än dessa minnen och den, sorgliga nödvändigheten att i en

framtid bereda sig på ett lika öde. Man trodde slutligen, att de trettio årens omsorger för fäderneslandet, vitsordade genom välgärningarna af en långvarig fred och ett tillstånd, som andra folk afundas oss, skulle hos dem utkräfva sin rätt till erkännande, om ej till erkänsla, att ålderns majestät i förening med tronens,, lagrarnas och eklöfskronans borde kunna förskona den hjälte, som efter naturens ordning snart skall för alltid lämna oss, från att beskymfas ännu på brädden af sin graf. Men man har bedragit sig. »Bidrags» författare och försvarare förklara, som vi sett, och utan att nedslå ögonen, att ingen af deras hånliga tillvitelser är ogrundad, ingen af deras osanna uppgifter är förhastad, att skriften med ett ord utgör en guldgrufva af idel sanningar. Och man såge nu, att det ej är en roll, ett uppdrag de utföra, ett ärende de gå! Det är nödigt, att allmänheten inser detta. Det är för henne en måttstock på den servilism, hvartill de, som beskylla sina motståndare för en sådan, kunna förmå sig, och förklarar den verkliga orsaken, hvarför »Bidrags» försvarare funnit sig nödsakade att uppträda mot »Återblicken», på samma gång som den förklarar orsaken, hvarför det vore en orimlighet att tro sig med skäl och bevis kunna bringa sådana motståndare till tystnad».

Wallmark hade låtit trycka denna skrift på ett annat tryckeri än sitt eget, emedan han önskat vara okänd såsom författare till den dels för att ej gifva arbetet skenet af ett99

uppdrag, dels för att bereda konungen den glädjen att gissa på många som författare däraf. Men, som redan är nämndt, föllo misstankarna genast på honom, och man sökte en anledning till försvaret för regering och konung i hans personliga förhållanden till Karl Johan och icke i hvad Wallmark själf ansåg tillräckligt förklara det nämligen hans förhållande af god svensk medborgare.

Äfven inför konungen, som fått kunskap om skriften, måste Wallmark erkänna författarskapet däraf. Själf säger han därom:

»Jag gjorde det med verklig ledsnad, bedragen som jag var i min förhoppning dels att kunna förblifva okänd för konungen och att därigenom hafva beredt honom tillfredsställelsen att tro sig äga många försvarare bland våra författare och dels att befria mig själf från den hos mina politiska motståndare förutsedda misstanken att vara styrd af enskilda bevekelsegrunder. Men jag måste nu som mången gång förut trygga mig vid mitt eget medvetande, vid konungens egen kända därmed öfverensstämmande öfvertygelse och glädja mig åt det bifall, hvarmed han upptog denna medborgerliga plikt och äfven yttrade i uttryck, som jag ej kan återgifva, men som djupt förvaras i mitt minne och hjärta. Vid hvarje företräde jag sedermera hade, återkom konungen alltid till denna skrift, och vid det sista, få dagar före hans död, den 26 jan. 1844, yttrade han, då jag aflägsnade mig, dessa ord: »J'ai fait des ingrats, vous le savez vous-même, mais je ne le serai jamais, vous en serez convaincu, adieu». —

Det var hans sista ord till mig, ty det blef mig ej förunnadt att sedermera se honom. Han dog, lämnande mig i den sorg jag så lifligt delade med hans båda folk den hugnaden att vid slutet af hans bana hafva tillskyndat honom hvad han själf behagade kalla: »une anticipation de la justice de 1'histoire».

Ehuru vissa tidningar stämplade Wallmarks skrift såsom »partiskrift», hade han däremot glädjen att af mångaIOO

framstående män och författare mottaga berömmande omdömen. Så yttrade Geijer, då han en dag mötte Wallmark: »Jag ämnade mig just upp till dig för att tacka för din »Återblick», den kan man kalla ett bidrag till historien och ett pragmatiskt».

Atterbom, den forne motståndaren, skref d. lij1 44: »En liten innehållsrik och ganska intressant bok med titel »Historisk statistisk återblick» har i dessa dagar såsom skänk kommit mig tillhanda. På det omslag, där mitt namn stod tecknadt, tyckte jag mig igenkänna Herr Kanslirådets handskrift, och genomläsningen bestyrkte mig i den förmodan, att jag både för boken och skänken däraf har Herr Kanslirådet att tacka. Bedrager jag mig, så torde dock misstaget böra finnas förlåtligt, ty så allvarlig synes mig den på ämnets utredning nedlagda mödan och så talangfull själfva behandlingen genom sin klara, faktiska dialektik, sin flärdlöst lifliga skrifart och sin urbana kvickhet, att jag ej kan annat än anse hvilken svensk författare som helst hedrad af ifrågavarande

författarskap. Från Valerius kan jag anmäla en hjärtlig hälsning, vi samtalade mycket om Återblicken och Bihanget och öfverensstämde fullkomligt om dessa skrifters rättighet till ett allmänt, alla vältänkande medborgares bifall».

En annan f. d. fiende, professor Palmblad, säger:' »Med lika stort nöje, som jag genomläst »Återblicken», har jag också läst »Bihanget». Bevisningen synes mig i allo segrande och det hela lika lärorikt som underhållande, och företaget i hög grad patriotiskt». Han tillägger, att han själf tänkt på en sådan skrift, men lyckönskar sig att hafva undertryckt denna plan, »då den nu blifvit utförd på ett vida mera skickligt sätt än jag möjligen förmått».

G. L. Löwenhjelm, svensk minister i Paris, skrifver ock om skriften: »Förträffligt, i sak redbart och kärnfullt, i form logiskt, ljust, lättfattligt, den rättmätiga förtrytelsen uttryckt med gentlemanlikt lagom. Af alla pressfrihetens land101

är vårt det enda, där regeringen låtit detta svaromåls blifvande ankomma på det enskilda, frivilliga nitet».

Statsrådet A. G. Mörner yttrar: »Försvaret i »Bihanget» är i mitt tycke mästerligt och fägnade mig att få mottaga. Det gör i alla afseenden heder åt sin författare och förtjänar så mycket mer att läsas, som det ända till förträfflighet röjer den sällsynta talangen att poetisera polemiska stridigheter. Det är sådana talanger, förenade med ett sådant förhållande, som äga osvikliga anspråk på aktning och välvilja, som genast lämnas af den någorlunda rättvisa och insiktsfulla och; som i längden alltid skola gifvas äfven af allmänheten».

Biskop Franzén uttryckte äfven sitt gillande i följande ord, febr. 1845: »Jag borde för längesedan ha tackat dig för den skrift till framlidne konungens försvar, hvarmed du gjort icke blott samtiden utan ock eftervärlden en tjänst, som den aldrig skall upphöra att erkänna».

J. A. Hazelius yttrar om skriften: »Den är skrifven med mycken talang, såväl i ämnenas gruppering som i det vackra och klara språket, med en polemisk styrka, som aldrig förlöper sig, där ingen svag punkt hos motståndaren är förbigången, och öfverlägsenheten öfver dem är lika uppenbar i innehåll som i form, ett verk, visserligen af tillgifvenheten och stundom bärande dess färger, men där sanningen redligen är sökt, under det att »Bidragen» är ett hatets verk och med dess färger, där sanningen är undanskymd, en längesedan dömd partiskrift, af ett slag, som våra tvedräktstider ofta hafva att uppvisa».

Äfven i Norge hade de båda skrifterna lästs med intresse, och en af Norges tidningar yttrar om Wallmarks arbete:

»Författaren har i en egen broschyr upptagit till besvarande de mot honom ställda artiklarna och så vidt vi kunna skönja genomfört detsamma på ett så tillfredsställande sätt, att det för hvar och en sansad och opartisk domare102

icke kan blifva något tvifvel öfrigt, att han ju har rätt i i sina hufvudsakliga påståenden, att »Bidragen» äro lika så förkastliga från formens sida som opålitliga från inehållets».

Den synnerliga välvilja Karl Johan hyste för Wallmark väckte hans motståndares afund, och deras bitterhet tog sig, såsom redan är nämndt, uttryck i förnärmande beskyllningar. De kallade honom »hofförgyllaren», »lycksökaren» m. m. och anklagade honom för att drifvas af orena bevekelsegrunder vid sitt författarskap, hvilken senare anklagelse djupt sårade honom. Hvad »lycksökeriet» angår, så vittnade åtminstone ej hans tjänstebefattningar därom. Amanuens-och bibliotekariesysslorna, de enda han innehaft, hade han erhållit utan medsökande och åtnjöt i 32 år ända till sitt afsked de ganska måttliga inkomsterna af den senare. Han utnämndes 1817 till kansliråd, en titel och värdighet, som ansågs böra tillkomma Kungl, bibliotekets förste tjänsteman och som alla hans företrädare innehaft. Den ursprungligen för vittra idrotter bestämda utmärkelsen, »Nordstjärnan», erhöll han icke förr än han 20 år varit chef för sitt verk och lika lång tid stått personligen nära den konung, som rönt så många prof på hans uppoffrande hängifvenhet. Hans »lycksökeri» inskränkte sig till att söka lycka för andra. Många voro de, som anlitade honom såsom sin förespråkare inför konungen. Då var han vältalig, men när det rörde honom själf, var han tillbakadragen och försagd. Konungen själf frestade mer än en gång hans ärelystnad, men Wallmark ville vara vuxen det ämbete, som erbjöds honom, och satte intet förtroende till det gamla ordspråk, som säger: »Den Gud ger en syssla, ger han ock förmågan att sköta den». Han vägrade därför att

mottaga de erbjudna. Vid ett dylikt tillfälle yttrade konungen: »Vous ne demandez jamais rien pour vous, et vous n'acceptez pas ce queje vousoffre;celaarriveio3

rarement aux rois». Wallmarks grannlagenhet förbjöd honom att begära något af konungen för egen räkning, då han flera gånger för en eller annan vän begärt en ynnest af konungen och äfven fått hvad han begärt. Om Karl Johan varit mindre högsint och mindre välvilligt stämd mot Wallmark, skulle han redan därigenom kunnat misstänka, att Wallmarks nit i hans tjänst icke var utan biaf-sikter, då det däremot var dennes högsta önskan, att konungen skulle förstå, att han utan alla enskilda afsikter vördat, älskat och i sin ringa mån tjänat honom. Den enda kungliga gåfva, som Wallmark emottagit och bevarade som ett dyrbart minne af sin konungs tillgifvenhet, var en större, vackert ciselerad skrifbordsstake af silfver, som konungen vid något tillfälle egenhändigt förärat honom.

Wallmarks innerliga hängifvenhet för Karl Johan var oförändrad ända till slutet af hans lefnad, och han tålde ej att höra honom klandras, ej ens att någon af hans närmaste läste ett arbete, hvari Karl Johan smädades. Så hände en gång under Wallmarks sista lefnadsår, att hans gamla syster, som vistades i hans hem, roade sig med att på samma gång, som hon stickade på sin strumpa, läsa »Karl Johan och svenskarna» af Crusenstolpe. Boken hade hon lånat af en granne, ty Crusenstolpes arbeten funnos naturligtvis ej i Wallmarks bibliotek. Plötsligt hörde hon sin bror komma och kastade skyndsamt sitt förkläde öfver boken, som låg i hennes knä. Men Wallmark hade märkt hennes rörelse och den förlägenhet, som målade sig i hennes ansikte. Han frågade därför hvad det var för en bok, som hon ansåg sig behöfva dölja för honom. Sanningen måste nu fram, och hon fick en skarp förebråelse för att hon kunde vilja läsa »sådan lögnaktig smörja» och kanske vara orsak till, att boken kunde falla i händerna på någon af husets yngre, läsgiriga medlemmar. »Jag har i mitt bibliotek tillräckligt med goda böcker, som du kan läsa», tillade han »utan att du behöfver gå utom hus och låna dåliga».104

Ännu under Wallmarks sista lefnadsår fick han tillfälle att använda sin penna till försvar för den konung, som han så varmt och hängifvet älskat*. Ända från hans tidigaste ungdom hade hans högsta önskan varit att genom ett rätt användande af de gåfvor han fått och genom arbete inom den verkningskrets, som skulle blifva honom beskärd, vinna »en afundsfri lycka». Denna hans önskan hade likväl icke gått i uppfyllelse, men en lycka, som han i ungdomen varit långt ifrån att ana, hade tillfallit honom, den att med god-hetsfull välvilja omfattas af sin konung, och den lyckan ansåg han uppväga såväl all den afund han erfor i de många bemödanden, som gjordes, fast förgäfves, att hos Karl Johan väcka ovilja mot honom, som all den bitterhet hvarmed han anfölls i tidningarna och hvilken väl till någon del åtminstone härflöt ur samma källa.

* Hvarom mera längre fram.

KAP. VIII. Wallmark såsom den »gamla skolans» förkämpe.

Förspelet till den i vår vitterhet allmänt bekanta, rätt långvariga striden mellan den gamla och den nya riktningen inom vår litteratur började redan samma år som Wallmarks »Journal för litteratur och teater» såg dagen. Den, som tidigast framträdde såsom kämpe för den nya riktningen, var amanuensen L. Hammarsköld. Wallmark hade anmodat honom att blifva medarbetare i Journalen och öfvertaga den afdelning i dess program, som rörde teatern. Hammarsköld antog anbudet med nöje och ansåg sig därmed ha gjort journalisterna en stor tjänst, då ingen af dem, enligt hans mening, hade det ringaste begrepp om att skrifva en teaterrecension. Hammarsköld var sedan 1805 tjänsteman vid Kungl, biblioteket, där Wallmark således var hans förman. Hammarskölds glada lynne, hans flerfaldiga kunskaper och glada umgängessätt gjorde, att Wallmark och han snart blefvo goda vänner, och han var alltid en välkommen gäst i Wallmarks familjekrets, där han ock gärna trifdes. Men det goda förhållandet dem emellan ändrades så småningom till följd af deras alltmer afvikande åsikter i litterära ämnen, hvilket allt emellan gaf anledning till små fejder. Hammarsköld hade länge umgåtts med planen att utgifva en tidskrift och meddelat sig därom med vännerna Höijer och Livijn, hvilka lofvat bidrag. Under sommaren 1809 stiftade han bekantskap med den då nyligen från Lund an-

komne magister Askelöf, som han kallar »en kvick och snäll gosse». De bildade tillsammans med några andra ett kotteri, som roade sig med att förlöjliga och försmäda alla uppsatser och poem i Journalen och hvilkas älsklingstema var »Journalens ömklighet». De beslöto att utgifva en persifle-rande tidning, som skulle sysselsätta sig med »grinerier en gros» och göra ett »förknäfladt uppseende». Mot Wallmark visade Hammarsköld en allt mer tilltagande köld, hvarför förhållandet mellan dem blef spändt; slutligen inträffade en fullkomlig brytning, och Wallmark uppsade medarbetarska-pet. Hammarsköld ville troligen äfven själf blifva fri därifrån för att kunna mera öppet öfverlämna sig åt sina litterära fejder med Wallmark.

Förslaget att utgifva en skämttidning afbröt icke förberedelserna till den ofvannämnda tidskriften. I december 1809 utsände Hammarsköld prospektet till en ny periodisk tidskrift, kallad Lyceum, som skulle innehålla såväl afhandlingar som recensioner, sedan man funnit, »att Journalen endast sysselsatte sig med notiser för dagen». Prospektet var hållet i en mycket anspråksfull ton, och däri uttalades en skarp förkastelsedom öfver de svenska författarna och den svenska litteraturen under de närmast förflutna åren. Harmsen öfver det sätt, hvarpå våra förnämsta författare och den svenska litteraturen blifvit bedömda i prospektet, gjorde Wallin det till föremål för åtlöje i en parodi, införd i Journalen, och som från flere håll uppfattades som en krigsförklaring. Svaret lät ej vänta på sig; åtta dagar därefter utkom första numret af Askelöfs tidning, Polyfem, där Hammarsköld i en artikel, benämnd »Polyfem till sina medbröder», hälsade sina äldre kolleger och bland dessa särskildt Journalen med hånande ironi.

Angående ryktet att Tegnér skulle vara medarbetare i Polyfem skrifver denne till Wallmark i februari 1810:

»Af herr bibliotekariens bref till Fr. Lundblad har jag med mycken förargelse erfarit, att en viss magister Askelöf107

i Stockbolm skulle ha debiterat mig såsom medarbetare i en tidning, som han särskildt utgifver. Ehuru nu för att sluta af det omdöme Tit. fäller öfver ifrågavarande tidning, jag skulle kunna tro mig frikänd för all misstanke om deltagande däri, så ser jag mig likväl, då detta ej inträffat, nödsakad att härmed på det heligaste försäkra, att jag först genom Titis bref blifvit underrättad om existensen af en sådan tidning. Utgifvaren känner jag blott till utseendet. Af medarbetarna känner jag alldeles icke Hammarsköld, om icke genom hans skrifter, som i sanning icke ge något högt begrepp om honom, och hvad Agardh angår, så vill jag icke tro, att han associerat sig med en Askelöf, som här nere endast var bekant som paskillant. Hvad åter Lyceum angår, så har jag blifvit anmodad att däri deltaga. Jag har svarat, såsom billigt var, att mina bidrag blifva alltför obetydliga, och att jag dessutom ingenting kunde decidera, förr än jag fick läsa första häftet. Lyceuternas prospektus var visserligen bombastiskt och eländigt, och i detta afseende kunde den införda parodien däröfver i Journalen, som för öfrigt var rätt kvick, vara rättvis och välförtjänt. Men å andra sidan är också därigenom från herrarnas sida signalen gifven till en litterär turnering, hvarvid allmänheten troligen ingenting vinner annat än det tvetydiga nöjet att få skratta på författarnes bekostnad. Jag tycker annars, att vår förfallna litteratur ganska väl kunde behöfva, att alla tänkande hufvuden i landet förenade sig till dess upphjälpande och icke genom ömsesidiga småtvister hindrade dess gång, jag vill icke säga till fullkomlighet, men till förbättring. Och till tänkande hufvuden måste vi väl ändå räkna Höijer, Berzelius, Silfverstolpe m. fi., som man sagt mig skulle deltaga i Lyceum. Att dessa herrar tilläfventyrs tänka olika med många andra, låt vara med pluraliteten, öfver vitterhet och vetenskap i allmänhet, är väl icke en omständighet, som genast bör göra dem till föremål för persiflage; det händer oss alla att se en sak olika, och dessutom tänkerio8

jag, att det är i vitterheten som i religionen nämligen, att hvar och en bevisar sin tro med sina gärningar. Med ett ord, parodien tyckte jag var något skarp, och är den, som jag förmodar, en krigsförklaring, så tviflar jag, att någon, som verkligen nitälskar för landets litteratur, kan glädja sig däråt. Jag vet, att saken ej angår mig, men jag vågar ändå hoppas, att Tit. ej illa upptar denna expectoration, en följd af min gamla vana att säga min mening äfven oombuden rakt fram.»

Med detta bref följde några smärre poem till införande i Journalen.

Det visade sig snart, att Tegnér haft rätt i sin förmodan, att parodien af Lyceisterna skulle uppfattas som en

krigsförklaring, och den litterära strid, som nu på allvar började, blef snart en rent personlig och fördes i Polyfem med bitter hätskhet mot våra äldre författare. Man förnekade dem nästan alla litterära förtjänster och gjorde dem ej den ringaste rättvisa. Wallmark vågade sig ensam i striden för deras försvar; han var visserligen uppmuntrad af många liktänkande, som dock ej själfva ville synas i striden och utsätta sig för hela den litterära förkastelsedom, som naturligtvis främst skulle komma att riktas mot den, som mest framstod. På grund af Leopolds råd iakttog Journalen i början tystnad beträffande Polyfem. Leopold skref till Wallmark: »Så snart man på detta sätt allvarligt rustar sig, måste man antingen helt och hållet förkrossa dumheten eller ger man henne blott därigenom en betydenhet, som hon förut icke ägde. Intill dess man kan förskräckligen korsfäste henne, gör man efter mitt omdöme bäst att handtera henne en bagatelle med en och annan smäll om öronen i förbigående. Ju mera oväligt detta sker, och ju mindre möda man synes nedlägga därpå, ju bättre lyckas det vanligen.»

Wallmark lydde hans råd en tid bortåt och utdelade endast då och då de anbefallda »smällarna».io9

I de rörelser, som förspordes inom vår litteratur, spårade Wallmark deras tyska ursprung. Han läste med uppmärksamhet de utländska arbeten, som inköptes för Kungl, biblioteket och de litterära journaler, som där höllos. Som de flesta voro tyska, lärde han därigenom känna den tyska litteraturen och dess senare utveckling och kunde lätt jäfva Hammarskölds ständiga tal om »Journalredaktörens grofva okunnighet i den tyska litteraturen». Han kände den tvärtom ganska väl och äfven den opposition, som stiftarna af den s. k. romantiska skolan i Tyskland, bröderna Schlegel, där framkallade genom de domar de i sina Journaler, Athe-neum och Europa, afkunnade öfver Tysklands och Frankrikes äldre författare. Så hette det t. ex., »att Tyskland dittills alldeles icke ägt någon litteratur, men först nu (1802) var på väg att få en», att Klopstock »kanske skulle blifvit en skald, om han studerat de spanska skalderna», om Lessing, »att han mer skadat än gagnat Tysklands sköna litteratur» o. s. v. Dessa åsikter fingo snart anhängare, isynnerhet bland de yngre författarne, som gingo ändå längre i fördömelse, bitterhet och hån.

Att de Schlegelska åsikterna lifligt omfattades af Sveriges yngre Vitterhetsidkare röjdes snart, äfvenså deras begär att på Sveriges författare och dess litteratur tillämpa de tyska förebildernas domar. Den förste, som försökte sig häruti var Hammarsköld. I sina tvenne arbeten "Öfversättningar och imitationer från äldre och nyare skalder» samt »Läsning i hvarjehanda» beskyllde han Dalin »att hafva pålagt oss den gallikanska opinionens ok», kallade Kellgren en författare, ::som aldrig lyftes till högre musers värld», »som Phoebi lyra aldrig varit förunnad», Virgilius en »poetisk dilettant», Horatius »stor endast i konst», franska litteraturen fördömdes, vårt eget lands kultur skildrades i de svartaste färger och på »poesi var ej att tänka». Slutligen lämnades dock den trösten, »att människosnillet just nu höllIIO

på att göra sitt sista förtviflade bemödande att framtvinga något stortå, välförståendes genom den nya tyska skolan.

I Polyfem gaf Hammarsköld luft åt sina fientliga tänkesätt mot den gamla skolans författare, och han understöddes däruti af Atterbom, Livijn m. fl. liktänkande. Äldre och yngre författare af den gamla skolan persiflerades där hänsynslöst och öfvermodigt. I »Amarullis resa till poeternas land», en satirisk dikt, riktad mot Valerius, omtalas t, ex. huru man såg öfver en stor portal Voltaire och Pope hänga dinglande för vinden, slående sina tomma skallar tillhopa.

Endast då och då gaf Journalen sig i strid med Polyfem. Så lästes där följande epigram:

Kan ingen tysta mun på Smörjarn då till slut?

Åh jo, men därtill nödigt blifver

Att kunna läsa hvad han skrifver.

Ack, om han skref ett blad, som kunde läsas ut!

I Polyfem undfägnades motståndarne med bitande epigram och Xenier, allt efter tyskt mönster, och Polyfemisterna uppnådde isynnerhet stort mästerskap i att äfven efter sina tyska förebilder uppfinna mer eller

mindre löjliga öknamn på sina motståndare; så kallades Wallin »Struthio», Valerius »Amarullis», Granberg »Trädberg», Lindegren »Stupidobex», Leopold »Polyhistrio», Wallmark »Markall» o. s. v., hvilka vedernamn gällde för »oändligen kvicka».

Polyfem hade från årets början i sina flesta nummer förlöjligat sina motståndare, under det i Journalen mera sällan en hänsyftning gjorts på Polyfem. Men i slutet af mars skref Wallmark en utförlig polemisk artikel »Om yttranderätten», hållen i delvis ironisk ton. Han prisade den nästan oinskränkta tryckfriheten, ty om den än i början missbrukades, betydde detta mindre. Fast tjocka, giftiga dimmor vid solens uppgång täcka jorden, så fördelas dessa så småningom och försvinna, när solen höjer sig, och för blicken utbreder sig då en blomsteräng med rika fruktträd. Denna betraktelse var, hette det, föranledd af »Polyfem, ett bladIII

att läsa på sängen». "Jag läser den vanligen likväl ej där, utan i nästa rum intill min sängkammare. Jag satte mig också nu med pipan tänd, under det jag tillika genomögnade de flere små saker, hvilka jag utgallrat och aflagt som mitt handbibliotek. Jag hittade genast på ett nummer af berörda tidning, lika godt hvilket, ty de äga och få alla samma stämpel. Jag läste med innerlig förnöjelse hela bladet igenom. Hvilka skamlösa utfall mot personer af utmärkt förtjänst! Skönt, skönt! Hvilken ihärdig förnekelse af allt sundt förstånd! Bättre och bättre! Hvilka eländiga förvridningar, vrängningar, förtydningar af andras fraser och uttryck! Det är ju alldeles admirabelt! Och slutligen: hvilka ännu eländigare egna fraser, stil och sammanställning! O, hvad jag är Polyfem och konsorter förbunden! I ett land, där man får trycka något så plumpt, uselt och osnyggt, finnes säkert en fullkomlig yttranderätt, skyddad af lagarne. Om Polyfem gjorde någon människa till viljes, skulle jag be honom äfven anfäkta mig i sitt blad. Det är så smickrande att komma i hederligt sällskap, jag menar ej herrarnas, som jag ej känner, utan i de andra herrarnas, som antingen hängas eller på annat sätt tilltygas. Jag skulle då också få ett namn, det vill säga ett öknamn, som herrarna ha god råd på och ännu ej behöft välja af sina egna. Som herrarnas paskill innehåller en förteckning öfver de bästa nu lefvande svenska författare, skulle jag ock kunna komma på listan och ej blifva litet högfärdig öfver denna lättvunna reputation. Men jag vågar ej hoppas en sådan ära. Min afsikt är ej att smäda. Jag är för liten att stuka jätten Polyfem; jag vill blott uppmuntra honom att till trots af alla kritiker, om han skulle få några, fullfölja sin höga bestämmelse, sin örnflykt till vitterhetens Bedlam*. Lefve yttranderätten! Lefve tryckfriheten! Så länge Polyfem åtminstone skonar litteratörers medborgerliga rykte och blott angriper deras skrifter, må han gå lös i sin kula och understundom titta ut för att beskrattass..

* Ett bekant dårhus i London.112

I en uppsats i Journalen uttryckte Wallmark sin beundran för de stora vetenskapsmän och skalder Tyskland, frambragt såsom en Herder, Klopstock, Wieland, Göthe och Schiller, men framhåller, att man kan hysa andra tankar om den nuvarande tyska litteraturen och filosofien. För att dock icke synas partisk ville han låta tyskarna självfva tala och anförde ur deras litterära tidskrifter utdrag, alla riktade mot nyromantikerna. Ibland de många epigram, som reng-nade öfver dem i alla allmänna tyska blad, anför Wallmark följande:

Tysklands ära.

I, som så mycket nit för Tysklands ära visen Och som dess ädla folk för sina dygder prisen, En har det, veten det, som gör dess största heder: Den är — att Tyskland skäms för Eder.

Till Klingklingel.

Din sång har fötter nog, men kan dock icke gå, Af vatten flödar den och flyter ej ändå, Karbunklar har och eld, men lyser, värmer ej, Är diktad af en skald — men skaldedikt? O, nej!

I denna sarkastiska stil behandlades den nya skolans författare af många i Tyskland.

I slutet af 1810 utkom den länge bebådade tidskriften »Fosforos», »Ljusbäraren», utgifven af Palmblad och Atterbom samt med jubel hälsad af Polyfem i en hymn, som börjar:

Hell dig, tindrande ljus, du den blida morgonens stjärna Uti den skimrande höjd, där sfäromdansad du framgår, Tag, O Apollos son! Polyfems, den åldriges hälsning!

Wallmark hade på förhand underrättats om denna tidnings utgifvande och tillika erhållit en välment varning attH3

<ej inlåta sig vidare i strid med Polyfemisterna, ty de tillhörde ett i Uppsala inrättadt sällskap af unga snillen, som beslutat den gamla vitterhetens undergång och skulle i sin nya tidskrift med estetiska skäl bevisa dess förkastlighet. Wallmark tackade för upplysningen och varningen, men svarade, att om snillena ej vore större, än de hittills visat sig vara i Polyfem, vore en polemik med dem ej så farlig, att han ingenting fruktade för den gamla vitterheten och att, om den nya i sitt slag vore lika god som den gamla, skulle de väl kunna bestå bredvid hvarandra, och han för sin del skulle då hälsa den nya välkommen. Han tviflade •dock mycket på dess bestånd, emedan han ej kände något verkligt stort snille, som brutit sig nya banor och börjat sin bana med att skymfa sina föregångare.

Af hvad som sedermera spordes framgick emellertid, att de unga vitterhetsidkarna handlade efter en uppgjord plan, och denna var »att göra platsen ren för det nya, som skulle komma, sedan man röjt undan de kinesiska pagoderna», och Hammarsköld förklarade i en uppsats, »att Polyfem icke kan anse sig i ringaste mån hafva fyllt sin bestämmelse, så länge ännu något tecken till litterärt lif finnes i Journalen».

Den nya tidningen »Fosforos» omnämndes i Journalen endast i förbigående som »en Laterna magica för den splitternyaste vitterheten». Tidskriftens häften hade brandröda omslag, hvilket gaf anledning till åtskilliga infall, bland hvilka det mest bekanta är Leopolds yttrande »att Fosforos rodnade öfver sitt innehåll».

Fosforos och Polyfem utöfvade nu båda sin kritiska verksamhet mot äldre och yngre författare, smädedikter skrefvos mot Valerius, Wallin och Wallmark, äfven Leopold förlöjligades.

De ofta plumpa och alltid orättvisa anfallen och förklen-liga omdömena om såväl vårt eget lands som andra nationers utmärkta författare väckte hos Wallmark den lifligaste harm.

Många af de författare, som misshandlades i Polyfem voro än i besittning af alla bildade nationers aktning och hade,, hvar och en i sin mån, befordrat deras odling. Och hvilken utmärkelse hade väl de, som uttalade dessa förkastelsedomarr förskaffat sig? Om de i anseende till sin ungdom ej ännu hunnit göra det, så kunde man med skäl fordra, att de just på den grunden framställt sitt klander i ett hofsamt och för bildade personer värdigt språk, men äfven denna billiga fordran uppfyllde de icke. Det var harmen öfver de obefogade straffdomarna öfver yngre och äldre författare af förtjänst och det lika obefogade skrytet öfver egen sådan, som manade Wallmark att inträda på den litterära polemikens bana. Dessutom klandrade han med skäl »den nya sektens» vanvård af språket, deras tyska ordvändningar,, obegripliga meningar och sväfvande ordalag i motsats just till den tankens och stilens klarhet och reda, som utmärkt de äldre bättre författarna. Men att dikta lättfattligt ansåg. Atterbom under denna period af sitt lif som ett brott mot poesiens helighet. Enligt hans förmenande låg i poesiens. väsen hufvudsakligen att väcka stämningar, drömlika fantasier och obestämda känslor. Mesta vikten borde läggas på språkets klang och välljud, med meningens begriplighet värdet ej så noga. Till och med Atterboms vänner anmärkte, att det hade varit önskligt, om hans poesi »varit mera begriplig».

-¾ *

*

Hösten 1810 utgaf Hammarsköld ett arbete, benämndt »Kritiska bref rörande kanslirådet C. G. af Leopolds samlade skrifter». Leopold betraktas där som litteratör, estetiker, filosof och poet, och Hammarsköld polemiserar mot honom ur alla dessa synpunkter. Det var naturligt, att ett sådant angrepp på den äldre skolans främste ännu lefvande man skulle väcka uppseende. Wallmark blef häftigt upprörd,.ii5

och hans harm tog sig uttryck i en fabel, som förlöjligade Hammarskölds kritik. Fabeln infördes i Journalen och hade till öfverskrift »Poeten och flugan, en liten Appollogos vörd-samligen tillägnad författaren af de kritiska brefven»; den lydde:

Poeten och flugan.

En gång det hände en poet,

(Om det var Schiller, Voltaire eller

Virginias* skald, jag det ej vet

Och det gör ej till saken heller).

Det hände, då han skref en dag, att på hans ark

Sig sänkte, snål på rof, en genomskinlig fluga,

Så djärf, som en sekter, i estetiken stark,

Och en student, hvars vers ej duga.

Trygg vid de långa horn och långa ben hon fått

Och säll utaf sitt hufvuds lott,

Där allt är syn och gap, och tanken husvill blott,

Beställsamt hon sitt lopp kring skaldens penna sträcker

Och törsten i dess vågor släcker.

Som floden, ostörd i sin fart

Af mygg, som drunkna där, af oxar, som där dricka,

Af pojkars vattenverk och flottorna de skicka,

Till sidans slut hann pennan snart.

»Håll», ropte flugan, »skrif ej mera,

En enda rad går an, de andra duga ej

Platt inte, nej!

Stryk ut, bränn upp, skrif om, Ni kan ej resonera!

Hur kan man skrifva så besatt!

Ar det en rad den där? Hon slingrar som Meander*"

Och det ett O, min Gud, så litet och så platt!

Ha, ha! och där för stränder — stränder!»

»Förundrad vördar jag din kritiska talang»

Var skaldens svar, (en ann besvarat den med smällan).

»Jag vet, kritiken är bland flugor starkt i svang

Och nu för tiden högt i rang,

Och knottet här i norden sällan

Plär lägga vingarna emellan.

Men» — Intet men, mein Herr; jag känner teorin

Jag skrifvit själf en »Konst uti Kalligrafin»,

* Leopold.

** Flod i Mindre Asien.n6

Om hvilken alla bodar rifvas;
Ty tror Ni någon stil kan gifvas
Som den min framtass drar, så oupptäckligt fin?
Jag må väl veta jag hur vers och prosa skrifvas,
Som suttit på så många blad
Och hängt mitt ögonpar utöfver hvarje rad
Och gjort — nog af, en hop, som här ej kan beskrifvas;
Nej, ingen fluga ger pardon
Som själf har sett sig om en smula på Parnassen».
»Hvad, på Parnassen Ni?» — »Ja, ja, min herr Patron,
Respekt för flugorna och ske'n i vackra tassen!
Jag både Pinden sett och den kastalska vassen,
An mer, jag också där i egen hög person
Sett skaldernas Chorag*, Herr Foibos-Apollon,
Jag höjt mig ända opp till själfva gudens tron» —
»Hvarpå, förmätna kräk?» — »Min herre, på Pegasen».
»Hvad, på Pegasen Ni?» — »Precist, ej långt från Er,
Förlåt det skrytande i frasen».
»Aha, jag vill ej veta mer,
Ni satt väl i mitt hår, helt visst i skygd af kransen?»
»Nej, liten smula längre ner!»
»Hvar då?» — »Ja-ja-jag satt ba-ba-ba-bakom svansen».**

Med anledning af »De kritiska brefven» skref Leopold Wallmark:

»Min absoluta indifference för den lilla platta boken, som utkommit emot mig hindrar mig, ej att med tacksamhet erkänna min brors fortfarande vänskap både i vers och prosa***. De sju bladen innehålla en communicatio idiomatum af allt hvad argheten kunnat utkläcka och vänskapen kunnat svara därtill, mest smickrande för mig. Det har därigenom blifvit min lott att befinna mig lika långt under den enas

* Anförare för sången i de grekiska skådespelen.

** I sin själfbiografi säger Wallmark, att af alla de kritiska synder han begått ångrade han mest denna, emedan den var en personalisering. Hammarsköld stammade nämligen, när han blef häftigt upprörd. Dock kunde Wallmark trösta sig med att denne hans motståndare tillräckligt hämnade sig genom de många smädeskrifvelser han hugnade honom med.

"* I Journalen hade Wallmark skrifvit »En granskning af de kritiska brefven».ii7

beröm, som öfver den andras skamlösheter. Jag har ej varit annat än en tämmeligt frimodig självtänkare i filosofien och en passabel stilisatör i vitterheten. Men jag tror, att medelmåttan bör hafva något värde i det här landet, det enda i Europa, hvarest man numera skulle kunna utgifva Polyfem, Fosforos och Elegant-tidningen* utan att gå till och med fridlös på gatorna för det allmänna föraktet och åtlöjet. Hvad mig angår göra dessa herrar sig fåfäng möda att locka mig fram på fältet. Jag skall ej förnedra mig ända till att visa mig i armtag med dem.

Mina öfriga stunder kunna ej blifva många, men det gifves ädlare och viktigare sätt att använda dem på. Jag skall ej anse någon af dem förlorad, på hvilken jag får den äran att i förtroende spraka med en så älskad och hederlig vän som min bror».

Polyfem tog emellertid afsked af sina läsare under sommaren 1812; icke så långt därefter upphörde äfven Fosforos, så att Journalen stod en kort tid ensam på den publicistiska stridsplatsen. Den fick dock redan 1813 en ny motståndare i den af fosforisterna utgifna Sv. Litteraturtidning. Denna utkom i Uppsala, där de flesta medarbetarna funnos. Hammarsköld och Palmblad voro de egentliga ansvariga, Atterbom m. fi. lämnade bidrag. Tidningen uppträdde med anspråk på oväldighet, men Hammarsköld kunde aldrig afhålla sig från att vid hvarje lägligt tillfälle utdela hugg åt sina motståndare. I såväl tadel som beröm öfverlämnade han sig åt öfverdrifter. I de af hans recensioner, som trycktes i Uppsala, blef vanligen före tryckningen åtskilligt bortstruket, åtskilligt förmildradt, men när det gällde t. ex. Leopold eller Wallmark, lät man dock oftast tadlet stå. Redan i sin första artikel i Litteraturtidningen riktade Hammarsköld anfall mot Leopold, och äfven sedan han några år efteråt själf erkänt och påvisat många af den nya skolans fel och

* Ett bihang till Fosforos, som utgafs i afsikt att vara »en underhållande lektyr för fruntimmer och den lägre klassen af läsare». (En för damerna mindre artig sammanställning.)H8

gjort flere medgifvanden åt den gamla skolans sak, bibehöll han samma bitterhet i sina omdömen om Leopold och hans skrifter. Wallmark säger, att det ej saknades anledning att häruti se äfven personlig ovilja mot Leopold. Sedan Hammarsköld, innan brytningen mellan honom och Wallmark inträdt, hos den senare gjort bekantskap med Leopold, hade han till honom öfverlämnat sina arbeten »Öfversättningar och imitationer af äldre och yngre författare» äfvensom sin »Kritik öfver Schiller», och Leopold hade ej visat sig nöjd med någondera af dem och hade anmärkt, att han i före-taletjtill den förra spårat anhängare af de Schlegelska åsikterna. Under ett litterärt samtal någon tid därefter hos Wallmark, där de ofta råkades, hade Leopold kallat dessa åsikter »tysken», och detta förargade Hammarsköld. Ännu mer ökades hans ovilja mot Leopold vid ett senare tillfälle. I ett aftonsällskap hos Wallmark, där denne samlat åtskilliga litterära notabiliteter, för att några nyligen anlända professorer från Greifswald, E. M. Arndt och Schildener, skulle få göra deras bekantskap, uppstod ett samtal mellan Leopold och Arndt om Sveriges äldre vittra författare, och Leopold, som denna afton var särdeles upprymd och språksam, skildrade i få och träffande drag deras karaktär. Sedan han mycket berömt åtskilliga af Gyllenborgs poemer, anmärkte han, att dennes alexandrinska vers i anseende till bruket att rimma med infinitiver, som i hans ungdom nästan upphöjts till regel, någon gång föreföll stel och liksom skuren i trä. Hammarsköld frågade då: »Fördömer herr kanslirådet alltså Gyllenborgs poesi?» Leopold blef stött öfver denna fråga och svarade i en ton, som röjde förtrytelse: »Innan min herre ställer till mig en sådan fråga, bör min herre åtminstone hafva hört rätt hvad jag sagt», hvilket han nu upprepade och fortsatte: »Jag fördömer ingen utmärkt skald, och såsom sådan anser jag och har alltid ansett Gyllenborg; sådana fördömelser kunna numera endast väntas af unga män, som nyss lämnat skolan».lig

Svaret var skarpt, Hammarsköld förstod piken. Förargad lämnade han genast sällskapet utan att taga afsked. Dagen därpå uttryckte han för Wallmark sin förbittring, sägande: »den där franska smakdespoten skall dyrt få umgälla både sitt Hyskeriv och sina öfriga kritiska och poetiska synder».

Men man kan dock ej beskylla Hammarsköld för att i sina anfall hafva varit styrd af endast personlig hämnd, emedan Leopold samtidigt rönte nästan lika stor ovilja af de öfriga fosforisterna, med hvilka han likväl ej personligen stött sig. Troligen härrörde sig deras ovilja från att de, ehuru med orätt, trodde honom vara »den franska smakdespot», som Hammarsköld kallat honom. Men Leopold hyllade ingen uteslutande smak och bedömde den franska fullt självständigt.

Leopold hade vanligen lämnat de mot honom personligen riktade anfallen i Polyfem obesvarade. De öknamn de gåfvo honom brydde han sig föga om, men angreppen i de »Kritiska brefven» förargade honom, och när han nu angreps äfven i den nya tidningen, brast honom tålamodet, och han beklagade sig i bref till Wallmark, »att han måste inskränka sig att blott sucka till Apollo för den enda mannens framgång, som ibland oss har mod och

krafter att strida för den goda saken. Tro, att det icke sker utan häpnad och förtrytelse vid den öfriga allmänna stumheten eller utan tusen gånger förnyad frestelse att för min del bryta den och med alla mina små öfriga krafter ställa mig under min brors banér».

Leopold bröt nu ock stumheten och inträdde i början af 1813 på stridsfältet. Men det var icke sin oförsonlige fiende, Hammarsköld, utan Atterbom, fosforisternas främste heros, som Leopold gjorde till föremål för sin satir. Atterbom hade gjort en öfversättning af Tasso, i hvilken han genom svulst och löjliga bilder förvandlat originalets fina poetiska stil till karrikatyr. Leopold, en varm beundrare af120

Tasso, härmades och skref en granskning, som anses för ett af de kvickaste stycken hela denna polemiska strid har att uppvisa. Leopold kallade sin uppsats »Silfvertonen eller Tasso i fosforisk öfversättning» af den anledning, att Atterbom i företalet till »Poetisk kalender» sagt, att skalden är en »silfverton i skapelsens sonat». Sedan Leopold anfört åtskilliga af öfversättarens osmakliga och löjliga bilder, slutar han sin kritik med att säga, att »de äro silfvertoner, som till äfventyrs kunna trotsa allt hvad vi hos oss någonsin sett och hört af det slaget och som förmodligen aldrig blifvit i sin art öfverträffade».

Ehuru Leopold föraktade de orättvisa beskyllningar och anfall, som riktades mot honom af de yngre svenska författarne, som tillhörde den nya skolan, förargades han dock, då han såg dessa anfall upprepas i utländska tidningar af främmande författare, som rest i Sverige och här hört dem af hans angripare. Äfven Karl Johan, som icke ville se Sveriges ära i något afseende nedsättas, utbrast, då ett dylikt anfall ur en utländsk journal en gång upplästes förhonom: »La gloire littéraire fait partie de la gloire natio-nale. Cest indigne d'un Suédois de 1'oublier au point de dénigrer des auteurs, justement estimés par la nation, tels que M. Leopold et autres». Han förklarade därpå sitt missnöje öfver att svenska ministrarna utomlands icke i de utländska tidningarna läto införa vederläggningar af sådana notiser och uppmanade Wallmark att författa och till dem öfversända sådana. Men Wallmark undanbad sig detta uppdrag och föredrog att inom landet med öppet visir strida mot sina motståndare och lät dem alltför gärna ingifva utländingen begreppet om en öfverlägsenhet, som de alltför väl visste, att de ej hade här hemma.

Då Wallmark en dagskickadeLeopoldMolbecks »Breve fra Sverrig» och några häften afhans journal »Athene», där en artikel, kallad »Ildbrænder streede över den svenske Literatur» förekom, återsände Leopold dessa skrifter med en biljett så lydandeti2r

»Danska bladen återfölja. Jag tackar ej för lånet, ty jag tackar ej för offentliga örfilar af dansk eller svensk. Herr Molbecks goda tankar om mig voro mig redan kända af berättelser, men hans bok hade jag ej läst. Så länge jag har något att omläsa och påminna mig af stora författare, läser jag ingen Molbeck. Jag är för öfrigt ledsen intill vämjelse vid människors vanvett och orättvisa och föraktar djupast af allt vittra häcklare. Lögn inför Gudi och man-nom kostar dessa herrar ingenting. Tit. och hvarje ärlig man, som känner mig, skall kunna på min mull vittna, om jag fört mot dem något parti i striden, om jag 'planerat och satt mig i rörelse mot dem', (hvarför han beskylldes) eller om jag under sju hela år annat gjort än blott föraktat och lämnat dem olästa. Men allt detta hjälper ej. Den mest afstängda människa från deras värld och nästan all annan måste dock i tyska och danska blad ställas upp till en simulacre att hugga på. Därför att jag skrifvit något icke alldeles nonsens, därför att jag följaktligen nödvändigt måste tros förakta deras smörjor, därför är jag hufvudfienden, mot hvilken kriget måste utblåsas, oaktadt jag redan sju år lämnat dem platsen för att nyttja min korta öfriga tid till någonting bättre och nyttigare. Jag har haft orätt däri och finner det verkligen med förtrytelse. Drifva ur vägen narrar, fantaster af alla slag, det är den första lefnadsplikt en bra karl har att fylla, om han annars vill med besked uppfylla någon annan. Man blir Gud och samhället ansvarig för allt det goda man låter förtrampa och allt det dåliga man låter komma till växt och krafter genom feghet och efterlåtenhet, häri. Tit. är den bland oss alla, som minst har att förebrå sig en sådan försumlighet. Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor* är hvad jag icke behöfver utropa».

Vid ett annat tillfälle återsände Leopold till Wallmark en skrift, hvari han anfallits, med följande öfversättning efter Pope:

Han är kommen, han finnes denne hämnare.122

»Om så är lag och allt beramadt så,

Att hvem som dväljs i dödlighetens rike

Har valet blott att vara ett af tvä,

De låga själars offer eller like.

Då gif mig, himmel, lågheten till pris,

Men gör mig, gör mig rättsinnig och vis».

Mot slutet af hösten 1812 hade till Stockholm anländt några främlingar, hvilkas ankomst lifligt intresserade de litterära kretsarna.

Mme de Stael som af Napoleon förvisats från Frankrike och sedan dess varit bosatt i Coppet i Schweiz, hade anländt till Stockholm. Redan hennes egen personlighet var ägnad att väcka uppmärksamhet, men därtill kom, att hon jämte sin man, M. Rocca och sina barn i första giftet, två söner och en dotter, sedermera gift med hertigen af Broglie, åtföljdes af Aug. Wilhelm Schlegel, stiftaren af den tyska romantiska skolan. Anledningen till hennes hitkomst angaf hon vara sin önskan att låta sina barn lära känna deras faders fädernesland.

Wallmark kom snart i beröring med dessa litterära storheter. Vid en uppvaktning, som de gjorde hos kronprinsen Karl Johan, råkade Wallmark befinna sig i det yttre rum, där prinsen kom dem till mötes. Prinsen behagade då själf presentera honom för dem. Såsom bibliotekarie hade Wallmark sedermera tillfälle att göra (fem åtskilliga tjänster; de älskade alla läsning, och han kunde genom boklån ur Kungl, biblioteket tillfredsställa deras önskningar i detta afseende. Under denna tid var han ofta inbjuden till Mme de Stael, och vid dessa bjudningar utgjorde hennes snillrika samtal alltid glanspunkten. Den ena anekdoten om den tidens märkliga män och händelser följde på den andra, alla berättade på det mest hänförande sätt; än allvarsamma, än löjliga bilder framställdes i ett trolskt skimmer liksom de skiftande bilderna i en laterna magica. Ro-

senstein var oftast närvarande. Mme de Stael kände honom från den tid han som legationssekreterare vid svenska beskickningen i Paris varit en nästan daglig gäst i hennes fars, M. Neckers, eller hennes mans hus. Äfven Schlegel deltog esomoftast i konversationen, isynnerhet när det gällde litterära storheter, och Wallmark fann då hans omdömen vida mera liberala än han väntat. Han visade Wallmark mycken välvilja, uppläste till och med för honom en sonett, som han skrifvit till en tysk skådespelerska, som i deras sällskap ankommit till Stockholm och där gifvit några med stort bifall mottagna representationer. Han anmodade äfven Wallmark att införa denna sonett i Journalen, om hvars antischlegelska polemik han dock antagligen var underrättad.

Utom de tillfällen att njuta af Mme de Staels snillrika sällskap, som erbjödos Wallmark i hennes eget hus, bereddes honom ock sådana under hela vintern och våren 1813 i grefve v. Engeströms. Där råkade han äfven en gång i hennes sällskap en i annat hänseende namnkunnig dam, vän till Mme de Stael, på hvilkens slott i Schweiz hon någon tid vistats, den olyckliga fröken Magdalena Rudenschöld. »Då jag såg den förtrolighet, som rådde mellan dem», säger Wallmark, »båda offer för det politiska hatet och båda nödsakade att fly från sitt fädernesland — föll mig ovillkorligen i minnet Arnaulds* yttrande om Marius sittande på Minturni** ruiner: »Ces deux grandes ruines se consolaient entré elles».

Fru Stael ville gärna göra Leopolds bekantskap, men denne var icke angelägen att träffa henne, han skyllde på sin hälsa. Slutligen gaf han dock vika. Fru Stael yttrade om honom: »Leopold är en lärd man af hög förträfflighet, men hvad som är ännu mer, han är en människa, som icke allenast besitter konsten att vara tjusande i en salong, utan som ovillkorligen skulle göra sig bemärkt i alla länder och bland vetenskapens och konstens förnämsta prydnader».

I midten af maj gaf Mme de Stael en afskedsmiddag

* Fransk fabelförfattare. " Minturnus var en stad i Latium — mellersta Italien.

och hade till den äfven inbjudit Wallmark. Men som det var just samma dag, som han råkat i onåd hos kronprinsen, hade han ingen lust att bevista en glad middagsmåltid, utan bad henne i en biljett under betygande af sin tacksamhet om ursäkt för sitt uteblifvande och antydde äfven orsaken därtill. Hon skref då till svar:

»Je suis tres fâchée. Monsieur de ce que vous me mandez, car je suis convaincue que vous n'avez pu pêcher par 1'intention, quand il s'agit de 1'opinion d'un prince si digne d'être admiré. Venez me voir un matin, je pars le 24 de ce mois, mais d'ici-là peut-être serait-il possible de faire parvenir vos supplications, du moins je souhaiterais fort de pouvoir vous témoigner toute ma bienveillance pour vous.

Mille compliments.

Mme de Stael.

Wallmark råkade henne emellertid några dagar därefter på en middag hos grefve v. Engeström. När hon varseblef honom, såg hon helt förvånad ut, troligen öfver att finna bland grefvens gäster en person, drabbad af kunglig onåd. Hon fann sig likväl snart, nalkades honom och inlät sig på sitt vanliga artiga sätt i ett längre samtal med honom likväl ej utan synbar förlägenhet. Wallmark kunde ej afhålla sig från en känsla af medömkan öfver hofförskräckelsen hos denna litterära och frisinnade storhet. Då han vid något tillfälle längre fram råkade omnämna denna händelse för kronprinsen, skrattade denne däråt och sade: »elle croyait donc vivre à une de ces anciennes cours ou 1'on fuyait un homme en disgräce comme un pestiféré».

I slutet af maj afreste Mme de Stael med sin familj till England, och Schlegel till Tyskland.*

* Om Mme de Stael berättades följande anekdot: Hon bevistade en gäng en maskerad och blef tilltalad af en maskerad, men behagade ej svara. Hon var känd för sina stora fötter, som hon vanligen sökte dölja. Den frågande tog sig anledning yttra: Ah, Mme, je reconnais la statue au piedestal! (Pieds de Stael).125

Wallmark skref 1813 en längre berättelse under titel »Min första resa till Stockholm af Piff Paff v. Fuselbrenner».

Den framställde teckningar ur Stockholmslifvet och infördes i Journalen. Några år senare skref han i Journalen »Fuselbrenner den yngres resa till Stockholm år 1913.» Den framställer en satirisk målning af landets tillstånd efter 100 år. Den är anlagd på att under framtidsskildringens mask gissla samtida förhållanden. Fuselbrenner gör resan på den nyligen färdigblifha Göta kanal; därmed ger författaren en liten släng åt kanalarbetets långsamhet. Seglatio-nen på kanalen sker nu 1913 endast med ångfartyg eller fartyg, som drifvas med ett slags eld- och luftmaskiner. De ha i Sverige, profeterar han, så förbättrats, att kanalen kan begagnas äfven vintertiden, och han tänker sig isbrytaren så, att fartygets staf utgöres af en ugn af järn, som ständigt eldas och som under seglingen smälter bort isen. På så sätt skall fartyget gå fram genom de frusna sjöarna, framlöpande i en fåra bredvid bonden, som lunkar på isen vid sidan af sitt lass. Järnvägen har han icke kunnat drömma om, men har i stället hoppat framom vår egen tid och förlagt i Askersund en »luftseglingsstation», hvarifrån man i luftballong färdas till Örebro och därifrån med ångfartyg eller postvagn till Stockholm. I Örebro bygger man en luftmaskin så stor, att stångjärn däri kan transporteras. I alla socknar skulle finnas gymnastiska institut för animal magnetism; den civila administrationen skulle hafva förenklats och ämbetsmännens antal minskats; i anseende till »vitterhetens nuvarande flor» hade antalet af Sv. Akademiens ledamöter ökats till åttio. Äfven är satiren riktad mot motionsraseriet vid riksdagen. Fuselbrenner tror sig vara rätt djärf i sina påståenden, då han förlägger middagstiden så långt fram som till Id. 3. För att betaga Stockholmarna all fruktan för öfversvämning ledes Mälarens öfverflödiga vatten vid Södertälje genom ett rör ut i hafsviken. Hötorget är förvandladt till en konsertsal, där Fuselbrenner åhörI2Ö

en musikalisk tillställning; en dalkulla presterar solo på horn, en annan spelar nyckelharpa och en dalkarl näfverlur. Förkärleken för svensk musik skönjes äfven på teatern, som ger en opera vid namn Loke. Äfven »norskheten» förlöjligas. Vid norska kusten hade fångats en hval, i hvars mage man fann en norrman och en svensk. Norrmannen låg till höger om svensken, och i denna omständighet sågo norrmännen en »hyllning åt Norges nationalära». Men därjämte ville norrmännen göra gällande, att hvalen först sväljt norrmannen och sedan svensken. En norsk undersökningskommitté tillsattes, som bekräftade denna uppfattning. Från svensk sida åter

påstods, att fisken sväljt »båda på en gång. och som en enda munsbit».

Om denna berättelse säger Wallmark, att den var, som »tyvärr tydligt röjes, skrifven på hållen, d. v. s. medan sättaren väntade på bladfyllnad till nästa dag, hvilket ej är någon ovanlig händelse i tidningsvärlden, och jag förleddes att försöka mig i detta slag af den framgång några föregående dylika af andra pseudonymer haft och med hvilka jag trodde mig våga en täflan».

Under 1816 polemiserades rörande religiösa frågor i anledning af den Schellrn gska filosofien, som visade fientlighet mot protestantismen och svärmisk beundran för katolicismens sinnliga mystik. Dessa åsikter hyllades äfven och försvarades af den nya skolan. Wallmark säger i bref till Leopold, att han under läsningen af den nya skolans skrifter gjort märkvärdiga samlingar rörande skolans religiösa och filosofiska satser, hvilka han tänkte begagna, och han införde i Journalen en artikel under rubrik: »Försök att bestämma egenskapen af de religionsbegrepp, som innehållas i vissa nyare skrifter». I denna gör han en framställning af den nya filosofiens lära rörande åtskilliga religiösa frågor. Man förmodade, att denna kritik var af Samuel Ödmann, emedan man ansåg den öfverstiga Wallmarks förmåga. Atterbom införde början af ett svar, hållet i hätsk127

ton och med insinuationer mot Ödmann. Denne, som dock gillade artikeln, beklagade sig hos Wallmark öfver det ovett man öste öfver honom och bad, att han icke skulle sätta honom oskyldigt i sticket. Han fick då tillåtelse att yppa Wallmarks författarskap. Af de olika punkter Wallmark framhållit blef endast den första föremål för vederläggningsförsök af Atterbom. Det uppställda problemet blef olöst,, och striden afstannade.

Stridslusten hos några af den nya skolans författare såsom Palmblad och Atterbom hade under de senare åren något dämpats. Atterbom hade under en tvåårig utländsk resa, åren 1817—19, lärt sig inse det gagnlösa i en ensidig polemik och blifvit fredligare stämd. Han förklarade till och med, att han ångrade de häftiga artiklar han skrifvit före afresan och ansåg dem nu både onödiga och okloka. Men den, som bibehöll stridslusten oförminskad, var Hammarsköld; han saknade Polyfemdagarna, då hugg utdelades åt alla håll, och det härmade honom, att flera af de gamla kamraterna hade dragit sig tillbaka. I slutet af 1818 utgaf han första delen af »Svenska vitterheten, historiskt kritiska anteckningar». Wallmark recenserade den ganska skarpt; ett lustigt infall här och där mildrade dock intrycket af den skarpa tonen. Han säger: »herr Hammarsköld har icke lämnat något bevis på förmåga att oväldigt och värdigt bedöma vittra författare, utan tvärtom i alla sina kritiker endast lämnat bevis på motsatsen. Man kan verkligen på godheten när likna herr Hammarsköld vid Balder. Liksom det endast var ett visst slags telning, som kunde såra honom, så är det också ett enda slags bevisning, som med något hopp om framgång kan användas mot herr Hammarsköld, och det är — siffror och fakta. Dessa utgöra också numera det enda fält, på hvilket kritiken bör nalkas honom». Recensenten skyndar att nedstiga på detsamma och påvisar därefter en mängd oriktiga uppgifter. Han finner det äfven onödigt, att herr Hammarsköld omnämnt en hop rimmare128

och författare, hvilkas lefnadsomständigheter ingen kan bry sig om, efter som ingen tar notis om deras skrifter. Men efter som dessa omnämnas, har författaren äfven gjort sig skyldig till ofullständighet, därigenom att han utelämnat en hel del sådana från 16- och 1700-talen och äfven från närmaste tiden, hvilka icke ge sina värda kamrater i hans bok det minsta efter i rättighet att där nämnas. Recensenten ser nu den ena efter den andra af dessa komma anklagande herr " Hammarsköld, att de icke fått något rum i hans bok. Så kommer t. ex. Seseman i den slokiga hatten och den vida fotsida blå bondrocken med fickorna fulla af exemplar af sina skrifter, gravitetiskt framstigande på tvenne kothurner* af stora becksömsskor. Hvad kan väl ha uppbragt honom så, att han ej kan ligga stilla i sin graf? Recensenten lyssnar, går närmare och hör honom säga:

»Margkunnige, stränge, hugstore herr Lorenzo,

Er glömska den går öfver allo gränso,

Som ej ger mig ett blad af Er torra, bleka lager,

När Ni den skänker åt Matts Bjugg och Haquin Bager.

Det säger jag Eder försann,

Hans Jakob Seseman.

Recensenten anmärker äfven den vårdslösa stilen; såsom exempel anföras, att det säges om Kristoffer Lejoncrona: »att han därigenom att han dog ung, utan att på tjänstemannabanan hunnit längre än till sekreterare, förblifvit obekant ända till sitt dödsår». Häraf följer, menar recensenten, att ingen, hvilken dör såsom blott sekreterare, blir bekant förr än vid sitt dödsår, och han tillägger: »Nåd, nåd, herr Hammarsköld, för sekreterarna, om ej för poeterna». Om fru Nordenflykt säges: »att det var Sveriges uppmärksamhet och giktkrämpor, som förmådde henne att flytta in till Stockholm».

Äfven i andra tidningar recenserades »Svenska vitterheten» strängt, och det sades,-att den bar karaktären af ett

* Så benämndes de fotbeklädnader, som antikens skådespelare buro.129

hastverk. Palmblad, som för öfrigt lofordade den, gaf dock Wallmark rätt i förebråelsen om språkbarbarismen och bad Hammarsköld »afskaffa sina många participer samt franska och tyska ord». Men arbetet ägde äfven förtjänster, hvilka dock till stor del tillkomma Per Adolf Sondén, som i en omarbetad upplaga rättade misstagen, ifyllde luckorna och strök sådana ställen, som kunde väcka anstöt. Emellertid är detta det enda af Hammarskölds arbeten, som öfverlefvat honom, och han lade genom detsamma grunden till en svensk litteraturhistoria.

Palmblad uppmanade Hammarsköld att svara Wallmark »prompt» på dennes recension, och Hammarsköld var alltför uppretad för att icke lyda denna uppmaning. Han utgaf en broschyr å 40 sidor med titeln »Allmänna Journalistens hederskrans», som är »det råaste och plumpaste, som denna litterära fejd alstrat, och slutar med en så grof och vidrig cynism, att man knappt torde finna något liknande inom vår polemiska litteratur» *. Tegnér uttrycker sitt omdöme därom i bref till Lundblad: »Skriften är märkvärdig», säger han, »såsom ett prof på den allra föraktligaste råhet, som någonsin varit satt i svenskt tryck. Där är ingen sida, som ej en båtsman eller en fånge i ankarsmedjan skulle blygas att ha dikterat. Denna plumphet förenad med den allra krassaste dumhet gör skriften verkligen till ett fenomen till och med i fosforistiska litteraturen». Samuel Ödmann skref till Wallmark d. 19 febr. 1819: »Lycka till hederskransen! En författare kan aldrig få större seger än ett sådant svar. Man ogillar här i Uppsala allmänt Hammarskölds piedestalska påfund. Äfven hans consorter blygas och ursäkta, endels därmed, att apostillen är af annan hand. — Jag menar, att ej heller Atterbom önskat sig för publiken framställd i denna gement obscena gestalt, kompaniet oaktadt. Idéen är dessutom illa utförd».

" Ljunggren, Sv. Vitterh. Häfder. 9 — P. A, Wallmark.130

Själfva julaftonen, just då Wallmark satt omgifven af de sina vid den glada familjemåltiden, inkastades såsom julklapp, inlagd i ett paket, denna smädeskrift. Att den förut så glädjefulla stämningen i familjekretsen under denna högtidsafton härigenom stördes, är naturligt. Wallmark var visserligen var vid smädelser från sina motståndare, dock smärtade det honom djupt, att deras hätskhet gick så långt, att de ej ens tvekade att på denna åt »frid påjorden> helgade afton störa friden i hans hem.

Många år därefter, i juni 1854, vidrör expeditionssekreterare L. A. Ekmarck i bref till Wallmark denna tilldragelse. Han skrifver: »Då professor Anders Fryxell var i staden, fägnade han mig äfven med ett besök. Vi kommo då att tala om dig och den långvariga litterära striden. Han berättade då, att han den tiden liksom mången annan ungdom var till hög grad fanatiserad emot den klassiska skolans ende kämpe. Ibland annat hade han och åtskilliga andra fosforister, ibland hvilka C. F. Dahlgren var koryfén, beslutat sinsemellan, att »Hederskransens skulle, inlagd i en attrapp, inkastas till dig på julafton. Fryxell hade då åtagit sig detta mindre ärofulla uppdrag, hvilket han sedermera, sedan passionerna svalnat, många gånger bittert ångrat, inseende det grymma och oädla uti att på en sådan glädjens afton störa en familjefaders ro och trefnad. Fryxell erhöll, som han sade, 20 år därefter äfven på julafton en biljett ifrån en tidningsredaktör i Karlstad, som hotar honom med att i sin tidning införa en hop skandalösa anekdoter (sanna eller osanna) om Fryxell, såvida han ej erhöll en betydlig summa penningar i mutor. Ehuru Fryxells samvete var tämligen lugnt, kunde han likväl ej annat än med största obehag emottaga dessa hotelser; äfven hans julfrid var således förstörd, hvarvid han ångrande erinrade sig sina forna mandater och erkände, att en rättvis Nemesis här utöfvade vedergällningsrätten. Det är med Fryxells bifall, som

jag berättar denna anekdot, hvarvid han likväl fästadei3i

det villkor, att jag skulle till dig framföra uttrycken af hans oinskränkta högaktning och varma tillgifvenhet med tillägget, att han numera vet värdera dig lika högt som litteratör och människa. Se där åter en af dina forna motståndare, och ej en af de ringaste, som nedlägger partiaggets vapen för dina fötter».

Atterbom hade utgifvit en diktsamling kallad »Poetisk kalender för 1820», i hvilken han själf skrifvit de flesta dikterna. Dessa kritiserades skarpt i såväl Stockholmsposten som Allmänna Journalen. I den senare sades: »Man återfinner i dessa stycken af herr Atterbom samma bild-, rim- och ordbråk, som alltid utmärkt hans poesi. När herr Atterbom i en följande rad hunnit till det ställe, som skall innehålla rimmet mot det föregående, frågar han ej efter hvad ord han sätter dit blott det rimmar, och han finner ej medelvägen mellan en bombast, härrörande från rimbråk och naturfilosofiska åskådningar, och ett olidligt klingklingel». Såsom exempel anförde Wallmark »Sången till Schelling», som börjar sålunda:

Vän af Göthens vilja, Den ädla sångens lilja, Glad att för honom fylla Sin strålkalk öfverallt m. m.

och hvarvid Wallmark anmärkte, att den med lika stor poetisk förtjänst kunnat börja;

Vän af tänkaren Schelling,

Den svenska sångens välling m. m.

Atterboms vänner förtörnades emellertid, och då Atterbom själf icke ville åter blanda sig i en skriftväxling, från hvilken han för flere år sedan tagit afstånd, beslöto de att straffa Wallmark, »som åter börjat påtaga sig en viss maje-stätlig myndighet, hvilken borde näpsas». En kommitté bildades, bestående af Atterbom, Hammarsköld, C. F. Dahl-132

gren, Livijn och Sondén, hvilka tillsammans författade en satirisk dikt, kallad »Markalls sömnlösa nätter». Den var hufvudsakligen riktad mot Wallmark, ehuru äfven många andra, äldre och yngre författare, däri försmädades. I företalet säges, att »den store tungusiske skalden Markall vrider sig på sitt sömnlösa läger, klagande öfver att intet af de odödliga snilleverk, hvilkas ära hvilar på deras lofordande, kan med all sin kärnfullhet och smak åstadkomma så många klassiskt tungusiska tankar, att de förslå till ett värdigt tidsfördrif under hans långa, sömnlösa nätter. Därför ville nu de kommitterade i lämpliga portioner bereda och till den kvidande sömnlösa öfversända en läsning, tjänlig att under hans sjuklighet leda de öfverspända själskrafterna på glada och angenäma föremål».

I dikten framställas under de förut af fosforisterna begagnade vedernamnen och på ett förlöjligande sätt Leopold (Polyhistrio), v. Beskow (Bernardo den unge), Tegnér (Esaias den digre), Fru Lenngren (Anna-Maria), Wallmark (Markall), Sv. Akademien (Sysishålan) o. s. v. Som den är uppfylld af hänsyftningar på dåtida för oss okända förhållanden och är ganska svårbegriglig, är den för vår tid föga njutbar.

Dikten väckte mycket uppseende och prisades af fosforisterna såsom »en inom kvickhetens och satirens område ärofull eröfring för Sveriges vitterhet».

Wallmark recenserade den i Journalen, sägande: »Det torde tyckas mindre tjänligt att tala allvarsamt om denna libell, om hvilken man egentligen borde ingenting tala, emedan den ej förtjänar det, eller endast borde yttra sig på ett språk, enligt med dess författares. Närvarande skrift skall, såsom det synes af företalet, vara ett slags hämnd af den s. k. nya skolan och dess representanter i anledning af recensioner i Allmänna Journalen öfver detta års poetiska kalender. Den är med undantag af några få verser afskrif-ven ur de metriska öfversättningarna af Eneiden och Iliaden. Man får dock icke neka, att de verser, som tyckas vara af133

författarnas egen fabrik, i allmänhet äro bättre än i de öfriga arbeten, hvarmed de hittills undfägnat publiken och hvarpå de grundat alla sina anspråk. Det har ofta anmärkts, att litteratörer af sann förtjänst misslyckats, när de förnedrat sig att till sitt försvar eller till sin hämnd använda personliga hänsyftningar och smädelser. Men helt annorlunda förhåller det sig med de snillen, som författat Markalls sömnlösa nätter. Ovettet och lågheten äro deras element, hvari de allra bäst trifvas, de likna grodan, som blott kan lefva i sin dyiga puss, hvilken vore

dödande för andra varelser, vana vid den renare luften. De äro litteraturens myggor, som ingen blir varse, hvarken genom deras flykt eller skapnad, och som blott kännas genom den klåda de förorsaka. Det är således lätt förklaradt, hvarför dessa herrar icke till lika grad misslyckats här, som i sina öfriga arbeten, men till detta beröm, om det är något, nödgas vi också inskränka oss».

I ett bref till Tegnér, däruti Wallmark tackar honom för poemet »Epilog till sista magisterpromotionen i Lund», sägande: »det kallar jag att tala som det ägnar en akademisk fader och en Phoebi son — attributer, som du i detta poem mer än någonsin rättfärdigat», tillägger han angående de »sömnlösa nätterna»: »Jag är dem visserligen förbunden för den omtanke de hysa om min sömn, men de hade ej därför behöft regalera publiken med ett opiat mera. Emellertid befinner jag mig där i så godt sällskap, att jag gärna utför i detsamma hvad helst de behaga och framför allt — föraktar paskillanterna».

Tegnérs svar å detta bref lyder: »Det fägnar mig uppriktigt, att Epilogen vunnit ditt bifall. Den innehåller väl ingenting annat än länge bekanta och tämligen triviala saker, men hvilka dock såsom varningsord betraktade för en ungdom möjligen kunna hafva något värde. Såsom lärare är man både förbunden och nödsakad till dylika expectora-tioner, när nämligen galenskapen börjar att bli allvarsam,*34

men det är också ingalunda så konstigt, som man i allmänhet föreställer sig, att hålla den studerande ungdomen inom skrankorna, när man verkligen vill. Åtminstone har det här i Lund lyckats oss tämligen. Man kan ej förekomma hviskningarna på studentkamrarna, det är bara ormägg. Men när ormungarna börja krypa ut genom tryckpressen, då måste man passa på att i tid knäcka ohyran. Detta har jag också några gånger gjort här i Lund och med tämmelig framgång. Hade professorerna i Uppsala från början gjort på samma sätt med sin fårahjord, så såge vår litteratur troligen annorlunda ut än den gör. Det är löjligt, att man vid sådana tillfällen skyller på tidsandan, ty icke far den i studenterna, innan den förut passerat professorerna, och i alla fall, om det är en oren ande, så gifves alltid besvärj -ningsformler, hvarmed man kan utdrifva honom, innan han får rotfasta sig. Men nu äro merendels lärjungarna rasande, därför att mästaren är besatt. Hvad i öfrigt angår mina tänkesätt öfver vår nuvarande litteratur, så vidt jag kunnat följa den, så hoppas jag, att de äro bekanta, emedan jag aldrig gjort någon hemlighet däraf, helst då jag vet huru litet de i alla fall betyda; men om någon tror, att de nu på något sätt äro förändrade, så måste jag formligen protestera mot en sådan tanke. Jag har, Gud nåde mig, alldeles ingen talang för det slags litterära lycksökeri, hvarigenom nu ett och annat berömdt namn i vår vitterhet är förenadt. Jag har ej funnit mig tillfredsställd af någotdera partiet och har därför blifvit kanske litet obilligt bedömd af bäggedera. Att fosforismen i det skick den uppenbarat sig hos oss är en vämjelig uselhet, har jag från dess första företeelse alltid erkänt och predikat, jag har stått fadder åt dess vanrykte, Betraktar man den blott litterärt, så kan väl intet klart hufvud annat än förakta den. Betraktar man den moraliskt och vederbörandes framfart mot männen, hvars skorem de ej äro värda att upplösa, så måste hvarje ädelt sinne med vämjelse vända sig bort från denna styggelse.135

Men annat är dock vår svenska fosforism och annat de missförstådda idéer, som därför legat till grund eller åtminstone, ehuru dunkelt och oredigt insedda, därtill gifvit anledning. Mig åtminstone synes det alldeles obestridligt, att vår vitterhet var på en afväg, som icke blir rättare, därför att den fosforistiska är ursinne. Är det också i den nya poesien själfva den ledande idén, själfva de kritiska principerna, som beredt dess fall och dess löjlighet? Är det icke snarare den totala bristen på geni hos alla dess anhängare, som ruinerat den både här och i Tyskland? Hvem kan fördöma franska revolutionen för Robespierres eller kristendomen för några dumma munkars skull? Om man vill kalla dessa tänkesätt för neutraliska eller ljumhet eller med hvad annat hedersnamn som helst, så står det icke i min makt att ändra det, men litet orättvist torde jag då få anse det, till dess att någon öfvertygat mig bättre. Rimtussiaden har jag läst. Den har, som parodi betraktad, här och där förtjänster, men inventionen är trivial och versen matt. Öfver dylika uselheter förargar sig blott en narr.

Din vän Tegnér.»

Med anledning af »Markalls-nätterna» skrifver landshöfding Hans Järta den 12 oktober 1820: »Markalls sömnlösa nätter» skattar sig i alla afseenden för den nya skolans mästerstycke, det gör också en beräknad effekt.

De, som icke kunna försvara moraliteten däraf och icke känna, att de bästa verserna äro stulna, prisa dock den dikteriska talangen och tro den vara upphöjd öfver de platta rimmarnas förmåga. Mot ovett strider man icke med rent vett. Det fordrades sålunda, att någon nedsteg på den smutsiga banan för att bekämpa skändaren med samma vapen som hans. Det är ömkligt, att män med anseende och talang cajolera den nya skolan. På visst sätt är äfven jag en neuter, ty jag tror, att snillet kan röra sig skönt i nya former, sedan det uppfyllt de gamla. Men våra försökares136

oförskämda vanmakt kan jag aldrig förmås att gilla eller ens tåla. Och icke kan jag med någon popularitetsbindel göras blind för den skada, som dessa kraftcharlatarer stiftat».

Detta bref beledsagades af en vidlyftig dikt af Järta, kallad »Fragment i den epo-metro-caniniska diktarten», en satir, riktad mot Markallsbekämparna och med Thorilds yttrande: »Ömkligt är tåtande, löjligt är ståtande», som motto.

De anfall fosforisterna utsattes för från flere håll och isynnerhet Wallmarks recension föranledde dem att tänka på en fortsättning af nätterna. Följande år utkom också den »Andra natten» med titeln »Åsnan, romantisk hjältedikt, öfversättning från tungusiskan». Den är mer osammanhängande och obegriplig än den första. Journalen ignorerade den, och en tidning anmärkte: »Den här använda metoden duger till all förtjänsts nedsättande och smutsande; oförrätterna mot en person, som i smädedikten kallas »Esaias den digre», äro goda exempel. Den litteratur, som består, när detta slags skrifter taga öfverhand, blir skamlöshetens litteratur».

Det var naturligt, att Wallmark, som förnämligast utgjorde föremålet för dessa »nätters» satir, icke skonade sina häcklare. I hans tidning lästes under 1821 många utfall mot den nya litteraturen såväl i skämtsam som allvarlig stil.

I recensionen öfver Poetisk kalender 1821 säger han:

»Ett bland de märkligaste stycken bland alla af herr Atterboms hand är likväl hans »Guitarrklang på sjön». Recensenten vill undfägna läsaren med ett par strofer, som kunna gifva begrepp om de öfriga:

Som dunkla moln var håret,

Dem rosig morgon följde,

Hans lätta rodnad höljde

En kind lik snön att se.

När kvalen dela året

Hvad parar fröjd med ve?

Ett M, ett I, ett N, ett N, ett E,Som bi på blomstren svikta Af honingsdagg och tjusning, Jag drack de blickars ljusning, Som gudars ungdom ge. Hvad vill oss himlen dikta Och skapar dock vårt ve? Ett M, ett I, ett N, ett N, ett E.

Recensenten fortfar därefter: »Herr Atterboms poesi har länge uppehållit sig vid blotta ord, men dess anspråk tyckes minskas i samma mån som poetens ökas, emedan hon nu börjar nöja sig med blotta bokstäfver. Recensenten bör dock erkänna, att icke allt af herr Atterboms hand är lika med det här anförda. Hans »Petrarcas kröning» är läsbar, och i hans s. k. »Åsikter» har hans goda genius tillhviskat honom denna tanke:

»Det gamla Jaget inom eget bröst Är mera farligt än den gamla natten, Ja, är egentligen dess egna skötebarn»,

hvilken varning vi önska, att herr A. måtte lyssna till, om det icke redan är för sent.

I Allmänna Journalen lästes ock »En liten Guitarrklang på land», sjunges och spelas som »Guitarrklangen på sjön» i Poetisk kalender 1821.

När i de ljusa nätter

Jag ej förmår att sofva,

Jag spänd i rimmets klåfva

Slår billigt min Guitarr.

Hvad klinga de sonetter?

Hvad svara skogens barr?

O blott ett N, ett A, ett R, ett R.

»Om någon skulle finna det lilla ordet »billigt» icke nog poetiskt i den lyriska stilen, bör jag erinra om följande rader af herr A. i föregående årets kalender:

»Endast jag, som ej kan sofva, Billigt går, hvar bäcken slingrar, Och guitarrens glada gåfva Lockar fram med sälla fingrar».138

Det är, hoppas jag, att hafva stoppat munnen till på de sadduceer. När man uppträder med anspråk på att vara »sitt folks strängaspel», hvilket säges af herr A. i följande ord:

»Min kärlek dock jag fått liksom min tunga Blott för mitt folk, hvars strängaspel jag är, Dess kval, dess lust, dess hopp bestämd att sjunga»,

kan man väl förvåna sig öfver, att poeten efter två års frånvaro från fäderneslandet uppträder med poesier af denna beskaffenhet, i hvilka intet stigande röjes utom i inbilskhet och platthet».

Atterbom hade i sista afdelningen af Poetisk kalender 1821 skrifvit en vacker dikt »Fridsropet», som kan anses såsom ett fredsförslag. Han säger däri:

»Vare förbistringen slut. Lärom hvarandra förstå! Sverige det fordrar af oss, och eftervärlden det fordrar, Njugg i sitt lönande pris, hård i sin straffande dom».

Denna högsinta dikt upptogs icke väl i någotdera af de båda vittra lägren. Hammarsköld ansåg den som »ett kryperi för vederbörande», och Wallmark sade sig mot sin vilja nödsakad att anse den som ett skämt. Han besvarade den med en »Hälsning till den nya skolan af en broder i Apollo», hvilken hade till motto följande rad i Fridsropet:

»Själfva den ringaste gök äger sin kraft, sitt behag».

Några utdrag därur kunna här anföras:

»Hell den siarens ord! Hell strängaspelet i Norden! Lyssnande märkom därtill. Bröder, förnimmom vårt lof! Han, vår mästare, själf den störste af sjungande gökar, Bjuder ock vördnad för oss, ringare gökar än han. Själf en makalös sol, i härligt strålande klarhet, At drabanternas mängd delar han dock af sitt ljus. Ja, hvarenda af oss har kraft och behag.: det är afgjordt. Tviflar någon därpå, genast bevisar jag det.139

Redan för ellofva år, i raskaste ynglingaåldern,

Trädde vi dristigt fram, sade till Sveriges publik:

Allt hvad i vitter konst du älskat förr och beundrat

Är trivialt sens-commun. Snille — det äga blott Vi!

Nu, ej ynglingar mer, vi samma lära försvara

Trots hvarje granskares näpst, trots hvarje läsares skratt.

Kraft vi ägt att krossa de slafviskt tryckande bojor,

Hvarmed en stark fantasi tyglas af smak och förnuft.

Förr det sunda förnuft blef ansedt för herre i huset,

Och fantasin för dess fru, lydande vänligt sin man.

Tvärtom hos oss: förödmjukade herrn nu sitter på svältkur,

Medan yppiga frun dagliga gästabud gör.

Ty ju mera förstånd, dess mindre geni är vår skolas Allt upplifvande tro, första väsentliga grund; Hvaraf följer så klart, att Leopold icke är snille: Aldrig han diktat en rad utan en tanke däri.

Detta nog om vår kraft. Nu någa ord om behaget.

Ar då ej allting behag i vår naturpoesi?

Sjunga vi ej om kärlek och blomster och själar och skyar,

Dalar, skuggor också, källor, genljud och kval?

Sjunga vi ej om »späda sagor» och »barnsliga ekar»,

Englar och sippor små: Ack, allt så sött, Ack, så nätt!

O, hvad ljuflig musik i ping-pang-klingel sonetten.

Och våra rim — som vi själfva i huldfast trohet förenta — Älska så hjärtligt hvarann, hyllande dragningens kraft. Strålar själens »förtjusning», så eldas i blinken »berusning», Ögats »ljusning» därnäst, lugn och »brusning» till slut. Så vår ande framklingar evigt tjusande sånger, Kraftfull och ljuf på en gång: fäfängt beskrattar man oss. Palmen är vår: en högre vishet ljuder i sången, Sedan det sunda förstånd därifrån jagades bort.

Den långvariga striden började emellertid trötta såväl iken som de stridande själfva. Uppsaliensarna voro fred-
140

ligt stämda och önskade, att Atterbomska »Fridsropet» ej skulle förklinga opåaktadt. Wallmark var äfven benägen att för sin del afsluta fejden, men ville dock icke, att nedläggandet af vapnen skulle uppfattas såsom ett erkännande af att han vore besegrad. Han utgaf 1821 en broschyr med titel »Försök att upplysa publiken om föremålet och beskaffenheten af den elfvaåriga tvisten mom vår litteratur» och säger i företalet, att, »då han nu hos nya skolan märkt en återgång till det sunda och rätta i flera tvisteämnen, hoppades han, att detsamma äfven skulle äga rum med afseende på de vittra; han ärnade därför icke hädanefter inlåta sig i någon strid med den nya skolan, men han får äfven förklara, att detta ej sker af feghet, ty om den nya skolan vill fortfara i sina orimliga anspråk, så är hans position ännu för god, då känner han sig ännu för stark för att kunna utan att skamligt förråda den värdigaste sak något ögonblick upphöra att försvara den». Det är trenne frågor, hvarmed han sysselsätter sig, nämligen: Hvad är nationalitet i poesien? Hvari består våra äldre författares fransyska smak, och hafva de hyllat och föreskrifvit en sådan? Hvad har den nya skolan uträttat i vår vitterhet? Han påvisar huru de, som klandrade bristen på nationalitet hos våra äldre författare, själfva så litet förverkligade nationalitetsbegreppet, framhåller, att smak och konstregler icke äro franska påfund och att våra största författare på det bestämdaste förordat svensk utveckling och ifrat mot den trådräta franska smaken, icke minst hade Leopold gjort det, såväl i sitt inträdestal i Sv. Akademien som i skaldebrefvet till Franzén. Slutligen ådagalägger han huru litet den nya vitterhetens kämpar framlagt i positiva arbeten intill 1810 och huru orätt de därför hade i att samla sin styrka i kritik öfver våra äldre författare, i stället att genom egna ypperliga arbeten söka öfverträffa dem.

* *

*141

Med år 1821 kan man således anse den långvariga fejden afslutad. Inom de vittra kretsarna inträder nu ett fredligt förhållande, och efter fem år skref Palmblad till Wallmark, då han till Journalen insände en stridsskrift mot tidningen Argus, som angripit hans personliga karaktär och alla med honom liktänkande: »I de tvister, som förts mellan utgifvaren af Allm. Journalen och de i Uppsala utgifna tidskrifterna, har litteraturen alltid varit hufvudsak, ehuru tyvärr åtskillig bitterhet och öfverdrift däruti inblandat sig. »Argus» uppträder däremot såsom

en förföljare af all slags litteratur, och alla den fosterländska kulturens vänner måste, synes det mig, anse honom såsom en gemensam fiende. Liksom hvarje ondt alltid medför något godt, så har denne publicist i sin mån bidragit att föra den gamla och den nya skolan ett par steg närmare hvarandra, i det man å ömse sidor med bibehållande af sina grundåsikter börjat rabattera det öfverdrifna och göra hvarandra rättvisa för den gemensamma syftningen å skilda vägar till samma mål».

För Wallmark var det glädjande att höra sådana yttranden af en af de forna motståndarna; äfven Atterbom hade i en Uppsalatidning 1837 ägnat honom medgifvande i ett epigram så lydande:

»Ung mot de unga du stred; och högre än alla, som sedan Mot dem kämpat, du stod både i sak och i stil».

I ett bref till Brinkman uttryckte Wallmark sin förvåning och glädje öfver detta erkännande från Atterbom.

Då Atterbom många år senare utgaf sitt stora verk, »Siare och skalder», recenserades det berömmande af Wallmark. Atterbom skrifver då och tackar för recensionen, sägande : »Den är ett verk af sann kärlek för saken, af grundlighet och humanitet; lägger jag därtill dess författares utmärkta stilistiska talang, så har jag sagt allt för att beteckna den som en af de i våra dagar sällsyntaste. Den är en af de få, af hvilka den granskade auktorn kan upp-byggas och lära något, dit hör ock, att den på samma gång med vänlighet och ohöljd uppriktighet låter den lilla rest af differens framblicka, som ännu i någon mån särskiljer våra estetiska och litteraturhistoriska åsikter. Kanhända skall min värda recensent vid nästföljande delens genomläsning finna, att den är mindre, än han förmodar eller föreställer sig».

I landsorten hade den litterära fejden äfven följts med intresse, och Wallmark fick i bref mottaga många bevis därpå. Så skref professor A. Lidbeck i Lund: »Med utmärkt nöje har jag i Titulus' Journal läst så många förträffliga artiklar till försvar för sundt förnuft och sund smak». En annan gång säger han: »Hoest och Nyerup, den äkta smakens och sanningens vänner, ha mången gång berömt min käre bror, och enligt deras och min öfvertygelse har ingen gjort Sveriges litteratur i senare tider större tjänster än min käre bror, som en tid nästan ensam bjöd galningarna spetsen».

J. Wetterberg (»Onkel Adam») skrifver: »Jag har med fägnad läst och afskrifvit de små förträffliga satirer mot uppsaliensiska kraftgenierna, som tid efter annan influtit i Allm. Journalen — ett blad, hvilket jämt bibehåller sitt värde och vittnar om sann svensk och äkta patriotism. Tröttna ej att kämpa mot tidens vettvillingar. De kunna och böra slås ur fältet, om män af snille och energi vilja nedlåta sig till strid mot dem».

Många dylika äfven anonyma skrifvelser hugnades Wallmark med, alla uttryckande uppmuntran och tacksamhet för att han så »modigt stred för sanningens försvar» samt uppmaning att »fortfara utan att vänta annan belöning än medvetandet att kämpa för en god sak».

Den gode vännen Leopold saknades icke heller bland dem, som uttryckte sin tacksamhet. Wallmark hade tillägnat honom ett poem och fick då från honom följande bref:

»Det gifves för all berömmande artighet inga tacksammare143

varelser än gamla mamseller och gamla poeter. De förra tänka därvid alltid: jag måtte ännu se bra ut; de senare: jag måtte ännu hafva snille. Gud vet, att jag ej tänker detta, men dessa verser innehålla så många för mig smickrande saker, att jag lätt skulle förledas däraf till en gränslös fåfänga, om jag ej lyckligtvis förströddes därifrån genom allt det roliga eller rörande i min brors poème. Till detta rörande räknar jag framför allt hågkomsten af min brors långvariga och aldrig vacklande vänskap, en vänskap, hvaraf jag i desto högre mått känner mig hedrad, ju mera jag besinnar allt hvad min bror under 12 års tid gjort och verkat ej blott för litteraturen och det sunda vettet i allmänhet, men äfven för självfva samhällsförnuftet».

* *

*

Då Wallmark i en senare period af sitt lif blickade tillbaka på denna strid, yttrar han därom:

»Om det tillätes utom på skämt och i karrikatyr att likna det lilla med det stora, så skulle jag af två skäl vilja likna vår tioåriga litterära strid med den lika långa af Homerus besjungna; det första skälet är, att jag nu är så lycklig att kunna lämpa på kämparna i denna lilla hvad han yttrar om tvenne af sina kämpar i den stora:

»Dessa gingo till kamp med sinnesfrätande oro,

Men försonade skildes de åt från hvarandra med vänskap»,

och det andra skälet är, att äfven på denna lilla strid kan lämpas hvad en romersk poet yttrat om den stora, »att fel begingos inom båda lägren». Vi ha å ömse sidor fel att förebrå oss i det sätt, hvarpå vi förde vår strid, till en del ursäktliga af vår ungdom (ehuru jag visserligen i anseende till åldern var stridens Nestor), och medgifvandet däraf har ock, som i all sådan, varit första steget till vår försoning, äfvensom till ett opartiskt bedömande af vår strid och dess föremål».T A A 144

Att i en så stormig tid våga sig ensam ut i strid för sin öfvertygelse var förtjänstfullt och modigt, och modet var så mycket större, som Wallmark väl kunde förutse, att det litterära anseende han förut hade skulle komma att lida genom motståndarnes bespottelse, hvilket också inträffade; men den lifliga harmen öfver att se personer och skrifter, som han djupt värderade, utan ringaste aktning och rättvisa angripas, att se fosterländska vittra skatter nedsättas i sitt värde af några unga författare, som dittills själfva icke frambragt något värdefullt, satte pennan i hans hand. Han ansåg sig därför i striden mot dem kunna begagna vedergällningsrätten och med samma stränghet, som de bedömde den motsatta skolans skrifter, bedöma deras egna. Man beskyllde honom visserligen för orättvisa och att drifvas af ett »frenetiskt hat». Men han sökte dock göra rättvisa åt all vitter förtjänst under denna tid såväl i tidskriften Iduna som i de Poetiska kalendrarna och skattade högt Tegnér, Geijer, Vitalis m. fi. af den tidens yngre författare, i hvilkas skrifter han fann tankens reda och klarhet förenade med ett formfulländadt språk.

Som granskare ansåg han ej, att en eller annan god vers eller ett stycke utmärkt prosa, som han dock berömde, borde bringa i glömska det vida större antalet poem, som utmärktes af rimnöd och platthet, och hvad som framför allt annat väckte hans förbittring och som han därför skarpt gisslade, var de stora anspråk, hvarmed dessa unga uppträdde, och de hånfulla blickar, hvarmed de från sin kritiska domstol sågo ned på våra äldre utmärkta skalder och prosaister. Med den känsla han hade för språkets vård klandrade han ock med rätta den språkförbistring, som utmärkte många af den nya skolans författares skrifter och som oangenämt afstack mot våra äldre bättre författares enkla och klara språk. Hvad han ville försvara var, som han själf säger, »sundt vett mot förvilladt, god smak mot godtycklig, goda författare mot blotta anspråken att anses därför, detH5

poetiska innehållets oberoende af formen i anseende till annat än formens skönhet och fullkomlighet, alla vittra slags lika rätt att bestå bredvid hvarandra, när dessa villkor uppfyllas, alltså den litterära friheten mot sektväsendets skråtvång och vacklande eller grumliga konstteoriers föreskrifter».

Fastän Wallmark icke var en Vitterhetsidkare af första ordningen, var han dock grundligt bildad och hade fullkomlig kännedom om ämnet; att han i stilistisk talang stod öfver alla sina motståndare var allmänt erkändt. Han var af naturen häftig, och om han följaktligen i försvaret för sin öfvertygelse ej var fri från hetsigheter, var han dock af alla de stridande den, som minst förlöpte sig. Sällan polemiserade han mot Polyfem; dess grofkorniga och skymfande art gjorde den till ett skandalblad, med hvilket man icke gärna ville inlåta sig; polemiken gällde egentligen »Fosforos», Poetiska kalendrarna och Litteraturtidningen. I likhet med de flesta då för tiden misskände Wallmark stridens inre mening, nämligen att en ny tidsriktning med dess förändrade åsikter i religion, filosofi och estetik höll på att bryta sig fram. Han såg icke, att anfallen mot Leopold och Svenska Akademien voro hufvudsakligen riktade mot en ensidig öfverhandtagande formdyrkan och det envälde den senare ansågs utöfva, i det att dess domar aldrig jäfvades, utan med aktning mottogos. Den utöfvade dock visst icke ett sådant tyranni som föregafs. Ingenting hindrade dem af de unga författarne, som ägde förmåga därtill, att genom egna mästerstycken fördunkla sina föregångare; så gjorde Tegnér, Ling, Geijer m. fi. utan att samla hela sin styrka i arbetet på att fördöma de äldre författarnes skrifter. Under stridens fortgång och allt efter som den kom att utbreda sig i olika riktningar klarnade för Wallmark insikten af dess syfte, och han ångrade då bitterheten i sin

polemik.

Fullt oegennyttigt hade Wallmark kämpat för de litte-

rara grundsatser han ansåg som villkor för skrifters förtjänst, så mycket större blef därför hans förundran och förtrytelse, då man framställde honom som »en kämpe för Svenska Akademien» och lade henne till last, att hon, »sedan han gått hennes ärenden, icke visat honom, den gamle trofaste kämpen, den underdånige tjänaren, sin tacksamhet, men äfven bittert förödmjukat honom». Wallmark protesterade offentligt mot sådana påståenden. »Jag har», säger han, »ej försvarat Akademien, emedan hon ej behöft mitt försvar. Jag har försvarat våra goda författare emot dem, som nekade dem nästan all förtjänst, jag har försvarat dem såsom sådana, men ej därför att de tillhörde Akademien, och hon har således ingen förbindelse till mig och kan följaktligen ej göra sig skyldig till någon otacksamhet emot mig. Jag har velat bibehålla äran af en fullkomligt oegennyttig strid för hvad jag ansett vara rätt, sant och skönt, den enda ära jag vet mig förtjäna, och som jag troligen ej fått bibehålla, ifall jag erhållit något ynnestbevis af Akademien, hvarför jag är henne förbunden för hvad man lägger henne till last. Det gifves handlingar, som medföra sin egen belöning eller också förtjäna ingen — och dem ansåg jag böra räknas till den strid jag fört. Blott en förödmjukelse hade kunnat träffa mig: den att se de grundsatser, för hvilka jag kämpat, duka under; — det har ej skett. Jag har sett mina forna motståndare i förtjänstfulla, vittra och kritiska arbeten återkomma till dessa grundsatser, sett det gamla goda af dem slutligen njuta rättvisa och erkännas vid sidan af det nya. Den litteratör och publicist, som ej af ett sådant förhållande ansåge sig nog belönad för sin strid, vore ej värd att någonsin hafva fört förnuftets och smakens talan. Än mera: dessa forna motståndare hafva räckt mig handen till försoning, och jag har med glädje omfattat den, med glädje säger jag i sanning, mindre ändå för min egen skull än för vår vitterhets, hvars ära och anseende äro mig kära och hvilka de efter den nya väckelse*47

vår strid gifvit den genom sina yngre oeh friskare krafter skola verksamt befordra».

Liksom Wallmark under denna strid varit föremål för det offentliga tadlet, orättvisa anfall och beskyllningar samt personliga angrepp, så hade han ock till och med ofta för samma skrift erhållit loford, hvilka han ansåg nästan lika oförtjänta, som tadlet varit. Det senare var ju oskiljaktligt från den bana han beträdt. Han hade varit mera belåten med blott rättvisa, men den »väntar jag först», säger han, »af eftervärlden, om någon då finner min författarverksamhet förtjänt af uppmärksamhet. Hvad som lugnar mig med afseende på både tadel och beröm är medvetandet, att, om jag, som tyvärr är fallet, gjort åtskilligt, som framkallat de bittra anfallen, så har jag däremot ingenting gjort för att tillskynda mig de öfverdrifna loforden, aldrig följt den franska regeln: »travaillez peu vos vers, mais beaucoup vos succés», att använda litet arbete på hvad man skrifver, men så mycket mera på att få beröm därför. Jag har icke, hvarken genom vänner eller väns vänner 'beställt det', vare sig i in- eller utländska skrifter, eller själf till dem insändt sådana, för hvilket allt man äfven beskyllt mig».

.

KAP. IX. Journalen och dagspolitiken.

På samma gång som Wallmark i sin tidning polemiserar i litterära frågor, är han äfven angelägen om att låta allmänheten få kännedom om de politiska händelserna för dagen såväl i främmande länder som i Sverige. I ett skämtsamt bref till v. Engeström skrifver han med anledning af ryktet om Napoleons återkomst från Elba:

»Hos min högtvördade Mecenas

Anhåller jag som journalist

Ödmjukast att få veta visst

(Hvad allmänt nu i sta'n förmenas)

Om politikens Antikrist

Har sagt Paris sitt »Tack för sist»!

Som räfven bredvid fabelns kråka

Står allmänheten vid mitt blad

I hopp att det, som hon, skall spraka

Och släppa biten — i en rad

I morgondagens tidningsblad

Till gamman för båd' folk och stad,

Som ännu älska Bonaparte

Trots alliansen med den svarte.

Mitt blad lär ska läsas mest af svenska blad i Norge, d. v. s. minst litet, ty de öfriga läsas i allmänhet föga.»

Då Wallmark i ett nummer af Journalen intagit en artikel, som innehöll »flere starka sanningar» mot »Heliga alliansen», fick han tillsägelse att ej fortsätta artikeln. Tillsägelsen erhölls likväl så sent, att följande dags blad, därifortsättningen stod, redan var tryckt. Ett nytt kunde ej hinna uppsättas, hvarför intet blad utkom den dagen. Wallmarks vänner blefvo då oroliga och trodde, att hans tidning åter indragits. Leopold skref: »Hur i Guds namn står det nu till igen med Journalen? Man skrämmer oss här* med elaka underrättelser därom, talet går, att den blifvit förbjuden helt och hållet för artikeln om 'Reaktionen'. Skulle det verkligen så förhålla sig? Jag har läst med alla mina ögon, kroppsögon, glasögon och förståndsögon och har med undantag af ett par uttryck, som kunna antaga en viss kinkig uttydning, icke kunnat bestämma mina tankar om anledningen till ett sådant dunderslag».

En händelse, som i hög grad tilldrog sig Europas uppmärksamhet på 1820-talet, var det grekiska frihetskriget. I Sverige och norden i allmänhet hade detta folks frihetskamp ett särskildt skäl att följas med deltagande uppmärksamhet. Våra runstenar talade om Greklandsfarare, våra sagor om ett Miklagård (Konstantinopel), där nordiska kämpar och äfven konungasöner utgjorde de grekiska kejsarnes lifvakt, grekiska kejsardömets historia berättade om deras bragder, och senare tiders reseskildrare om de plägseder, som efter dem ännu fortlefva bland nygrekerna. Detta i förening med Wallmarks kärlek till den gamla grekiska litteraturen gjorde honom till en verklig entusiast för nygrekerna. Han skref ett skådespel, »Sulioterna» eller »Sulis öfvergång», en händelse från början af grekernas befrielsekrig, historiskt skådespel i tre akter. Det uppfördes första gången på Kungl, teatern den n maj 1827. Med förkärlek fyllde han ock sitt blad med alla de underrättelser om frihetskriget, som utländska tidningar meddelade. Då föreningar bildades i flere af Europas länder i afsikt att samla penningar till understöd åt grekerna, uppmanade Wallmark i sin tidning den svenska allmänheten att äfven bilda en dylik

* På Drottningholm.i5o

hjälpförening. Uppmaningen följdes, och ett s. k, »Grekvännernas sällskap» konstituerades med baron Carl Bonde som ordförande och Wallmark som sekreterare. Den svenska allmänheten visade sig så offervillig, att till grekernas hjälp kunde sändas 72,000 Rdr, det största understöd i penningar, som något land utom Frankrike lämnat grekerna. Excellensen v. Engeström klandrade Wallmarks »grekomani:» och bad honom betänka, att eftersom turkiska kejsaren var Sveriges allierade kunde man befara obehagligheter af att offentligen uppmana svenska allmänheten att hjälpa grekerna. Bäst vore därför, menade han, att Wallmark icke införde dylika uppmaningar i sin tidning. Till Wallmarks stora förundran inträffade äfven hvad v. Engeström befarat. Någon tid efter sedan varningen gifvits, uppkallades Wallmark till v. Engeström, som underrättade honom, att en not ankommit från turkiska kabinettet, hvari missnöje yttrats öfver Journalens beteende i anseende till grekerna. Wallmark hade verkligen icke trott, att Turkiets härskare hade så fin hörsel, att han från sin seralj i Stambul kunde höra hvad en liten tidning i en aflägsen vrå af norden yttrade till de stackars grekernas förmån. Han kände sig emellertid nästan litet smickrad, att hans obetydliga blad visat sig vara ett sådant Gjallarhorn, att det på ett så långt afstånd kunnat blifva föremål för sultanens om också ogillande uppmärksamhet. Högeligen förundrade han sig dock öfver hvad som kunde föranleda hans turkiska majestät att hota den stackars Journalen med silkessnöret. Wallmark försvarade sig inför v. Engeström med att han blott öfversatt och aftryckt hvad tidningar från andra

med sultanen äfven allierade länder oanmärkt meddelat om och till förmån för grekerna samt att, då hans tidning ej stod under regeringens censur, kunde denna ej göras ansvarig för hvad däri infördes. Saken stannade därvid, och någon indragning af tidningen hördes ej af.

•K *i5i

Wallmarks ställning till oppositionspressen hade efter 1820 blifvit allt mer bestämd. Han framhöll det sanningsförnekande i dess handlingssätt, ådagalade dess orättvisa omdömen och bekämpade dess begynnande meningsvälde. Han förfäktade den grundsatsen, att en tidningsutgifvare skulle kunna intaga en insänd artikel, som var stridande mot redaktionens tanke, utan att med detsamma komma med en reservation. Motståndarne däremot ville göra gällande, att allt, som infördes utan reservation, var öfverensstämmande med utgifvarens tanke. Detta ansåg Wallmark stridande mot yttranderättens mening, ty i en tidning bör allmänheten få höra den okände talaren yttra sig ensam liksom vid ett vanligt föredrag, utan att på samma gång påtvingas tidningsutgifvarens mening; denna bör yttras efteråt, om den alls yttras. Denna vägran att intaga hvad som icke öfverensstämde med tidningsutgifvarens åsikter skulle ha till följd, menade Wallmark, att landets opinion slutligen skulle komma att behärskas af dem. Oppositionen var äfven så allrådande i landet, att en oppositionstidning själf yttrade, »att en tidning, aldrig så litet mån om allmänhetens bifall, måste i mer eller mindre grad vara oppositionell». Wallmark motsatte sig ett sådant meningsförtryck, och hans Journal blef under dessa förhållanden det enda blad, som erbjöd tillfälle till något försvar för anfallna idéer, myndigheter eller enskilda personer. Statsrådet grefve Mörner gaf Journalen det vitsordet, att »midt under den yra, som tryckfrihetens första njutning utbredde, var Journalen den enda tidning, som bibehöll måtta och sans», samt att, »då tryckfriheten var nära att blifva ett medel för allmänna oredor, var det Journalen, som först höjde sin röst mot anarkisterna».

Men följden af att Wallmark med öfvertygelsens mod försvarade andra författares — de icke oppositionellas — rätt att äfven yttra sig, blef, att oppositionspressen fällde de mest förklenande omdömen om såväl honom själf som hans tidning. Han bar det med stoiskt lugn, men hans152

vänner beklagade honom ofta. Så yttrade Leopold i ett bref: »Utfallen mot Journalen hafva varit skamlösa, och jag fruktar äfven, att det ges ett slags publik, på hvilken de gjort verkan. Så mycket angelägnare och äfven rättvisare blir då, att en vettig mans omdöme till godo, så snart det finns, meddelas allmänheten. Detta meddelande blir under sådana omständigheter icke självberöm utan självförsvar, och fastän ilskan eller lättsinnigheten icke lära fela att utropa det för ett kungörande af eget lof och ett instämmande däri, skall dock allt förnuftigt och billigt folk erkänna ursäktligheten däraf efter ett sådant hutlöst skällande, som Journalen i flere månader uthärdat. Ett blad af denna beskaffenhet är dessutom icke att betrakta såsom utgifvarens egen skrift, utan som ett medel till publicitet och ett slags offentligt kungörelserum för allas tankar och meningar, vare sig med eller mot utgifvaren. Det skulle vara hårdt och äfven löjligt, om han skulle anses skyldig införa hvad som motsade hans meningar eller på annat sätt förringade hans och hans blads värde, men däremot vara förbunden att utesluta allt hvad som på något sätt gjorde rättvisa däråt. Ej heller är utgifvaren författare till alla de stycken, som af den ifrågavarande skriften omtalas, och bör ej undanhålla det rättvisa bifall, som tillhör andra, för den orsaks skull, att någon del af berömmet äfven torde tillkomma honom.»

*

En af Wallmarks publicistiska grundsatser var, att hvar och en, som anfölls i en tidning, ägde ovillkorlig rätt att få sitt försvar infördt i samma tidning. I 1809 års tryckfrihetskommitté hade förslag väckts, att denna rättighet skulle stadgas genom lag, men förslaget föll, emedan man ansåg, att de blifvande tidningsutgifvarna skulle vara nog rättsinniga att icke vägra ett sådant införande. Men det visade sig snart, att de alls icke ansågo denna rättighet som en självklar sak. Det var tvärtom ganska vanligt, att de vägrade«3B

att i sin tidning intaga den angripnes svar och hänvisade honom till en annan tidning för att få det infördt. Den tidningsutgifvare, som varit nog tjänstaktig att intaga försvaret, kunde alltid vara förvissad om att se sig själf och sin tidning utsatta för de bittraste smädelser af den, som gjort anfallet. Wallmark, som blifvit van vid dylika

angrepp, lät dock ej skrämma sig från att motsätta sig det meningsvälde, som genom ett sådant förfaringssätt skulle införas och vinna stadga. Han meddelade den ena gången efter den andra de angripnas försvar, huru mycket han än därigenom stämplades såsom den, »som dref trafik med insända artiklar».

Till följd af denna princip, från hvilken Wallmark ej ansåg sig kunna vika, råkade han i en svår och rätt långvarig konflikt med v. Engeström. Genom sin befattning som v. Engeströms bibliotekarie hade han kommit i nära beröring med excellensen och därunder lärt att högt värdera honom och var med verklig, sann tillgifvenhet fäst vid honom och hans familj. Så mycket mer bedröfvade det honom därför att själf mot sin vilja vara anledning till att det goda förhållandet mellan dem till en tid blef stördt.

Vid riksdagen 1823 hade baron Ankarsvärd häftigt angripit regeringen. Hans anfall, som delvis var ogrundadt och fullt af osanningar, besvarades af v. Engeström i en uppsats, som han anmodade Wallmark att införa i Journalen. Wallmark lofvade det, men fäste v. Engeströms uppmärksamhet på att om baron Ankarsvärd svarade, hvilket var troligt, och sände honom sitt svar till införande, han, trogen den princip han mot andra tidningar alltid försvarat, ej kunde undgå att äfven införa det, hvarpå v. Engeström svarade: »Nå, så inför det».

Svaret kom och var bittert. Ankarsvärd yttrade bland annat, att »artikeln synes vara olofligen afviken från något asylum för utmärkt enfald, oskicklighet och bristande slut-ledningsförmåga». Excellensen blef i högsta grad uppbragt,154

och hans vrede drabbade isynnerhet Wallmark. Till och med sonen, Stanislaus v. Engeström, gick så långt i sin bitterhet, att han sökte utsätta Wallmark för offentlig skymf. Några dagar efter sedan den Ankarsvärdska artikeln införts i Journalen inträffade i:sta maj, som vanligen firades med promenad i vagn rundt Djurgården. Under denna promenad råkade v. Engeströms och Wallmarks ekipager mötas. Den unge v. Engeström reste sig då upp i vagnen och utfor under häftiga åtbörder i smädelser mot Wallmark, men i anseende till folkträngseln och bullret af de förbirullande vagnarna kunde hvarken denne eller allmänheten fullt uppfatta de yttrade orden, hvilka man ansåg vara riktade mot Wallmarks kusk. Den unge v. Engeströms vrede gaf sig ytterligare luft i ett bref till Wallmark, däruti han säger: »att herr Wallmark genom införandet af herr Ankarsvärds svar på min fars artikel gifver ett otvifvelaktigt bevis på ett elakt hjärta och otacksamhet, har jag bort förklara. Hvad Ankarsvärd beträffar, skall han lära att känna

Stanislaus v. Engeström.» *

Wallmark svarade honom, att då en tidningsutgifvare inför en artikel riktad mot någon, är han ock skyldig att införa dennes svar; att då den svarande undertecknar sin artikel, är redaktören icke moraliskt ansvarig för de uttryck, som finnas däruti, utan endast författaren; att om han i detta fall hänvisat Ankarsvärd till en annan tidning, skulle denne anklagat honom för afvikelse från de grundsatser han gent emot andra tidningar alltid förfäktat. Beskyllningen för otacksamhet tillbakavisar han, sägande, att han icke kunde anse sig hafva erhållit någon befordran, som det icke skulle varit en orättvisa att vägra honom, att han icke haft några välgörare bland de högt uppsatta i landet, och där inga välgärningar förekommit, kunde det ej bli fråga om

* Han utmanade Ankarsvärd på duell, men denne blef skrämd och vidtog alla utvägar att slippa undan.i55

otacksamhet. Han hade samvetsgrant och efter bästa förmåga skött sin syssla som v. Engeströms bibliotekarie och ansåg, att han varit såväl excellensen som biblioteket till nytta i detta fall, men han hade aldrig till förbättring af sin ställning sökt draga fördel af befattningen hos en högt uppsatt man, hvilket han likväl sett många andra göra, som därigenom vunnit välstånd och befordran. Hans samvetes vittnesbörd kund« därför trösta honom öfver den orättvisa anklagelsen för otacksamhet.

Grefvinnan v. Engeström betygade sedermera Wallmark sin ledsnad öfver sonens bref och hans uppförande i:sta maj. Men det dröjde mer än ett år, innan v. Engeström åter mottog Wallmark i sitt hus. Hans ovilja mot honom underhölls af »Granskarens» utgifvare, som i sitt blad under denna tid genom bittra anfall mot Wallmark och hans tidning sökte ställa sig in hos excellensen. Då nu v. Engeström stod i begrepp att flytta till Polen och lämna Sverige för alltid, smärtade det Wallmark, att de skulle skiljas som ovänner. I hvad på honom ankom ville han

söka försoning med den af honom så högt värderade excellensen. Han skref därför följande bref, som han inneslöt i ett till grefvinnan.

»Eders Excellens!

Den olyckliga befattningen af tidningsutgifvare, hvarigenom jag i 15 år varit nödsakad att ersätta otillräckligheten af en obetydlig lön för min och min familjs bärgning, har ålagt mig förbindelser till allmänheten af opartiskhet och rättvisa, ofta i strid om ej med mina enskilda åtminstone med mitt hjärtas ömmaste känslor. Som följd däraf har jag äfven haft det missödet att nu i hela 14 månader sakna Eders Excellens' ynnest och godhet. Jag ämnar ej försvara mig, men jag är glad att af mitt samvete vara så frikänd, att jag i denna stund kan nalkas Ers Excellens utan att förakta mig själf, som jag ej skulle kunna, omx56

minsta skugga af uppsåtlighet att såra Ers Excellens hvilat öfver detsamma. Jag smickrar mig med hoppet, att en adertonårig oegennyttig tillgifvenhet för Ers Excellens och dess familj skulle i Ers Excellens' hjärta försvarat mig mot alla misstankar i detta afseende. Mitt hopp har slagit fel, och jag tillskrifver detta mindre Ers Excellens än de ovänner jag i ögonblicket af den olyckliga artikelns publikation haft omkring Ers Excellens' person, och som trott sig böra visa sitt nit på min bekostnad. Men härmed må vara huru som helst. Ers Exc. har varit ond på mig. Ers Exc. lämnar fäderneslandet, och troligen unnas mig aldrig mer den lyckan att här i lifvet återse Ers Exc. Äfven min lefnadsstig har begynt sin lutning mot grafven, och jag vill nedstiga i den, viss om deras förlåtelse, som jag äfven ouppsåtligen kunnat såra. Huru skulle jag kunna göra Ers Exc. den orättvisan att tro, det Ers Exc. ej skulle förlåta mig, ej skulle återskänka mig sin förra godhet och välvilja! Personer, som förmodligen hvarken känna Ers Exc—s' ädla hjärta eller dess sant religiösa tänkesätt, hafva väl försäkrat mig om motsatsen. Men jag har ansett det vara en gärd af den djupa vördnad jag ägnat Ers Exc. att aldrig tro sådana yttranden. Då jag sålunda uppfyller hvad religionen och ännu mer mitt hjärta i detta viktiga ögonblick af mig kräfva, må det tillåtas mig att tacka Ers Exc. för all den godhet och välvilja jag af Ers Exc. och i dess hus i sjutton år åtnjutit och försäkra, att Ers Exc. i det fäderneslands, som Ers Exc. nu lämnar och som har för Ers Exc. så många på en gång tröstande och sorgliga minnen genom det goda Ers Exc. där uträttat och de bittra pröfningar, som Ers Exc. där lidit — icke efterlämnar någon, som innerligare och varmare där skattat det förra och sörjt öfver de senare, icke någon, som innerligare och varmare där saknar Ers Exc, som lifligare nedkallar öfver Ers Exc. och dess hus himlens beskydd och välsignelse i den fristad,*57

där Ers Exc. går att njuta den vises hvila efter en ärofullt tillryggalagd bana.

Med djupaste vördnad och tillgifvenhet Ers Excellens' ödmjukaste tjänare

P. A. Wallmark.»

Wallmark fick nu den lyckan att se v. Engeström återkomma till sina gamla tänkesätt gent emot honom och att skiljas från honom med hans fullkomliga tillgift.

Den 8 juni 1824 nedlade v. Engeström sitt ämbete som minister för utrikes ärendena, hvilket han under 15 år beklädt; den 15 i samma månad afreste han från Stockholm till Polen, där han dog 1826. KAP. X. Wallmark såsom redaktör för Statstidningen.

Regeringen insåg slutligen, att hon behöfde ett organ, som skulle kunna taga hennes försvar mot orättvisa anfall eller beriktiga hvad som af oppositionspressen framställts i en falsk dager. Hon beslöt därför att uppsätta en egen tidning. Wallmark, som rådfrågades, tillstyrkte då användandet af den gamla Post- och Inrikestidningen, och Sv. Akademien, som var dess ägare, öfverlät tidningen mot en viss arrendesumma. Wallmark uppmanades att åtaga sig redaktionen af det nya bladet, men han vägrade af det skäl, att han redan var utgifvare af en tidning, som fastän numera inskränkt till färre utgifningsdagar likväl i förening med hans öfriga göromål upptog hela hans tid, och att han dessutom icke insåg någon, möjlighet att kunna börja utgifvandet vid den af regeringen bestämda tiden, då de flesta preliminära åtgärder ännu icke vidtagits. Men man tog ingen hänsyn till hans invändningar; han uppkallades till Karl Johan, som förklarade sin önskan vara, att han öfvertog Statstidningens redaktion.

»Denna önskan», säger Wallmark, »besegrade, som den ock borde, alla mina betänkligheter, och jag åtlydde den

som en befallning.»

Skyndsamt vidtogos nu alla erforderliga anstalter, och Sveriges Statstidning började på den bestämda tiden, den i dec. 1834, då Journalen upphörde. Företaget hade159

emellertid att kämpa med många svårigheter. Genom opraktiska anordningar blefvo redaktionskostnaderna större än de behöft blifva; så betalades t. ex. många bidrag genom årliga arfvoden åt personer, som man ville gifva någon inkomst, men som föga eller intet arbetade. Grefve Lagerbjelke, som var företagets upphof, blef mer och mer dess ledare, utan att öfverlåta nog makt på utgifvaren, som bar ansvaret och på hvilken allt skylldes. Wallmark blef af brist på skickliga biträden så upptagen af de dagliga löpande smågöromålen, genomläsning, sammandragning m. m., att han sällan själf hann skrifva några ledande artiklar, hvilket också lades honom till last; möjligen kände han också, att han ej skulle kunna behandla förekommande ämnen med den fulla frihet han önskade. Hans tid var för öfrigt upptagen af andra ämbetsgöromål, och han ångrade snart, att han låtit öfvertala sig att mottaga ett uppdrag, hvaråt han endast kunde låna en underordnad verksamhet, men ingen, som var hans litterära förmåga värdig. För oppositionen var ett regeringsblad ganska ovälkommet. Ett sådant blad hotade att göra intrång på dess partisyften, hvarför det också från första dagen med all makt bekämpades, och det med en bitterhet, ett hat och ett hån, som voro exempellösa. Oppositionen utgöt sin bittraste galla isynnerhet öfver grefve Lagerbjelkes politiska artiklar. Hans hofsamma stil och diplomatiska undfallenhet vid försvaret för sina grundsatser tolkades som feghet af en publik, som vants vid bärserkakraft i anfallen. Skriket mot Statstidningen växte och verkade menligt för den både hos publiken och regeringen. Den senare ansåg striden mot oppositionen för en förlorad sak, och då årligen bristsummor uppstodo, blef bladet slutligen en börda, som man önskade blifva kvitt. Med 1844 års utgång uppphörde Statstidningen och återlämnades till Sv. Akademien, som skulle utgifva den under dess gamla benämning af Post- och Inrikestidning. Wallmark hade under dessa tio år haft obehaget att vara fäst vid ett företag, som icke uppfyllt det därmed af-i6o

sedda ändamålet, men som han af ekonomiska skäl ansåg sig icke kunna lämna. Omständigheter, som han icke kunnat förhindra, hade också gjort, att han icke fått njuta af författarverksamhetens glädje och ära, hvilka kunnat skänka honom den tillfredsställelse, som ligger i att arbeta för en idé, äfven om denna icke röner yttre framgång.

KAP. XI. Wallmark såsom Kungl, bibliotekarie.

Med det intresse Wallmark hade för litteraturen skulle han önskat, att han mera odeladt fått ägna sin tid åt biblio-teksgöromålen, men den då för tiden ringa lönen, som var alldeles otillräcklig för hans och hans familjs utkomst, tvingade honom, som af det föregående synes, att därjämte ägna sig åt andra, mera inkomstbringande företag. Fastän han således var liindrad att på bibliotekets ämbetsrum så ägna sig åt göromålen, som han önskat, sökte han dock, så vidt på honom ankom, verka för biblioteket, dess dyrbara samlingars och sina kamraters bästa.

På hans förslag uppdrogs åt kanslirådet Liljegren att afskrifva den: stora samling gamla pärmbref, som hotades af förgängelse, emedan de förvarades i ett fuktigt hvalf. Liljegren började då verket »Diplomatarium Suecanum». Vid Kungl, biblioteket fanns då blott ett enda rum, som kunde eldas, där vintertiden tjänstemän, besökande och vakt-betjänter trängdes, och de förstnämnda därigenom väsentligt hindrades i sina göromål. Wallmark fann denna sakernas ordning olidlig och lyckades förvärfva åt biblioteket ytterligare fyra eldrum, då det näst intill biblioteket belägna myntkabinettet flyttades.

Vid den 1799 företagna nya regleringen af Kungl, bibliotekets stat hade tjänsterna blifvit nedflyttade i sin värdighet, t. ex. bibliotekariens till protokollssekreterares, vice-bibliotekariens till aktuaries o. s. v., och lönerna hade i

11 — P. A. Wallmark.162

samma förhållande nedsatts. Wallmark gjorde ansökan om att tjänsterna skulle återställas till sin förutvarande värdighet och lönerna bestämmas i förhållande därtill;: denna ansökan bifölls, däremot icke hans begäran att få vice bibliotekariesysslan återställd. Han ansåg nämligen, att Kungl, biblioteket behöfde ännu en tjänsteman, då ständerna vid 1832 års riksdag visat sig så välvilliga mot biblioteket, att de ökat dess fond för inköp af utländska

böcker från 1000 Rdr till 3000 Rdr.

Vid fyllda 65 år, 1843, begärde och erhöll Wallmark afsked med pension från sin tjänst vid Kungl, biblioteket, och i hans efterträdare, bibliotekarien A. I. Arwidsson, fick biblioteket en kunnig och intresserad chef, som Wallmark under deras fleråriga samarbete lärt känna och värdera och som å sin sida var med verklig vänskap fäst vid »sin faderliga vän», som han kallade Wallmark i de bref, hvarmed. han sedermera gladde honom. KAP. XII. Wallmarks sista tidningsföretag.

Då Statstidningen vid slutet af år 1844 upphörde, var det regeringens afsikt att vara utan egen press, d. v. s. att icke begagna någon viss tidning till sitt försvar utan öfverlåta detta åt hvem som ville göra det och som i så fall kunde begagna sig af den tidning, som vore villig att mottaga ett insändt svar. Genom den förmedlingspolitik kung Oskar och hans rådgifvare följde, ansågo de sig kunna vinna frivilliga försvarare och äfven påräkna stöd från den liberala pressen.

Fruktan för att regeringen genom oppositionspressens hot eller lockelser skulle drifvas alltmer åt vänster fyllde många af regeringens vänner med allvarliga bekymmer. Det behöfdes, menade de, en tidning, som skulle försvara den förmedlande politiken, framåtgåendet utan framrusande, som tillbakavisade föråldrade anspråk och af det bestående försvarade endast hvad som borde försvaras. Men tidningen skulle icke vara ministeriell i den mening, att den helt och hållet skulle blifva regeringens språkrör.

Wallmark hade nyss uppgjort kontrakt med Sv. Akademien om att arrendera Post- och Inrikestidn. utan annan förbindelse än att meddela officiella och legala notiser, men för öfrigt äga all utgifvarefrihet. Han tillfrågades nu, om han icke ville låta sin tidning gå i sådan riktning, som den ofvannämnda — utan förkärlek för konservatismen, utan hat till164

liberalismen. Wallmark var villig härtill, ty den förmedlande politikens grundsatser voro de han städse förfäktat. Han skulle nu kunna utveckla sina åsikter med fullkomlig frihet och utan plikt att taga befallning af vederbörande, eftersom bladet icke mera vore regeringens. Wallmark yttrar själf härom i sin biografi:

»Ju mera jag öfvertänkte detta förslag, ju mera fann jag, att på detta fält hittills blifvit af pressen föga gjordt och att en tidning med nämnda syftemål skulle kunna verka mycket till spridande af moderatare åsikter och af vår politiska upplysning, som hittills alltför ensidigt utbildat sig. Denna tanke hänförde mig, och jag lät slutligen öfvertala mig att ingå på förslaget. Jag förutsåg visserligen, att denna plan skulle under dåvarande förhållanden göra tidningen till ett nytt stridsfält. Men, gammal kämpe för min öfvertygelse om hvad jag ansåg rätt, fruktade jag ej för striden, för de nya beskyllningar och personliga anfall, för hvilka jag ovillkorligen skulle blottställa mig. Jag hade vant mig därvid, såsom Mithridates vid gift, genom de ymniga doser jag under min långa publicistiska bana intagit, men jag fruktade för själfva stridsfältets säkerhet. Af vissa omständigheter tyckte jag mig dock böra sluta, att jag i detta hänseende ingenting hade att befara.»

Följderna visade dock, att Wallmark häruti bedrog sig. Han gjorde äfven en stor uppoffring, som han sedan fick många anledningar att ångra. Han åsidosatte sin enskilda fördel af den säkra, årliga vinst han skulle skördat af Post-och Inrikestidningens tryckning och blottställde sig åter för ekonomiska förluster, hvilka också inträffade, samt uppoffrade det lugn, som han vid sin framskridna ålder så väl kunde behöft och som han haft för afsikt att skaffa sig i någon undangömd landsort, där han i ro kunnat få ägna sig åt litterära älsklingsstudier. Han lade således från den redan hunna hamnen åter ut på det mer än förut upprörda tidningshafvet.i6$

Tidningen utkom i sitt nya skick d. 16 dec. 1844 med en anmälan, där det sades: »samhällsteorierna för att blifva välgörande måste i tillämpningen modifieras af nationallynne och häfdvunna förhållanden, att framför det bästa, som ej kan ernås utan genom ett brådstörtadt förnärmande af båda, måste man föredraga det bättre, som kan ernås genom en fredlig förmedling mellan dem och idén. I följd häraf skall tidningen blifva konservativ i afseende på det äldre, som kan bibehållas till sin grund, men i öfrigt behöfva förbättring, således reformvän utan omstörtningsbegär och konservativ utan att vara stationär eller reaktionär. Tilllika angafs, att den på intet sätt vore af officiell natur och att redaktionen således vore oberoende såväl i sina politiska tänkesätt som i rättigheten

att yttra dem.»

Men det var dessa båda senare uttalanden, som den tidens radikala blad på allt sätt ville bestrida. Att ett blad med någorlunda betryggad ekonomisk tillvaro skulle uppstå, bekämpande deras läror under en tid, då de hoppades bringa dem nära tronen, sådant var hindersamt, och ett slikt blad måste tystas.

Därför att Posttidningen var privilegierad till införande af regeringshandlingar och dess sista sida till meddelande af legala annonser eller s. k. officiella, påstods, att äfven hvad som af politiskt innehåll förekom mellan dessa sidor måste vara på regeringens befallning eller med dess tillstånd infördt. De politiska grundsatser, till hvilka tidningen bekände sig, ansåg Wallmark likväl vara af den beskaffenhet, att de kunde hysas, yttras och försvaras af hvem som helst, utan att behöfva föreskrifvas eller ingifvas af andra auktoriteter än det sunda förnuftet hos opartiska och upplysta personer, och således regeringen ej heller behöfva frukta, att tadlas för dem.

Af många vänner uppmuntrades Wallmark i sitt företag. G. L. Löwenhjelm skrifver från Paris 1845: »Med stor fägnad har jag efter Statstidningens återgång till den äldre166

firman trott mig finna, att regeringen vill ha regeringspress, detta oaflåtliga regeringstarf i pressfri stat». Han önskar äfven, att regeringen icke af fruktan för motparten måtte rädas umgänge med regeringsbladet. Han utlofvar bidrag dels af egna produkter, dels af öfversättningar af eller anvisningar på sådant i utländska blad, som kunde vara tjänligt att införa. Då han längre fram af Wallmark fått höra, att denne alls ej understöddes af regeringen, skref han: »Af Edert bref inhämtar jag, att vi äro i båda lägren lika oförbätterliga. I båda försmås det öfriga Europas mest antagna teorier. När regeringspersonalen — dels af enfaldig romantism, dels af själfvisk och klenmodig skygghet — befarar kontakt med regeringsbladet, såsom om detsamma vore pestifererande, blifver all regeringspress ogagnelig om icke omöjlig. Vid detta nya rön har jag hunnit gränsen af mitt nit i ämnet och af all min verksamhet. Må de då låta Aftonbladet eller någon annan tidning bli kung i Sverige. Det händer, och dessa utopister och egoister bli icke omvända ändå — Aldrig mer spiller jag ett ord eller ett penndrag på dessa obotfärdigas omöjliga omvändelse. Med mina bidrag till Post- och Inrikestidningen fortfar jag ändå, så länge bladet förestås af den, som efter den 20 juni 1810 förblef frimodig, då hans rutor klingade och alla darrade». Det krig, som började mot Posttidningen, fortfor nästan oafbrutet under två år. Det var ett sannskyldigt fälttåg, företaget af några tidningskämpar för att tysta en obekväm motståndare. Allt efter omständigheterna gåfvos åt tidningen alldeles motsatta färger. Ena gången, då man misstänkte, att regeringen påverkat någon uppsats i tidningen, hette det, att tidningen var »regeringens organ». En annan gång, om där förekom något yttrande om regeringen och dess medlemmar, som icke var af positivt berömmande art, kallades tidningen »regeringens fiende, som dref en opassande opposition». Då några af pressens yrkanden eller verkliga agitationer, såsom att endast »erkändt liberala> borde få plats167

I representationskommittén, bekämpades — så yrkades, att Posttidningen borde blott »meddela upplysningar men ej för egen del reflektera», ej »befatta sig med de politiska lifsfrågorna», att den borde af regeringen befallas »att vara neutral, så framt den icke ville försvara hvad som gjordes». All polemik mot de båda tidningarna Aftonbladet och Dagligt Allehanda kallades fientlighet mot regeringen, komprometterande för den och försvagande förtroendet för densamma. Att tidningen ganska ofta och afgörande polemiserade mot de båda konservativa tidningarna Minerva och Morgonen räknades den icke till godo. Det förklarades, att så länge Posttidningen icke »frivilligt eller på befallning upphörde att så skrifva, komme kriget att fortfara».

Mot slutet af 1846 fordrade man till och med af regeringen, att den »skulle tillsätta en ny redaktion, att den skulle fråntaga Svenska Akademien dess rätt till tidningens utgifvande, om ej någon förändring vid bladet inträffade, att på tidningen sätta munlås, om den ej frivilligt ville tiga». Tidningen svarade i afgörande ton, att den var i sin goda rätt och fri från alla förbindelser att skrifva annorlunda än den gjorde. Wallmark skref själf en serie artiklar, kallad »Stormlöpningen mot Post- och Inrikestidningen», hvari han på det mest öfvertygande och bevisande sätt klargjorde tidningens ställning. Men om bevis ville man ej höra talas, och då utgifvaren i december förklarade, »att tidningen skulle med följande af samma grundsatser fortfara under nästa år», växte förtrytelsen till sin höjd.

Wallmark hade våren 1846 flyttat från Stockholm och gifvit full rätt åt sin medredaktör att i den dagliga

polemiken bemöta anfallen mot tidningen. Öfvertygad om att regeringen ej skulle låta tvinga sig att tysta den enda, kraftigare röst, som fanns i landet mot liberalerna, försvarade denne tidningens yttranderätt och anfallen mot den i en trotsigare och mera utmanande ton, än Wallmark skulle önskat.

Då Wallmark lämnade Stockholm, var det hans afsikt168

att under de år, som återstodo af arrendekontraktet med Sv. Akademien, kvarstå som Posttidningens redaktör och ansvarig utgifvare med tillhjälp af den medredaktör han antagit. Men snart visade sig svårigheten häraf, och Wallmark önskade därför blifva löst från sitt kontrakt och bestyrktes i denna sin afsikt, då han erhöll ett bref från Sv. Akademiens sekreterare, som anmodade honom att snarast möjligt infinna sig i Stockholm hos justitiestatsministern, grefve Posse. Anledningen var en af A. v. Hartmansdorff i Posttidningen införd artikel om »Gefle handelsförenings, hvilken artikel ansågs riktad mot den nya under utgifning varande handelsordningen, som regeringen önskade icke skulle blifva föremål för polemik.

Wallmark, som var ovillig att underkasta sig en censur, påkallad af andra blads förmätna anspråk, och dessutom kände sig hindrad af en bröstkatarr att under den kalla årstiden, slutet af december, företaga en besvärlig resa till hufvudstaden, öfversände till Akademien sin uppsägelse af arrendekontraktet med henne, hvarigenom hon försattes i fullkomlig frihet att efter behag förordna om sin tidning.

Rörande Wallmarks afgång från redaktörsbefattningen skref v. Hartmansdorff d. 4 jan. 1847: »Om höga vederbörande äro lika snabba att skaffa sig nya, uppriktiga vänner som att aflägsna de gamla och hindra dem att yttra sig,, så äro kraften och lyckan lika stora. Herr kanslirådet har efter min tanke gjort ganska rätt i att ej låta inverka på sin öfvertygelse. Jag önskar blott, att afsägelsen och det blifvande yttrandet i tidningen ej må gifva ovännerna anledning till ofördelaktiga uttydningar. Det var skada, att. Herr kanslirådet var frånvarande under dessa brytningar, måhända hade saken eljest kunnat afgöras utan tidningens undergång i sin förra syftning.»

Den 18 jan. skrifver han åter: »Det har de senare dagarna förljudits, att vederbörande skola, emedan ingen annan utgifvare kan fås, anmoda Herr kanslirådet att med169

utgifningen fortfara. Jag skulle intet bättre begära, emedan jag är öfvertygad, att »munlåsets påsättande» skulle lika litet nu som förut af Herr kanslirådet medgifvas.»

Som Akademien icke lyckades att vid början af 1847 få någon utgifvare, kvarstod Wallmark vid redaktionen till slutet af mars samma år, då han föreslog till sin efterträdare sin förut varande medredaktör, kungl, sekreteraren Hellberg, hvilket förslag af Akademien antogs.

Wallmarks frånträdande af redaktörsbefattningen ansågs emellertid som ett lydigt uppfyllande af de liberala bladens förmätna anspråk. Den nya redaktionens anmälan innehöll visserligen, »att samma plan och politiska grundsatser skulle följas», men motståndarne hade ändock skäl att skryta af en seger. De anföllo hädanefter icke mera Wallmark, emedan de ingenting hade emot hysandet af tysta grundsatser.

I denna politiska strid hade Wallmark haft fullkomlig frihet att strida för sin öfvertygelse. Han gjorde det ock med mycken kraft, men tillika med den moderation, som var utmärkande för hans karaktär. Han drog sig nu tillbaka från den publicistiska skådeplatsen, visserligen följd af många obehagliga minnen, men med den hugnande öfvertygelsen att hafva efter måttet af sina insikter försvarat hvad han ansåg rätt och sant. Den grundsats, som utgjorde hans politiska trosbekännelse och som väl kunde vara varje sansad persons, liberal såväl som moderat, var, att man säkrast skall kunna nå det bättre man önskar i statsinstitutioner, om man å ömse sidor visar moderation och opartiskt och redligt söker en försoning mellan idéns anspråk och aktningen för hvad som är i lag och häfd grundadt och af historisk erfarenhet bestyrkt.

Från många håll hade Wallmark under denna oroliga tid mottagit bevis på sympati och gillande. Så skref biskopT70

J. J. Hedrén i nov. 1846: »I det olyckliga, nedfallna och såväl till innehåll som språk och form beklagansvärda tillstånd, hvari den publicistiska litteraturen nedsjunkit, bekänner jag, att Post- och Inrikestidnmgen, sålänge den

bibehåller sin nuvarande ståndpunkt, är det enda politiska blad, som kan med belåtenhet läsas. Det är icke allenast den politiska färgen, utan synnerligast tålsamheten mot olika tänkande och yttrandets humanitet, som gör nämnda blad förtjänt af upplysta läsares aktning. Af dessa yttrade tänkesätt följer naturligtvis, att jag med uppriktigt nöje önskar samma tidnings oafbrutna fortsättning. Det vore illa, om ett moderat tänkesätt skulle sakna allt organ för sitt uttalande, isynnerhet då hela tiden är stadd i feberyra.»

Samma år skrifver Palmblad: »Nu är det Post- och Inrikestidningen, som ensam står kvar på fältet till värn emot den glupska liberalismens framfärd och emot Aftonbladets despotism, som förtrycker vårt land. Jag beundrar Herr kanslirådets ihärdighet, strategiska skicklighet och talanger. »Munlåshistorien» har djupt indignerat hvarje sant liberal härstädes.»

Dylika erkännanden, som Wallmark erhöll från både kända och okända, kunde ej annat än fröjda hans hjärta; de lade åtminstone en smula balsam på de svidande sår, som motståndarne tillfogade honom. Hans bana som publicist hade omfattat en tidrymd af 38 år och infallit under en period, som i både litterärt och politiskt afseende kan betecknas såsom »Sturm- und Drangperiod». Den hade ock för honom varit uppfylld af strid, strid för politiska, publicistiska och litterära grundsatser, och detta trots han i grund och botten var en fridens man, som alls ej älskade strid blott för stridens skull. Men då han såg rätt och sanning förtydas och förvrängas, sin konung utsättas för lögnaktiga beskyllningar, hån och smädelser, upptändes hans vrede, och han grep till pennan för att försvara allt det, som han lärt sig hålla dyrt och kärt. En gång inne i striden kvar-I7I

hölls han där dels för att försvara sin ställning, dels af medvetandet om sin förmåga att föra det polemiska vapnet, dels också af de upprepade maningarna från dem, som ej självfva ville våga sig in i striden utan från lugna platser åse den, som yrkade på, att huggen icke skulle sparas, men voro likgiltiga för dem som återgäldades.

Wallmark berättar huru han, nyss ankommen till Stockholm, vid den Svenska Akademiens högtidsdag hörde uppläsas Stenhammars minnestal öfver Kellgren och den där förekommande skildringen af en tidningsutgifvares mödor och försakelser. Han var då långt ifrån att ana, att denna skildring en dag skulle träffa in på honom själf; den lydde:

»Han måste försaka icke blott minnets ära, men äfven nästan alla redbara njutningar i lifvet; har han ett hjärta, danadt för vänskapen och friden, han måste nedtysta dess röst; är han känslig för blida omdömen, för samtidens kärlek och tacksamhet, han måste bereda sig på att misskännas, att hatas, att sönderslitas af smädelser; fruktar han att såra andras egenkärlek, han måste kväfva dessa milda rörelser; önskar han lugnet, friheten, hvilan, han måste ryckas därur».

Huru sann denna skildring än är, voro dock dess drag mindre träffande för Kellgrens tider, då ännu ingen tryckfrihet fanns, än de voro efter 1809.

Wallmark tillägger härvid följande betraktelse:

»För huru mycket rätt, sant och godt skulle mången kanske underlåta att verka, om han förutsåg den smälek, den förföljelse och de lidanden, som skulle komma att åt-åtfölja hans bemödanden? När smädelsens stormar alltför orkanlikt röto omkring mig, frydde jag till den lugna och trygga fristad jag ägde inom mitt eget bröst i medvetande af mina tänkesätts renhet och på förnuftsskäl grundade rätthet, och jag fann i denna fristad, äfvensom i kretsen af en älskad familj och upplysta vänners och goda medborgares bifall och uppmuntran, en ersättning för denna törniga bana många obehag, besvär och försakelser».172

Trött på alla politiska och litterära fejder hade Wallmark, såsom förut nämnts, våren 1846 lämnat Stockholm och slagit sig ned i en aflägsen landsort, där han hoppades att under sina återstående lefnadsdagar få njuta lugn och hvila, något som han ifrigt efterlängtat, men som hittills icke blifvit honom förunnadt.

KAP. XIII.

Familjeförhållanden och umgängesvänner.

I ett lyckligt familjelif fann Wallmark en tröst och ersättning för de många obehag han så ofta utsattes för. Kring honom och hans maka uppväxte under årens lopp en liten barnskara, fem döttrar, som ökade hemmets lycka och glädje. Gärna såg han sina vänner samlas hos sig och var i umgänget med dem glad och skämtsam; sällskapsnöjet förhöjdes vanligen genom musik, sång och deklamation; de unga döttrarna hade fått en vårdad uppfostran och tillägnat sig i hög grad en af den tidens mest öfvade talanger, den att deklamera, en konst, som den näst yngsta af dem* ända in i sena ålderdomen bibehöll; vid nära 70 års ålder gladde hon ibland sina närmaste med att ur minnet och med utmärkt god deklamation recitera »Eglé och Annette» med flere af Leopolds dikter, som hon lärt i sin ungdom. En af Wallmarks vänner säger i bref till honom om hans hem: »Ditt hem är ett tempel, invigdt åt snillet och smaken, åt förtroligheten, där du på en gång är den, som inviger och den, som dyrkas, och där dina vänner gärna samlas till en gemensam fest.»

För sina syskon och syskonbarn var Wallmark ett godt stöd och hans hem en kär tillflyktsort, då de af en eller annan anledning från den halländska landsbygden kommo upp till Stockholm. Wallmarks goda hjärta förnekade sig

* Fru Montgomery.174

aldrig, och att hans hjälpsamhet ofta anlitades, därom vittna en mängd bref från skylda och oskylda, hvari än hjälp begäres, än tacksamhet för erhållen hjälp uttalas. I det afseendet kan man säga, att han var en slösare, och både för honom själf och familjen hade det varit önskligt, att han ej sträckt sin hjälpsamhet så långt. Utan betänkande gick han i borgen för sina vänner, och därigenom fick han mången gång vidkännas afsevärda ekonomiska förluster, men då hans förtroende till människors ordhållighet sveks, tänkte han med skalden: »bättre och sällare kallar jag dock svikas än svika».

Sommaren 1807 företog Wallmark med sin fru en resa till Halland för att hälsa på sina gamla föräldrar i Harplinge och öfriga släktingar och vänner i Halland. En så lång resa var den tiden högst besvärlig; den skedde med skjutshästar och diligens samt varade öfver åtta dagar, då natthärbärge togs på gästgifvargårdarna. Under den tid föräldrarna voro borta, hade de uppdragit vården om de tre små barnen, Sophie, Hedda och Fredrika, åt en ung moster, Albertina Isoz. Hon gaf de bortavarande underrättelser från hemmet och skrifver:

Den 23 aug. 1807. Min älskade syster!

Tack för ditt ömma bref, i hvilket du underrättar mig om Eder resas lyckliga framgång; jag har genom söta far och bibliotekarien Björkegren fått underrättelse om att den gick väl och lyckligt för sig, hvilket oändligen mycket fägnade mig. Du skrifver, att Ni blef mottagna med så mycken ömhet och vänskap; länge sedan har jag föreställt mig de tårar, som då på båda sidor götos, de känslor, som då vid detta lyckliga ögonblick skola delas mellan kärleksfulla föräldrar och barn. Jag får meddela Er den glädjefulla nyhet, att Edra små mår, Gud vare lof, till denna dag alla tre mycket väl. Jag har också varit med dem ett par gångeri'75

hos söta far, där de tyckte det var mycket roligt; söta far är ock mycket god, så att jag intet kan undra, att de små hålla mycket af honom. Jag har äfvenledes varit med dem hos syster Giljam, dit jag i dag äfvenledes tänker mig, hon har bedt mig och barnen komma som i dag. Ni yttrar Eder, att de kanske glömma bort Eder. Tro inte det, visst inte, de tala dagligen om sin goda pappa och mamma och säga, att Ni blott har rest bort på kort tid. Lilla Fredrika kan väl inte komma så mycket ihåg Er, men hon lärer snart tillika med sina syskon igenkänna sina ömma och goda föräldrar. Barnen hålla annars mycket af mig, det jag ser med mycken tillfredsställelse och nöje. Jag får nu hälsa Eder från söta far och Edra små, äfvenledes från alla mina öfriga syskon, de må alla Gudi lof väl. Jag beder mycket om min obekanta hälsning till Edra ömma föräldrar och syskon och beder att äfven i deras vänskap och ömhet få vara innesluten. Jag lefver nu och förblir Eder tillgifna och trogna Albertina Isoz.

Äfven bibliotekarien Björkegren underrättar föräldrarna om de hemmavarande barnens befinnande. »Hvar gång jag ser dessa små änglar», säger han, »så oändligen vackra och goda, känner jag hvad ljufva känslor det skulle väckt hos farfar och farmor att få se dem. Jag sade lilla Hedda, att jag skulle taga henne, som vägde minst, slå kuvert om henne och skicka henne pr post till farföräldrarna, och hon såg ut att vara ganska nöjd därmed.» En

annan gång säger han, att han fann »alla tre gracerna uppe på Malmskillnadsgatan friska och glada».

Till Wallmarks och hans hustrus stora bestörtning och sorg möttes de vid sin återkomst af underrättelsen om den trogna vårdarinnans och systerns död; hon hade dött efter några dagars sjukdom, under det de voro på hemresan, hvarför ingen underrättelse härom kunnat träffa dem.

Under somrarna brukade Wallmark, som nrycket älskade en skön natur och landtlifvets lugn, åt sig och de sina upp-söka en fristad i någon af Stockholms vackra omgifningar. Ofta valde han Drottningholm, där vanligen äfven Leopolds och v. Engeströms vistades. Sommaren 1822 drabbades Wallmarks där af en tung sorg, i det de båda yngsta barnen, tvenne döttrar om 10 och 12 år, nästan samtidigt skördades af skarlakansfeber och nedbäddades på Lofö kyrkogård. Åt sin sorg öfver förlusten af de båda barnen ger Wallmark uttryck i följande verser:

Till en violblomma funnen på mina barns graf på senhösten.

Sköna blomma, bild af dem, som sofva Dödens sömn i mullen under dig, Svara! Är du ej från dem en gåfva? Log du annars nu så ömt mot mig?

Hvarför skulle väl din stängel höjas Ensam på en graf, en vinterns dag, Och din blomning tills i dag fördröjas? O, jag ser det! Jag var väntad, jag.

Sköna budskap från Louise och Clara, Var välkommen med din ljufva tröst. O, med dig jag än hos dem skall vara Och dem trycka till min mun, mitt bröst.

Genom dig de vilja ännu blicka Upp ur grafven på sin sorgsna far; Genom dig en hälsning honom skicka Full af ömhet som i forna dar.

Kom och låt mig af din blick mig mätta, Det är deras! Ja, så ljuf var den. Kom! Du visst har mycket att berätta, Och ditt språk begripes af din vän.

Såg du ej vid månens matta strimma Två små änglar ge dig vård och ans? Hörde du ej mången midnatts timma Deras harpors klang och deras dans?

Sade de ej: »När vår far ses komma, Stum af smärta ned i denna dal Och sig sätta vid vår graf, då, blomma! Var vår tolk och skingra ömt hans kval.»

Ja, så blef du, milda tröstarinna, För mitt hjärta tvenne världars länk, Och på dina blomblad ser jag brinna Orden »Claras och Louises skänk».

Och den tår, som i ditt öga bäfvar, Är från dem det ljufva minnets gärd, Och den vällukt kring din hjässa sväfvar Själf en vestanfläkt från deras värld.

O, så följ mig till min sorgsna hydda, Blomstra där som fordom mina små — Ack, blott ej så kort! — Jag dig skall skydda, Och af tårar skall du näring få.

I slutet af år 1822 firade Wallmarks äldsta dotter, Sophie, sitt bröllop med den välkände, allmänt aktade, fint bildade grosshandlaren Gustaf Beskow, broder till skalden Bernhard von Beskow, och kring dessa lyckliga makar fingo morföräldrarna glädjen att under årens lopp se en skara välartade barn uppväxaDessa voro: Augusta, sedermera gift med grosshandlare J. Schön. Sophie, gift med grosshandlare Moll. Axel, fil. doktor, byrådirektör vid statens järnvägar, gift med Anna Murray. Fredrik, kamrer i Stockholms sjöförsäkringsbolag, gift med sin kusin Louise Montgomery. August, kamrer i Öfverintendentsämbetet, gift med Mascha Stenman. Wilhelm, kansliråd och byråchef i ecklesiastikdepartementet, gift med Hanna Fallenius. . Några år senare bortgifte Wallmark sin näst äldsta dotter med dåvarande majoren, sedermera landshöfdingen i Umeå, Gustaf Adolf Montgomery. Denne hade vid 11 års ålder börjat sin bana såsom trumslagare vid Österbottens regemente, men under kriget 1808—1809 avancerat till löjtnant och under 1814 års krig till major. Han är äfven bekant såsom författare genom sina biografier178

öfver några krigskamrater från finska kriget och sin »Historia öfver kriget mellan Sverige och Ryssland 1808—

1809».

Montgomery hade inköpt egendomen Gustafsvik på Värmdön och bodde där med de sina, tills de 1834 flyttade till Norrland. Wallmark köpte då af sin måg detta vackra ställe i förhoppning att där finna en lugn och angenäm bostad under sina återstående dagar. Men som han allt fortfarande för sina ämbetsgöromåls skull äfven under sommaren måste vistas i Stockholm nästan dagligen, kunde han ej öfvervaka egendomens skötsel. Denna försummades, och för att ej ådraga sig alltför stora ekonomiska förluster måste han 1841 sälja stället. Det hade emellertid blifvit honom kärt genom många därmed förknippade ljufva minnen. Där hade han under den tid Montgomerys bodde där ofta vistats i kretsen af barn och barnbarn *. Sedan han själf blef ägare till Gustafsvik, hade han där som gäster hälsat kära vänner, och där hade hans yngsta dotter, Fredrika, firat sitt bröllop med kyrkoherden i Adolf Fredrik, J. Ekdahl; där hade han ock i en vacker naturs ljufliga stillhet sökt och funnit ro och vederkvickelse efter sitt tröttande dagsarbete och de hans sinne nedtyngande politiska striderna. För att äga ett minne af detta för honom så kära ställe lät han afmåla det och skref under bilden några rader, som vittna om den saknad han kände vid att lämna det:

»Du, som med blommor kom hvar vår i mina fjät, Du, som fördref från mig hvar sorgsen stund i lifvet, Du, i hvars sköna famn jag hoppats sluta det, Jag lämnat dig — så var i ödets bok det skrifvet — Och äger nu af dig från forna sälla da'r Blott bilden kvar.»

-------------- *

* Clara, gift med byfogden, kammarherre Bloch i Fredrikshall. Louise, gift med sin kusin Fredrik Beskow. Mathilda, ogift. Augusta, gift med bildhuggaren Oscar Berg. Carl Gustaf, död vid unga år. Oscara, gift med kamrer A. Bergström.i79

Till de mera förtroliga umgängesvänner, som ofta samlades hos Wallmarks, kan förnämligast räknas Leopold och hans maka. Hon var danska, dotter af justitierådet Peder Fehrman*, och hade varit kammarfru hos drottning Sofia Magdalena; hon ägde vidsträckta litterära kunskaper, och Leopold brukade kalla henne ömsom sitt »lexikon», ömsom sitt »förstånd» och förklarade sig vara »den ende, som var ordentligt vigd vid sitt förstånd, hvilket biskop Lindblom gjort». Leopold hade stått fadder åt Wallmarks äldsta dotter, och detta hans gudbarn var hans förklarade gunstling, hvilkens godhet och behag han ofta prisade. Många små biljetter från Leopold tyda på ett lifligt umgänge familjerna emellan; än inbjudas Wallmarks på en »enkel middag» eller »supé», än att från fönstren i Leopolds våning, som låg vid Storgatan, åse den kungliga kortegens färd till Djurgården första maj. De respektive familjernas högtidsdagar firades vanligen med sällskapsteater och verser, hvarvid Wallmarks döttrar voro de medverkande och reciterande.

*

En bland dem, till hvilka Wallmark stod i nära vänskapsförhållande, var J. O. Wallin. Han umgicks flitigt i Wallmarks hem, där han ock gjorde bekantskap med sin blifvande maka. Wallin anmodades i8rr att meddela prins Oskar undervisning i religion. Han brukade då de dagar han hade lektion med prinsen komma till Wallmark tidigt på morgonen för att öfva sig i att tala franska. Då Wallin utgaf sina »Religionstal», skref Wallmark en berömmande recension däröfver, lifligt uppbragt öfver den beskyllning, som en författare i en uppsats kallad »En blick på våra andliga talare» framkastat mot Wallin, däri han säger, att »Wallin

* Hon säges varit dotter till Fredrik V och sålunda halfsyster till drottning Sofia Magdalena. Då Gustaf III var vid godt lynne, säges han ha anspelat på sitt svågerskap med Leopold med orden: »Nous serons un peu beaux-frères à ce que 1'on dit». (Se Ljunggren, Sv. Vitterlietens häfder.)i8o

blyges vid Kristi evangelium». Detta uttalande sårade djupt Wallin, och Wallmark vederlade det allvarsamt och värdigt, tillrättavisade författaren af uppsatsen och ägnade Wallins tal de loford de förtjänade. Wallin, som en tid af åtskilliga orsaker varit mindre vänligt stämd mot Wallmark, tackade honom, sägande: »nu igenkänner jag min gamle vän», och han blef efter denna tid mer och mer förtrogen med Wallmark.

* *

En annan af Wallmarks förtroligare umgängesvänner var Bernhard von Beskow, och förtroligheten ökades genom det släktskapsförhållande, som uppstod mellan dem, då Wallmarks äldsta dotter, Sophie, blef förlofvad och sedermera gift med Bernhards broder Gustaf, hvilket redan är nämndt, Bernhard von Beskow ägde en mångsidig begåfning; han var särdeles musikalisk, ägde god sångröst samt äfven stora anlag för målning; men de poetiska och litterära intressena blefvo dock slutligen öfvervägande. Vid sitt första framträdande som skald slöt han sig till den äldre skolan, men tog äfven intryck af den nya och lutade sedermera mest åt den götiska, emedan hans varma fosterlandskärlek fann sig mest tilltalad af dess syften. I Wallmarks Journal offentliggjorde han sina första dikter; 1819 anträdde han en utländsk resa, som räckte nära två år, och skref därunder resebref till Wallmark, hvilka denne införde i sin tidning.

* I Leopolds hem, där de ofta sammanträffade, hade Wallmark lärt känna fru Marianne Ehrenström, född Pollet, som af Leopold besjungits under namnet »Eglé», och hon blef snart en tillgifven vän till Wallmark och hans familj. I sin ungdom hade hon varit hoffröken hos Sofia Magdalena och blef sedan gift med öfverste Ehrenström. Hon var mycket begåfvad och litterärt bildad samt umgicks med sin tids i vetenskap och konst berömda män. Som målarinnai8i

och författarinna gjorde hon sig äfven känd. Hon skref lefnadsteckningar öfver svenska skalder och författare samt lät införa dem under rubriken »Notices sur la littérature et les beaux arts en Suède» i den i Köpenhamn utkommande journalen »Messager francais du Nord», som utgafs af de där bosatta svenskarna, grefvarna A. G. Gyllenborg och K. T. Horn. Den förre berömmer i bref till Wallmark fru Ehrenströms franska stil, han »känner sig afundsjuk», men erinrar sig Legouvés ord om könet:

»Nous leur devons 1'amour, la vie et l'espoir, Sachons leur pardonner le talent et la gloire.>

Fru Ehrenström önskade äfven skrifva en lefnadsteckning öfver Wallmark. Icke nöjd med de kortfattade notiser han lämnat henne om sina lefnadshändelser och sitt författarskap, uppdrog hon åt en i Stockholm bosatt fransk lärd att skrifva uppsatsen, sägande till Wallmark: »Nous voulons vous rendre justice, c'est le tribut de mon amitié et de son estime pour vous». Wallmark bad då att slippa all rättvisa, som liknade beröm, öfvertygad att ett sådant blott skulle förskaffa honom obehag, Efter några dagar svarade hon: »Votre article est fait, mon cher Wallmark, et quelqu'un qui était chez moi hier l'a fortement approuvé, même le roi». Men hvad Wallmark förutspått inträffade; artikeln recenserades af några tidningar med bitterhet och framställdes vara af Wallmark själf föranstaltad. Det insinuerades till och med, att han skulle vara författare till en berömmande recension däraf, som förekom i en landsortstidning.

* , *

På andra sidan sundet ägde Wallmark äfven vänner, genom hvilka han erhöll underrättelser om de litterära förhållandena i Danmark under denna tid. Så skrifver en af dem från Köpenhamn: »Af Köpenhamnsnyheter vill jag i korthet beröra hvad möjligen torde intressera Er. I vår182

sköna litteratur säges J. L. Heiberg utföra den roll, som döden nekade Baggesen att spela till slut. Det vill säga: han sträfvar att skapa en opposition mot Oehlenschläger och har för att uppnå denna afsikt lyckats att skämma publikens smak genom att under en längre tid vänja den vid vaudeviller och andra små från franskan öfversatta obetydligheter, isynnerhet af Scribe och Delavigne. Flere omständigheter ha gynnat denna plan. Oehlenschläger åldras, hans runas hänryckta vänner blifva städse färre, och det är högst sannolikt, att Heiberg på en långsammare men listigare väg skall uppnå hvad hans föregångare med större talang ej förmådde uträtta. Oehlenschlägers självkänsla, som alltid varit stor, är nu större än någonsin; han har af hat till tidens kabaler och förakt för vissa personer dragit sig tillbaka från den plats, där han förr intog ett så stort och ärofullt rum — teatern. Heiberg har nyligen blifvit anställd som dess aflönade diktare med 1200 Rdrs lön och vill väl söka hindra, att tragedien åter blir modern. Sådant är förhållandet emellan dessa två, och det utbreder sitt inflytande öfver alla, som förena sig under dessas fiendtliga banér. Grundtvig, som en gång var gunstlingen hos den bättre delen af den läsande allmänheten, är längesedan glömd. Ingemann har upphört att skrifva sorgespel och nyttjar sitt otium i det vackra

Sorö, vid hvars riddarakademi han nu är professor, till att författa historiska romaner; för en af de sista, Waldemar Seier, har han blifvit utnämnd till riddare. Till det märkligaste, som händt de danska vetenskapsmännen i senare tider, är förlusten af deras Mæcenas, Joh. v. Bulow. Han använde sitt lif och sin stora förmögenhet till att främja dansk vetenskap och konst i alla riktningar. Hans gifmildhet var kunglig, hans hjärta var ädelt. Bulow har dock en värdig andlig son i grefve A. W. Moltke, som lik den förre aldrig tröttnar att göra godt. Sådana män äro en välsignelse för land och folk.»r83

Wallmarks stockholmsvistelse med alla dess arbetsamma, pröfvande och orofyllda dagar afslutades med år 1846. Redan i början af 1830-talet hade han haft sorgen att förlora sin maka, och hemmet var då under några år tomt, sedan alla hans döttrar lämnat det och bildat egna hem. Hans dröm att i ostördt lugn få njuta sitt otium långt från Stockholm i en stilla landsort förverkligades ändtligen, och den plats han utvalde härtill var Kungsör, som både genom sitt vackra läge och sina med detsamma förknippade historiska minnen lockade honom. En kort beskrifning öfver Kungsör må här föregå skildringen af Wallmarks sista lefnadsår där. KAP. XIV.

Kungsör och Wallmarks sista lefnadsår där.

Kungsör ligger vid Arbogaåns utlopp i Mälaren på sluttningen af en långsträckt med barrskog bevuxen sandås, Malma ås eller Örsåsen kallad, hvilken genomskäres af ån. Stället har i äldre tider hetat Ulfvesund antingen därför, att den gamla riddarsläkt vid namn Ulf, som fanns här i medeltiden, varit gårdens ägare, eller därför, att det låg vid den s. k. Ulfsundafjärden. Otvifvelaktigt är platsen en af ortens först bebodda. Den är ock rik på historiska minnen, emedan flere af våra konungar hafva uppehållit sig där längre eller kortare tid. I kung Gustaf I:s tid fick platsen namnet Ör och sedan Kungsör. Denne konung hade här en afvelsgård, där han gärna vistades för gårdens vackra belägenhets skull; hans yngsta dotter, Elisabeth, sedermera förmäld med hertigen af Mecklenburg, föddes här 1549. Då hertig Johan 1567 blef frigifven ur Gripsholms fängelse, begaf han sig med sin gemål till Kungsör, där Erik XIV anvisat honom en fristad. Under sitt vistande här lät han påbörja en stor stenhusbyggnad, enligt sägnen en kyrka, och på norra delen af åsen ses en korsbildad, stensatt fördjupning, som anses vara en lämning efter denna påbörjade kyrkobyggnad. I närheten däraf i Rundelborgsskogen finnes en stensatt smal väg, som slingrar sig i många krökningar åt olika håll, den s. k. »Labyrinten» eller »Rundel-borg». Den har antagligen gifvit namn åt skogen där-185

omkring, men den nämnes ock »Drottning Kristinas väg», emedan, som sägnen förmäler, hon skulle låtit anlägga den, Karl XI vistades som bekant med förkärlek på Kungsör, och Karl XII roade sig i sin första ungdom med att i skogarna däromkring jaga björnar.

På en afjämnad del af åsen tätt invid sjöstranden märkas grundmurar efter det forna kungshuset, som säges varit uppfördt af Gustaf I. Ar 1687 brann denna kungsbyggnad ned, men återuppbyggdes. Detta senare kungshus antändes 1822 af, såsom det föregifves, gnistor från ett ångfartyg och uppbrann till grunden. Enligt hvad en äldre person på stället berättat var kungshuset en med höga skorstenar försedd tvåvåningsbyggnad af trä med stora fönster med små rutor. Bland rummen märktes kungssalen, prydd på väggarna med gamla vapen, mellan hvilka stodo konstnärligt snidade skåp, innehållande böcker, af hvilka någon del räddades och fördes tillika med åtskilliga taflor till Strömsholm. I vinkel med kungshuset stod riksrådsbyggnaden samt en byggnad innehållande kök och rum för betjäningen. På gården inom dessa byggnader stod ett mindre torn med slagur. Vid branden räddades endast riksrådsbyggnaden, ett envånings trähus, som ännu finnes kvar, men undergått åtskilliga förändringar och användts till olika ändamål. På Kungsör var fordom schäferi och stuteri, men det förra upphörde, och det senare flyttades 1811 till Strömsholm, hvarefter de ängar, som anslagits därtill, utarrenderades tillika med ladugården*.

När man sjöledes färdas till Kungsör och just passerat det två mil därifrån belägna Kvicksund, ser man redan kyrkans runda kupol höja sig öfver trädtopparna långt bort på vänstra stranden. Karl XI lät uppföra kyrkan efter ritning af Tessin och lade själf grundstenen, där man ännu kan urskilja de inristade orden: »Carolus XI, Rex, anno» . . .

* På Kungsör dog 1684 en stovaktare, Henrik Finne, som lär uppnått den höga åldern af 136 år.186

(årtalet är dock oläsligt). Kyrkan, som är korsformig och byggd i samma stil som Katarina kyrka i Stockholm, ligger på höjden af åsen på en mycket stor kretsformig terrass, planterad med flere rader af lindar. Från denna terrass hade man förr en vidsträckt utsikt öfver hela den kringliggande nejden dels öfver Mälaren med dess kringströdda små holmar, dels öfver Arbogaån, där den slingrade sig fram mellan låga, bördiga stränder. Nu har på åsen nedom kyrkans terrass uppvuxit en barrskogsplantering, som till stor del skymmer den förr så vackra utsikten och hotar att alldeles borttaga den. Kyrkvallen, som den kallas, var och är ännu ansedd som ett slags offentlig park, en af ortens befolkning omtyckt och mycket begagnad såväl hvilo- som lekplats under sommaren.

Kungsörs utveckling har gått raskt framåt, sedan det i slutet af 70-talet fick järnvägsförbindelse med åtskilliga bansträckor. Den forna kungsgården är nu köping, tätt bebyggd och har äfven fabriksrörelse; men denna utveckling har naturligtvis beröfvat platsen den idylliskt landtliga karaktär, som utmärkte den i medlet af 1800-talet.

Kyrkan äger några få minnesmärken från gångna tider. Altartaflan, som föreställer Kristus på korset, antages vara målad af Ehrenstrahl. Under stengolfvet i vänstra sidoskeppet ligger Karl XI:s lifknekt, Pehr Frestare, begrafven; på väggen till vänster i samma skepp hänger hans släkt-tafla samt å den till höger ett epitafium öfver honom. A släkttaflan läses: »En kort berättelse om min samt mina hustrurs och barns födelse, som här nedan för hvar och en äro upptecknade». Därefter uppräknas de båda hustrurnas och de 17 barnens födelse- och dödsår. * Pehr Frestares

* Epitafiet lyder: Detta epitafium är upprättat öfver sahlig kongd lifknekten ehreborne och högaktat Pehr Frestare, som i Herranom somnade i Kungsör 18 januari a;o 1716. Salig är then man, som tåleliga lider frestelse, ty han bepröfvad är skall han få lifsens krono, then Gud lofvat åt dem, som Honom älska. Kronor har jag tjänt och sett krönte med187

egentliga namn var, efter hvad han själf angifver på släkt-taflan, Anderson, men det egendomliga namnet Frestare skulle han enligt sägnen fått på följande sätt: Då Karl XI en gång ridande nalkades Kungsör, sprang en gosse ut från en stuga vid vägen för att öppna närmaste grind. Som kungen visste, att han ännu hade många grindar att passera, innan han nådde målet för sin färd, frågade han gossen, om denne trodde sig om att springande uppnå nästa grind lika fort som kungens häst trafvade. Gossen svarade att han skulle väl »fresta på» att göra det, och så fortsatte han kapplöpningen från grind till grind; alltjämt på kungens förnyade frågor, om han orkade fortsätta, svarande, att han skulle »fresta på». Kungen fann behag i den raska och hurtiga gossen och tog honom i sin tjänst. Han blef hans lifknekt, följde honom på jakterna och hade till uppgift att sköta om hans bössor. Kungen gaf honom en gård på Kungsör, och hans minne lefver ännu där i namnet på en gård, den s. k. »Frestargården». På Strömsholm finnes ett porträtt i olja af Pehr Frestare, äfven kallad »Tröstare». Under porträttet står: »Så såg Kongl. Maj:ts lifknekt ut, när han låtit sitt skägg växa, hvarmed han sörjde sin hustru». Bland de många sägner, som knyta sig till Karl XI:s vistelse på Kungsör, må anföras följande, som skall hafva tilldragit sig vid kyrkans byggande och möjligen torde vara allmänt bekant. En arbetare inställde sig en afton hos konungen, som själf gjorde utbetalningarna, med begäran att utfå sin lön. Kungen, som för tillfället lär haft åtskilligt att tänka på, svarade, att han hade inga pengar. Men arbetaren lät sig icke nöja med detta svar, utan förnyade flere

besvär och svett krönas, tänkte ock min själ tå then kämpat hade väl. Kampen är fulländad vorden, krönt är hon och när af jorden på then sista dag står opp, krönas skall ock då min kropp. Krönte Jesus thu est min, tack skie dig för kronan thin, som thu värfde med thin död och mig frälste af all nöd, tack skall jag thig evigt siunga, tacka skall och thig min tunga, tå hon ej i människlighet men blir krönt med härlighet. Föd a:o 1642.i88

gånger sin begäran. Slutligen blef kungen vred, fick fatt i en väldig eldgaffel och dref honom därmed på dörren. Utkommen på gården mötte arbetaren en i samma ärende stadd kamrat, som frågade honom, om han fått pengar af kungen. Han svarade, att han väl icke fått pengar, men i stället fått stångjärn i afbetalning. Den andre gick då in till kungen, som äfven på dennes anhållan om pengar gaf ett nekande svar. Arbetaren utbad sig då att åtminstone i likhet med sin kamrat blifva aflönad med stångjärn. Kungen skrattade åt detta infall, lät återkalla äfven den

andre arbetaren och gaf båda deras aflöning.

Då Wallmark 1846 bosatte sig på Kungsör, fanns i detta samhälle endast några hundra innevånare. Den bildade klassen representerades af prästerskapet, kungsgårdens arrendator, några handlande och pensionerade tjänstemän, som där köpt eller arrenderat mindre gårdar. Förhållandena voro, som vanligt var i landsorten den tiden, ganska primitiva och kommunikationerna långsamma. Läkare fanns ej på platsen, utan måste hämtas från de närmaste städerna, Köping och Arboga. Postkontor fanns ej heller; posten hämtades från Köping och bars dit två gånger i veckan af en gumma, den s. k. »Post-Karin», som med sina postsäckar på ryggen vandrade den en mil långa vägen i ur och skur, vinter och sommar. Under den sistnämnda årstiden var dock lifligare samfärdsel medelst ångbåtarna, som då nästan dagligen passerade Kungsör på väg mellan Örebro, Arboga och Stockholm.

I denna natursköna lilla vrå af världen inköpte Wallmark en gård, hvartill hörde några tiotal tunnland jord. Den var vackert belägen på en höjd invid skogsbrynet och hade utsikt öfver en vik af Mälaren. Här i denna landtliga fristad och omgifven af sina närmaste fann han ändtligen under de sista elfva åren af sitt lif det länge åtrådda lugnet.i8g

Familjen bestod nu af hans hustru i andra giftet, Hedda Elisabet Wallgren, en ung son och en dotter, född på Kungsör. En syster, änka i små omständigheter, samt en ung fosterdotter, Ebba Tigersköld, af sin morfader, grefve Clas Mörner, anförtrodd i Wallmarks, hennes förmyndares, vård, hörde ock till familjens medlemmar.

Med stort intresse ägnade Wallmark sig åt sitt lilla jordbruk, studerade flitigt landtbrukslitteratur, experimenterade med nya metoder och vandrade om sommaren dagligen kring sina ägor för att se huru arbetet därpå bedrefs. Ofta åtföljdes han på dessa vandringar af någon vän eller familjemedlem, för hvilken han med glad stolthet utvisade hur vacker grödan hade blifvit efter det nya slaget vicker, eller hur bra den eller den nyodlingen hade lyckats. För trädgården och dess alster visade han ock intresse, men lämnade egentligen dess vård och öfverinseende åt sin hustru, som var en praktisk och duktig husmoder, under hvilkens ledning trädgården betydligt utvidgades och förskönades.

Wallmark blef äfven ofta anlitad och tagen till råds i frågor rörande ortens kommunala angelägenheter, och så mycket hans höga ålder medgaf tog han verksam del däri. Väl kände han ibland bristen på litterärt intresserade personers umgänge, men han fann ersättning i läsningen af sina älsklingsförfattare, i flitig brefväxling med gamla vänner samt äfven i fortsatt författarskap. Han var ovanligt arbetsam och ägde äfven stor arbetsförmåga. Redan kl. 6 om morgnarna satt han vanligen vid sitt skrifbord. Utom sin själfbiografi, som han här skref, lämnade han under rubriken »Bref från landsorten» uppsatser i olika ämnen till »Svenska tidningen», det blad, som han ansåg i de större samhällsfrågorna följa samma grundsatser som han själf förfäktat. Dessa uppsatser voro enligt L. A. Ekmarcks omdöme »trefliga och lättlästa, bärande en stämpel af godmodig humor och ett allvar, som stöder sig på kunskap och sakkännedom».igo

Wallmark deltog äfven med en för hans ålder ovanlig liflighet i ortens sällskapslif. Detta var i allmänhet enkelt och otvunget. Man bjöds på »kaffe» redan kl. 4 e. m., och Samkvämen räckte ofta nog, isynnerhet vid »julkalasen», då man roade sig med lekar och dans, ända till de tidiga morgontimmarna. De äldre slogo sig ned vid spelborden, då som nu, och den tidens vanliga kortspel voro boston och whist.

Wallmarks hem var äfven här såsom förr under hans verksamma lif i Stockholm gästfritt, och där samlades grannarna gärna; han var en älskvärd och förbindlig värd, en viss hofmannasirlighet utmärkte hans sätt, och hans fru var en mycket välvillig och fryntlig värdinna. Båda älskade att se gäster och isynnerhet ungdom hos sig, och det var ej ovanligt att få se den silfverhårige värden midt uppe i ringdansen eller leken, däri han tycktes deltaga med vida större nöje än i bostonpartierna.

Jul- och sommarferierna, då sonen Ernst, ofta åtföljd af någon kamrat, väntades hem, motsågos med längtan ej blott af familjen utan äfven af grannarna och isynnerhet ungdomen, ty han beredde nöje åt gammal och ung genom sin musik och sina glada upptåg. Också ansågos de ferier, då han af konditionerande eller studier var hindrad att vistas i hemmet, som en »död saison». Såsom särskildt stora högtidsdagar firades hos Wallmarks den

gamle familjefaderns födelsedagar och namnsdagar. Vid dessa festliga tillfällen uppfördes ofta något af Blanches lustspel, som inöfvats af ortens ungdom under Ernst Wallmarks ledning. Lyckades han då ej få alla roller besatta, öfvertalade han sin mamma att taga en, och man fann henne då under de mångahanda köksbestyren ifrigt studerande ömsom kokboken och ömsom rollen.

Wallmark hade aldrig varit någon vän af Bellman, han hade svårt att i honom se något annat än en russkald. I hopp att åstadkomma mildring i detta stränga omdöme uppenbarade sig Bellman en vacker sommardag för Wall-igi

mark tillika med »Fader Movitz», »Fader Berg», »Ulla Winblad», »Mor på Tuppen» m. fi. af Bellmans vänner och frambar under sång och tal sin hyllning till Wallmark på Pehrs-dagen. Han kunde då ej annat än välkomna honom och lyssnade sedermera rätt gärna till hans sånger, då de allt emellanåt ljödo kring hans boning, Wallmark fann sig obeskrifligt road af dylika små festliga tillställningar; han hade af naturen ett gladt lynne och ett godt humör, och dessa lyckliga naturgåfvor hade mycket bidragit till att han med så stort jämnmod kunnat bära alla de förtretligheter, som mött honom på hans lefnadsväg.

Tillfällighetspoem, författade af sonen, hörde också vanligen till födelsedags- eller namnsdagsfirningen. Ett af dessa, vittnande om 18-åringens sonliga vördnad och kärlek, må här delvis anföras.

Till

Herr Kanslirådet P. A. Wallmark

Pehrsdagen 1852.

Kring dig, du ädle, vördnadsvärde gamle, I fridfull endräkt vi oss här församle Att tolka känslans innerliga sång. Det språk är enkelt, som vårt hjärta talar, Den blyga blomman lik i nordens dalar; Förlåt dock du de enkla toners gång. Dag efter dag af våra år försvinne, Och lifvet flyr emellan hopp och minne, Och tanken fattar ej dess snabba lopp. Hvad än vi lide eller hvad vi vinne, En dygdig vandel är vårt bästa minne, En ädel själ, se där! vårt bästa hopp. Så äfven du har tydt din lefnads gåta, Du kunnat älska, — lida och förlåta Den afundsamma mänsklighetens fel. Men äfven sorgen göt sin bittra smärta Uti den djupa kalken af ditt hjärta Och rörde ytan af din rena själ.192

Se'n dess begrät du månget älskadt minne,

Som slitits bort, men såret i ditt sinne

Har tiden läkt och återskänkt dig frid.

Dock är det ljuft, när åldern pannan fårar,

Att minnas sorgerna och under tårar

Framkalla bilder från förfluten tid.

Om lifvets glädje är att ädelt handla,

Att egen frid till andras tröst förvandla,

Ack, tro mig, då är denna glädje din.

Se, lyckans hulda genier dig skydda

Och bo i syskonkärlek i din hydda.

(O, må den lotten äfven blifva min!)

Än återstår af hvad du fått försaka

En älskad syster och en älskad maka,

Som du så god, så öm och kärleksfull,

En son, hvars blod af ungdomsglädje strömmar,

Och hoppet leker i hans ljusa drömmar,

Och känslan griper i hans harpas gull.

Än mer en dotter* — — —

Att glädja fadern med sin oskuldsblick. En skön natur, en krets af trogna vänner, Som hvar och en ditt stora värde känner. O! Det var mycket du af lyckan fick.

Wallmark roade sig äfven själf med att vid högtidstillfällen uppvakta sina närmaste och sina vänner med än allvarliga, än skämtsamma tillfällighetsdikter.

I bref till gamla vänner uttryckte Wallmark sin glädje öfver det ålderdomens lugn han nu njöt i motsats till de forna tidernas stormar, och vännerna å sin sida gladde sig däråt med honom. En af dessa, doktor M. af Pontin, skrifver 1850: »Jag vet, att du finner dig väl på ditt Tusculum,

* 5 år gammal.193

min Cicero, men att du liksom din store föregångare och själsförvant äfven blifvit trädgårdsodlare, därför tycktes du ej ha någon fallenhet, när vi fordom träffades på Leopolds aftonunderhållningar. Ännu träder fram för mig i dagen den älskliga kretsen, dess lysande, fast blinda medelpunkt, •du, Westberg, Lindeberg, Skjöldebrand och jag. Här finns nu inga sällskapskretsar, som likna dessa. Berzelii soaréer voro något ditåt, men urartade snart till modeartiklar för en mängd damer och corps diplomatique».

Under hösten 1850 fick Wallmark ett besök, som i hög grad fröjdade honom. Den nu så hjärtligt välkomnade gästen var den forne motståndaren Atterbom. Lifligt och förtroligt samspråkade nu dessa i yngre åren så stridslystna kämpar. Åren hade för längesedan dämpat stridslusten och bitterheten; dessutom hade åsikterna hos båda förändrats, åtminstone betydligt modererats, båda hade insett och erkänt sina fel och misstag, begångna under stridens hetta, och båda hade de nu lärt att värdera hvarandra. I bref till bibliotekarien Arwidsson uttryckte Wallmark sin glädje öfver detta lika oväntade som kärkomna besök, och Arwidsson svarade då: »Tillåt mig att yttra, att Atterboms besök på Kungsör och ditt omnämnande häraf hjärtligen rörde mig, och det bestämde dessutom ett beslut, i hvilket jag varit tveksam. Till första delen af Livijns samlade skrifter har jag skrifvit en biografi öfver honom och tagit ett öfvertryck af 20 ex. Naturligen borde min andre far, Wallmark, hafva ett exemplar af alla mina tillkrittlingar, men som Livijn var en ganska verksam arbetare i de ryktbara »nätterna», måste dessa omtalas. Ehuru jag sökt göra det med all historisk köld, blef det dock en grannlaga sak att sända den till dig. Nu, sedan Atterbom besökt Wallmark, har jag tagit mod till mig. Syllogismen uppställdes: Wallmark bör ha allt hvad jag utger, Wallmark är försonlig och glömmer forna pojkstreck hos sina motståndare, Wallmark älskar mer litteraturhistorisk sanning, än han är retlig vid minnet af

13 — P. A. Wallmark.194

gamla oförrätter; conclusion: den lilla obetydligheten sändes till den hederlige Wallmark».

En annan gång skrifver han: »I dag, d. 31 dec., fyller min gamle vän och faderlige gynnare sitt 73:e år. Ehuru min lyckönskan ej kan hinna honom i dag, nedskrifver jag den likväl; jag har åtminstone ägnat dagen åt ett tacksamt minne. Jag vet, att många därborta göra det af varmaste hjärta, och förenar mig med dessa i ett aflägset ohörbart genljud. Hjärtats dallringar äro ofta såsom luftens, de sprida sig så långt, att de ej kunna förnimmas, men de finnas dock. jag vet ett medel, huru jag kan få blifva biograf åt »le philosophe de Kongsœr»! Han öfverlämnar åt mig sina memoarer att utgifvas efter hans död, och dá är tillfället öppet. Blott det ej går med mig som med Hammarsköld, han skulle lefva till 70 år, sedan skrifva sina vänners lefnadsteckningar och så dö. Men det var annorlunda beslutadt i stjärnorna»*.

Arwidsson tänkte följande sommar besöka Wallmark;han skref: »Efter sju år kan jag taga afsked och dröjer ej kvar vid tjänsten en dag öfver hvad nödigt är, och då har jag ärnat söka mig en fristad i Kungsör, hvilket jag

utsett till änkesäte för afskedade kungl, bibliotekarier, därför godt att se sig om förut».

Det bebådade besöket kom dock till följd af mellan-kommande hinder aldrig att äga rum.

Sin sons studier följde Wallmark med varmaste intresse,, skref ofta till honom och sparade då ej på råd och faderliga förmaningar. Så skrifver han i april 1850, då sonen var gymnasist i Strängnäs:

»Min käre son!

Vore ej kostnaden så stor, hade vi gärna sett dig hemma öfver påskhelgen, nu få vi beröfva både dig och.

* Hammarsköld dog 1837.195

oss detta nöje, så mycket större blir det, då vi fram i juni

råkas---------— Vänj dig framför allt tidigt, min gode gosse,

att följa Leopolds råd:

»Vid beslutad sak behåll Håg och sinnen fasta; Lösligt sinne är en boll, Hvarmed alla kasta».

Gif din karaktär den fasthet, som ynglingen så väl behöfver, om han skall lyckligt, till sin egen, föräldrars och vänners tillfredsställelse, genomgå en värld, full af frestelser. Gud välsigne dina bemödanden för din framtid, och det gör han visst. Mig blifver det väl blott i tankarna förunnadt att glädjas åt skördarna af din flit och din dygd». Därefter varnar han honom för tobaksrökandet, som är ett »konstladt och dyrbart behof och för en fattig yngling ingalunda rekommenderande. Det gläder oss, att du vid lediga stunder har ett nöje i din violin. Det är i morgon din sextonde födelsedag. Låt dina kära föräldrar hoppas, att du med Guds hjälp, -— ty utan den förmå vi intet — inträder i det sjuttonde, det första ynglingaåret, med fasta föresatser att hålla dig obesmittad af världens förförelser, som fördärfva så mången yngling».

Längre fram skrifver han: »Det gläder mig mycket att du fått beröm för din svenska kria; öfva dig vid lediga stunder i behandlingen af vårt sköna modersmål. — Jag litar på ditt vackra löfte, att du af alla krafter bjuder till att gå fram med de pund Gud gifvit dig — och Han har gifvit dig större än många andra. — Tacka honom därför och yfs ej däröfver, var blygsam såsom det ägnar en bildad och vetgirig yngling. Pope säger så sant:

A little learning is a dangerous tlrng; Drink deep — or taste not the Ethereal spring, The shallow draughts intoxicate the brain, But drinking largely sobers us again.196

Ja, ju längre vi framgå på kunskapernas fält, ju mera häpna vi öfver det, som ännu återstår oss att tillryggalägga, och ju mindre skäl finna vi att yfvas öfver det vi tillryggalagt».

De små poetiska försök, som sonen då och då underställde hans bedömande, kritiserade han strängt, sägande: »en poets vänner äro ej de, som smickra honom, utan de, som upplysa honom om hans fel, som älska personen, men än mer hans rykte».

I juni 1852 anmäler professor Palmblad, att han ämnar besöka sin »gamle fiende».

»Vi skola då», skrifver han, »efter Ys-dels sekels förlopp i allt lugn samspråka om föremålet för våra tvister. Titulus har inför publiken erkänt sig hafva haft orätt i själfva stridssättet, jag har förut erkänt detsamma. Fosforisterna bedömde Sv. Akademien ensidigt och vrångt, men detta oaktadt kan jag ej medgifva riktigheten af Titulus' framställning, att det var Akademien, som fått rätt, och fosforisterna, som bytt om åsikter. Tvärt om är det Akademien, som småningom blifvit fosforist i sina åsikter om poesi, religion, historia o. s. v. Titulus har ganska rätt uti, att de tyska romantici voro ensidiga och kunde föga prestera i egen väg af positiva skapelser. Detta gäller tyvärr än mer om deras svenska imitatörer; men däruti har Titulus orätt enligt min tanke, när Tit. jämför Sv. Akademien 1806 med dem, mot hvilka Schleglarna stredo. Alla länder ha haft sina fosforister. I England var det Lake-skolan, i Frankrike Chateau-briand, Mme de Stael och senare Victor Hugo. Dessa hafva kunnat vara ensidiga och haft sina stora fel. Leopold stod på Voltaires och Popes ståndpunkt; men i England äro Pope och Addison länge sedan passerade, och i Frankrike är den gamla franska tragedien stendöd, liggande väl

balsamerad på en paradsäng, framträdande blott på stora högtidsdagar. Man berömmer henne pliktskyldigast, men få torde därom taga notis. Frankrike har ock sin poesi, men skrifven på prosa af Rousseau, Chateaubriand, Mme de Stael, Lamartine och några nyare romanförfattare, Georg Sand m. fi. Titulus ser, att jag är en oomvänd kättare, och vi kunna ju däraf i största vänlighet disputera. — Vi hafva ännu tämligen olika öfvertygelse, och jag har ej det minsta emot, att Titulus behåller sin och uttalar den; kanske äro vi å ömse sidor än i dag något ensidiga, och detta kommer väl af olika sympatier i ungdomen för olika litteratur. Bägge hafva vi sedan sökt skaffa oss en allsidigare bildning, men ungdomsintrycken blifva alltid predominerande. Emellertid skall det för mig — gammal disputax — bli en njutning att muntligen få utbyta våra tankar i allsköns vänlighet».

Palmblad kom i juli och mottogs med största hjärtlighet. Wallmark mötte honom vid ångbåtsbryggan, och de kommo redan under vägen därifrån i lifligt samspråk om nytt och gammalt. Palmblad framförde en hälsning från Atterbom, som hade, säger han, varit förtjust i Wallmarks landtliga fristad och önskat sig själf en slik ålderdomsreträtt.

Enligt sin vana, när långväga gäster kommo på besök, ville Wallmark under den vackra sommareftermiddagen äfven visa Palmblad någon af traktens natursköna platser. Många funnos ju att välja på, såväl historiskt minnesvärda som för vacker natur utmärkta. Denna gång bestämde man sig för en i Mälaren utskjutande udde, bevuxen med präktig månghundraårig ekskog och däraf Ekudden kallad. Visserligen låg den rätt aflägsen från Wallmarks boning, så att fråga uppstod, om det ej skulle blifva alltför mödosamt för de båda gamla att i sommarhettan vandra den soliga landsväg, som ledde dit ut. Man hittade dock på råd och anordnade i hast ett landtligt fordon. En höskrinda kläddes med löf, på bottnen lades hö och där ofvanpå mattor, hvarefter198

gårdens enda dragare, en stor präktig oxe, allmänt känd i trakten under namnet »Kanslirådets Kron», spändes för. I denna improviserade löfsal gick färden i sakta mak mot målet. Sannolikt hade professorn aldrig förr färdats i »oxvagn», men han syntes nu högst belåten och road, där han satt i den löfklädda »salongen» tillsammans med värden och dennes familj. Stämningen var den allra gemytligaste, och de båda åldringarna underhöllo hvarandra med ungdomlig liflighet och förde äfven samtalet in på forna litterära fejder, öfver hvilka åren nu bredt ett försonande skimmer och dämpat bådas stridslystnad, så att, där åsikterna ännu gingo i sär, kunde de dock diskuteras utan bitterhet och under godmodigt skämt. Vid ankomsten till målet utvaldes en vacker plats nere vid sjöstranden, där man slog sig ned att njuta af utsikten öfver Mälarens solglittrande böljor och äfven af den materiella välfägnad, som den omtänksamma värdinnan medfört och som alltid var oskiljaktig från dylika små picknicker, hvilka rätt ofta brukade företagas under somrarna. När solen började luta mot sin nedgång skedde återfärden, och redan följande förmiddag afreste Palmblad till Tidön och Västerås, där han vistades någon tid. Han dog i Uppsala i september samma år.

Hösten 1853 tog Ernst Wallmark studentexamen i Uppsala. Den gamle fadern uttrycker i bref till honom sin glädje däröfver, men tillika sina farhågor att af ekonomiska skäl ej kunna hålla sonen länge i Uppsala, hvarför han uppmanar honom att söka en kondition. Han tillägger: »Du är ock nu sä gammal och avancerad, att du bör kunna försörja dig själf, och du har också, det vet jag, den ambition, att du vill det. Jag måste göra det från 15-års åldern. Mina tilltagande hjärtklappningar, som ofta betaga mig all sömn om nätterna, äro förebud till ett snart annalkande-slut. Ske Guds vilja!»

Wallmark hade under sin Stockholmsvistelse stiftat ett »Sällskap för nyttiga kunskapers spridande», hvaruti en vänIQ9

till honom, expeditionssekreterare L. A. Ekmarck, var sekreterare och under flere år besörjde redaktionen af sällskapets tidskrift, »Läsning för folket», till hvilken Wallmark ibland sände uppsatser. I mars 1853 underrättar Ekmarck sin gamle vän om att sällskapet i Stockholm erhållit mer än 60 ledamöter och i Göteborg 50, samt att ständerna anslagit medel till inköp af sällskapets tidskrift, som borde utdelas till alla folkskolor i riket. Han tillägger vidare: »Jag har nyligen haft bref från Atterbom. Han skrifver bland annat: 'Hvem som en gång skall skrifva en minnesteckning öfver mig? (Jag hade frågat det.) Ja väl, därpå får framtiden svara. En fjärmare

framtid gör sig förmodligen föga besvär med att om mig inhämta någon synnerlig kännedom, och större besvär därmed gör sig visst ingalunda den närmaste framtiden. De, som hafva känt mig, äro bortgångna från jorden. Det nuvarande unga släktet, ur hvilket väl en dag 'på ämbetets vägnar', min minnesteckning skall framstå, har för mig intet hjärta, vet ej hvad jag gjort eller förstår det ej och frågar ej heller efter att någonsin veta eller förstå det. — Ja, jag är säker, att hedersgubben Wallmark, om han öfverlefde mig och gjorde mig till ämne för en teckning, skulle utföra den med större både sanning och värme än hvilken som helst af bemälte herrar'. — — — Aldrig har väl ordspråket Tempora mutantur varit mera till-lämpligt än här! Wallmark och Atterbom, cheferna för den klassiska (akademiska) och den fosforistiska skolan, fordom hvarandras antipoder, som mot hvarandra kämpat den hätskaste kamp, äro nu de bästa vänner i världen. Den ene önskar sig den andre helst af alla till panegyrist, och den andre skulle säkert ej ha något emot, om hans forne motståndare gjorde honom samma återtjänst. Jag har anfört detta, emedan jag vet huru mycket det fägnar ditt redliga hjärta att se huru dina forna antagonister numera, sedan passionerna svalnat och ögonen öppnats, gå dig till mötes med öppna armar. Från professor Fryxell har jag äfven200

haft bref. Han mår väl och har föreslagit mig, att jag skulle begagna Stjernhjelms grafskrift »Vixit, dum vixit, laetus*». Jag har svarat, att jag ej vågar tillämpa en så stor mans motto på en så liten person och att det lilla ordet »dum» äfven afskräcker mig, då någon hederlig vandrare, som ej förstår latin, lätteligen kunde uttyda ordet efter dess svenska, bemärkelse och därvid tänka, att om mannen varit litet dum i sin lifstid, så kunde de efterlefvande väl ändå låtit bli att sätta ut det på grafstenen».

I slutet af 1853 erhöll Wallmark Svenska Akademiens Karl Johans pris. Underrättelsen härom lämnades honom, i bref från Akademiens sekreterare, Bernhard von Beskow,, som skrifver:

»Till Kanslirådet och Riddaren af K. N. O. Herr P. A. Wallmark.

Det af akademiens höge beskyddare förärade pris har akademien innevarande år enhälligt tillagt Herr Kanslirådet såsom Svenska vitterhetens nuvarande nestor, hvilken för nära ett halft århundrade sedan eröfrade för första gången akademiens belöning och därefter under en mångårig litterär verksamhet, dels såsom vitter konstdomare, dels lycklig författare i flera af litteraturens grenar, förvärfvat sig flerfaldiga anspråk på akademiens aktning. Då priset denna gång, hvad som tillförene icke timat och äfven hädanefter torde blifva sällsynt, förvandlats till en jubelbelöning, föreställer sig akademien, att dess aktningsvärda föremål skall äga en särskild tillfredsställelse vid den erinran, att utmärkelsen är grundad af den belönades och akademiens gemensamma beskyddare och välgörarare, Konung Karl XIV Johan, och att sålunda priset egentligen är en från honom genom akademiens hand lämnad belöning. Sthlm den 20 dec. 1853.

På Sv. Akademiens vägnar

Bernhard von Beskow, akademiens nuvarande ordförande och sekreterare.»

* Så länge han lefde, lefde han glad.20I

Det var naturligt, att Wallmark och alla hans närmaste med honom gladde sig öfver denna utmärkelse. Han uttryckte sin tacksamhet i följande bref.

»Till Kungl. Svenska Akademien. För den heder Kungl, Akademien behagat visa mig genom att tilldela mig det Kungliga priset för litterära förtjänster, får jag härmed aflägga min vördnadsfulla tacksägelse. Vid den höga åldern af 76 år, som jag upphunnit, har jag trott och bort tro mig icke hos lifvet hafva något innestå-ende af yttre utmärkelser, nöjd att kunna under afvaktandet af dess förmodligen snart förestående slut äga medvetandet att aldrig något slags sådan utgjort bevekelsegrund för min litterära verksamhet, äfven om jag kunde smickra mig med att hafva verkat något för de litterära ändamål, som Kungliga Akademien med så mycken ära och gagn för fosterlandet uppfyller. Så mycket mer öfverraskande har det för mig varit att af Kungl. Akademien mottaga detta pris, och dess värde ökas liksom min tacksamhet ännu mera genom det afseende Kungl. Akademien behagat göra på tidsförhållanden och minnen för mig lika dyrbara som smickrande.

P. A. Wallmark.»

Vännerna i Stockholm gladde sig med Wallmark, och en af dem skref: »aldrig har Karl Johans priset utdelats åt någon värdigare, härom är blott en röst.»

I början af sommaren 1854 hedrades Wallmark med ett besök af grefve G. Bonde på Säfstaholm, »den blinde excellensen» vanligen kallad. Denne, en af de ädlaste bland Sveriges mecenater, var nu fyllda 80 år och hade för många år sedan träffats af den svåra olyckan att blifva obotligt blind. Han hade 1815 låtit uppföra det praktfulla slottet på sin mödernegård Säfstaholm ocb där samlat ett utvaldt bibliotek, utmärkta skulpturverk och en utsökt tafvelsamling. Furstligt understödde han lofvande konstidkare och yngre202

obemedlade vetenskapsmän. Wallmark hade sommaren 1845 varit inbjuden att fira midsommaren på det ståtliga Säfstaholm, och den älskvärde gamle excellensen kom nu och förnyade en dylik inbjudan, som han äfven utsträckte till Wallmarks son. De afreste alltså båda till Säfstaholm och stannade där kvar öfver den med mycken högtidlighet firade midsommarhelgen. Besöket beredde dem båda en stor njutning såväl genom den älsklige värdens förbindlighet som genom skådandet af alla de konstskatter, som slottet rymde. Wallmark skrifver om detta besök till en god vän i Stockholm: »jag söker lika fåfängt skildra den ynnest, hvarmed jag omfattades af grefve Bonde, som de njutningar af oskattbart värde, som bereddes mig och min son på hans af så många konstens och litteraturens skatter rika Säfstaholm. Excellensen syntes icke ha förändrat sig mycket, sedan jag 1845 vid samma tillfälle besökte honom, och icke kunde jag tro, att det var för sista gången det var mig förunnadt att här i lifvet råka den ädle mannen».*

Af professor Israel Hvasser blef Wallmark kallad till medlem af »Karl Johans förbundet», ett i Uppsala stif-tadt sällskap. Han skrifver: »Vi hafva här i Uppsala en liten förening, som kallar sig Karl Johans förbundet och årligen sammanträder d. 8 mars för att genom betraktelser och vänliga samtal återupplifva minnet af Karl Johan. Sedan förhållandena varat några år i denna inskränkta och slutna form, beslöto vi att meddela oss äfven med dem ibland Karl Johans vänner, som voro på andra orter, och således åstadkomma en förteckning på Karl Johans kvarlämnade tillgifna, hvilken inför kommande tiders häfdatecknare skulle kunna gälla såsom ett bevisande faktum, att sådana verkligen funnits till. Jag frågar därför, om Herr kanslirådet tillåter oss att äfven upptaga Herr kanslirådets namn på denna förteckning».

Wallmark tecknade sig med glädje såsom medlem af denna förening, som hade till syfte att hedra minnet af hans

* Grefve Bonde dog i januari 1855.203

oförgätlige konung, och svarade skyndsamt Hwasser. I ett senare bref säger då denne: »Att, såsom Herr kanslirådet yttrar, vi båda hafva skäl att säga, det vi icke med tystnad åsågo under Karl Johans lifstid den lika nedriga som ihärdiga förföljelsen mot honom är väl å ena sidan, då vi tänka på oss, hugnande, men å den andra, då vi tänka på svenska nationen, bittert och nedslående, emedan vi måste medgifva, det nästan alla andra gjorde det. Ifrån 1820, då Argus började denna nedriga politik, till dödsåret 1844 hvilade denna förföljelse aldrig ett ögonblick, och det usla Aftonbladet fortsatte den ännu efter konungens bortgång. I afseende på dess förhållande till Karl Johan kan man sålunda indela svenska nationen efter den metod, som någon gång blifvit använd med tanke på kattorna, i de som klösa och de som jama — — —. Jag hoppas att i sommar kunna personligen besöka Herr kanslirådet.» — — —

Om somrarna, då förbindelsen mellan Stockholm och Kungsör var lätt, fick Wallmark ofta glädja sig åt kära besök, och bland de käraste voro naturligen de, som då vanligen gjordes af hans i Stockholm bosatta gifta döttrar och deras barn. De ville ej försumma att då så ske kunde träffa den gamle, innerligt älskade fadern, hvars alltmer tilltagande hjärtlidande lät förmoda, att hans dagar snart skulle vara räknade. Ett af dessa besök, som alltid voro högtidsstunder för Wallmark, må här skildras i samband med det enkla landtliga hem, där han nu njöt ålderdomens ro och dit han välkomnade dessa kära gäster.

Det är en varm och vacker julidag. Vi träda in genom grindarna till »Täcklunda», så var namnet på Wallmarks bostad. Ett kort skall från den vaksamma bandhunden »Walter» möter oss, men förbytes i en vänlig svansviftning, om den kommande är honom bekant. På den väl krattade204

gårdens midt ses en stor blomstergrupp af många olika slags-blommor och i dess midt en hvit staty af blomstergudinnan Flora med ymnighetshornet i handen. Till vänster på gården står en väldig lönn, hvars stam omslutes af ett till hvila inbjundande grönmåladt säte och inom hvars lummiga grenar ett stycke upp i kronan äfven några säten skönjas en omtyckt plats för familjens yngre medlemmar under heta sommardagar. En syrénberså på andra sidan af gården samt det grönmålade gungbrädet framför byggnaden äro äfven ofta använda favoritplatser.

Vi gå genom de öppna förstugudörrarna in i den midt framför liggande matsalen, ett tämligen stort rum, från hvars fönster man öfver en mot stranden sluttande äng och några trädgrupper på afstånd varseblir Mälaren med dess vassbevuxna stränder.

Rummets förnämsta prydnader utgöras af tvenne stora väl fyllda bokskåp samt några goda oljefärgstaflor; bland andra porträtt af drottning Kristina, Dante, Petrarca, Melanchton och Luther på dödsbädden, den senare sades vara målad af Lucas Cranach. Framför allt annat älskade Wallmark böcker och taflor, och därför hade han under årens lopp sökt skaffa sig af sådana skatter så mycket som hans tillgångar medgifvit. Hans bibliotek var rikhaltigt och omsorgsfullt valdt.

I salens midt står ett för tillfället festligt dukadt bord, som antyder att middagsfrämmande väntas. En ung flicka, den förut omnämnda fröken E. Tigersköld, som alltsedan sin moders död vistats hos Wallmarks, kommer in, öfverser bordet och sätter rosor, jasminer och sparrisgräs i kristalluppsatserna. Därefter går hon in i förmaket till vänster om matsalen, dess ena vägg upptages nästan helt och hållet af en lång mahognysofia, klädd med gul damast, och midt för den står ett stort divanbord med sidoklaffar och lejon-fötter. Öfver soffan hänger en ganska stor oljefärgstafla, målad af Tischbein, och föreställande en tempelruin på ro-205

merska campagnan i aftonbelysning. Äfven andra taflor pryda väggarna, bland dem en vy i akvarell öfver Gustafsvik samt en svartkritsteckning af fru M. Ehrenström, föreställande Lofö kyrka ock kyrkogård, båda dessa taflor kära för ägaren och framkallande såväl glada som vemodsfulla minnen. För öfrigt ses i detta rum några antika möbler och prydnadsföremål. Fröken Ebba sätter en skål med blommor på divanbordet och ser sig sedan pröfvande omkring för att öfvertyga sig, att allt är dammfritt och i behörig ordning, ty annars kan det vankas bannor af den ordentliga husmodern, tant Hedda. Bredvid förmaket ligger sängkammaren, försedd med möbler af gulbetsad björk; på dess ena vägg märkas husfaderns och husmoderns porträtt, det förra måladt af P. Krafft d. yngre. Då allt står pyntadt och fint i de nedre rummen, beger sig den unga hjälpredan en trappa upp för att där inspektera gästrummen och husfaderns arbetsrum. Det senares väggar äro nästan helt och hållet täckta af bokhyllor, nående från golf till tak; inga till hvila inbjudande bekväma fåtöljer finnas där, endast en tarflig soffa samt ett skrifbord, en hög pulpet och några stolar. Pulpeten såväl som skrifbordet äro vanligen öfvertäckta af papper, tidskrifter, bref m. m., hvilkas synbara »oordning» man aktar sig för att lägga i »ordning». Med varsam hand afdammar hon därför allt nödtorftligen utan att rubba något och går därefter ned i köket för att höra, om tant Hedda ännu där kan behöfva hennes hjälp. Men alla tillredelser befinnas nu afslutade, och det återstår endast att göra toalett till middagen. Vid tvåtiden landar ångbåten vid Kungsörs brygga, dit Wallmark, åtföljd af son och dotter begifvit sig för att mottaga sina kära gäster, Beskows och Montgomerys med några af deras barn. Under gladt och förtroligt samspråk ledsagar han dem till sitt hem, där de på förstugutrappan hälsas af den vänliga värdinnan och gamla faster Bina.

Middagsmåltiden försiggår under lifligt samtal. Huru206

mycket har man ej å ömse sidor att meddela hvarandra och hvilken glädje är det ej att än en gång i lifvet ha fått återse hvarandra! Efter middagen serveras kaffet i syrén-bersån, och som de kära gästerna blott ämna stanna öfver morgondagen, är Wallmark angelägen att föra dem omkring och visa de förändringar och förbättringar han företagit i sin trädgård och vid sitt landtbruk. Man beger sig därför på eftermiddagen ut på en rundtur kring ägorna; timmarna ila bort, och sommaraftonen tillbringas under förtroliga meddelanden om allt som kan tänkas intressera far och morfar. I glädjen öfver att se dessa kära anhöriga omkring sig har Wallmark glömt att iakttaga den försiktighet, som hans allt mera tilltagande hjärtlidande kräfde; den rätt långa promenaden hade för mycket

ansträngt honom. Natten kommer med svåra hjärtklappningar och sömnlöshet; men hans i grunden kraftfulla natur segrar öfver det onda äfven denna gång. Med synbart återställda krafter kan han bjuda de älskade barnen och barnbarnen farväl i förhoppning att än en gång få återse dem, en glädje som äfven förunnades honom.

*

Hösten 1854 erhöll Ernst Wallmark en kondition som informator hos kammarherre Braunerhjelm på Lundby. Här omfattades han med mycken välvilja af familjen och fick äfven tid öfrig att ägna sig åt sina egna studier. Enligt sin faders önskan tänkte han välja den prästerliga banan, men hade ännu ej fullt bestämt sig därför. Ehuru Wallmark önskat, att sonen valt detta kall, vill han ej öfvertala honom, utan framhåller tvärtom, att han väl bör betänka, hvilket ansvar det medför. Han skrifver: »Står du fast vid det vitæ genus, du sagt dig vilja välja, nämlingen prästkallet, så fordras det för att rätt skötas allvarsamma studier. Jag har sagt dig mina tankar om både ansvaret och besvärligheten samt den långa väntan på befordran, som.207

äro förenade med detta kall. Kyrkan behöfver nu, då hon mer än någonsin är en Ecclecia pressæ och militans, då hon sönderslites af sekter, kämpar med djup kallelse, kämpar, hvilka såsom aposteln säger stå iklädda allt »Guds harnesk, omgjordade med sanningens sköld och rättfärdighetens svärd». Du har för väl sett huru handtverksmässigt och utan lif och anda predikoämbetet mångenstädes utöfvas för att icke ha fattat det allvarliga uppsåtet att icke slå in på samma väg; du har, hoppas jag, allt för väl eftersinnat huru ansvarsfullt det kall är, som du valt, och sökt att klart inse huru mycket som fordras för att värdigt uppfylla det.. Det erkännes numera äfven af våra präster, att om de med mera lif och anda förrättat sitt ämbete, så skulle icke så många sekter och därmed förenade söndringar och oroligheter ha uppkommit inom församlingen. Men detta lif och denna andans kraft äro hos oss, dödliga, blommor, som för att utveckla sig behöfva liksom de skönaste jordiska näring af den oansenliga mullen. Det är ej nog, att Gud nedlagt fröen därtill i våra hjärtan och vårt förstånd, vi behöfva den oansenliga timliga mullen af en någorlunda sorgfri bärgning för att kunna så utveckla dessa frön, som de böra och behöfva utvecklas för att blifva de härliga blommor, som med sin lifgifvande doft uppfriska den mefitiska luften inom kyrkan. — Vore utsikten på den civila banan bättre, så skulle jag tillstyrka, att du valde den. Du kunde då få mera tid att ägna åt hvad jag hoppades endast skulle blifva ett rekreationsmedel vid dina från läsning lediga stunder, men nu synes ha blifvit ditt favoritämne — musiken. Det är nu hög tid för dig att fatta ett bestämdt beslut i afseende å vitæ genus, och jag bör ej tvifla, att sedan det är fattadt, du därefter beräknar hvarje steg du tager på de till dess utförande nödvändiga kunskapernas bana. Jag känner ditt förstånd och ditt hjärta för väl för att icke veta, att lifvets allvar och framtidens fordringar äfven emellan och under din ålders nöjen taga ut sin rätt hos dig, och2o8

du kan å din sida ej heller misskänna en älskande faders råd, som i det lif han efter naturens ordning snart skall lämna ej har någon högre eller kärare önskan än att se en framtid för dig grundad, som kan bereda dig en så snar utkomst som möjligt och din mor, som så högt älskar dig, den glädje däraf, som hon är så berättigad att njuta. — Mina hjärtklappningar synas ej vilja öfverge mig. Jag vet, hvad det är för en budbärare, som så klappar, och han klappar aldrig förgäfves. Men jag får bära med tålamod mitt onda, och jag gör det, nöjd med Guds vilja och öfverläm-nande åt Hans godhet att sörja för de kära jag lämnar efter mig. Att vi alla be hjärtligen hälsa, behöfver jag ej säga.

Din hulde fader.

Vårterminen 1855 begaf sig sonen åter till Uppsala för att där fortsätta sina studier. Han hade nu öfvergifvit tanken på den prästerliga banan, då han vid nogare eftersinnande ej fann sig äga de betingelser, som fordrades för att fylla detta ansvarsfulla kall. Han beredde sig nu till att snarast möjligt taga kansliexamen och sedan söka sin utkomst vid ämbetsverken. Hans önskan att studera till graden måste uppgifvas, emedan hans faders ekonomiska omständigheter icke möjliggjorde en längre tids vistelse vid universitetet. Det gällde därför att skyndsamt afsluta studierna, medan han ännu kunde påräkna någon hjälp från hemmet. Wallmark uttrycker i bref till honom sin glädje öfver att han genom det erhållna Karl Johans priset kan bereda honom tillfälle att åter vistas en termin i Uppsala. Han nämner äfven, att han ryktesvis och med tillfredsställelse hört, att sonen gjort sig omtyckt af

familjen Brauner-hjelm, samt tillägger, »ryktena om det goda sprida sig som bättre är, lika lätt som ryktena om det onda. Det fröjdar mig, att du vid ditt första inträde i världen råkade ett så godt hus och att du där hämtat erfarenhet och lärdomar, som kunna komma dig till nytta. Sådana behöfver2O0

en yngling, ty skollifvet och föräldrahemmet erbjuda få tillfällen att inhämta världs- och människokännedom. Jag är glad, att du i Uppsala kunnat bereda dig någon förtjänst genom din musik, under det jag sörjer öfver att ej kunna hjälpa dig som fadershjärtat ville. Du ber mig ej sörja för dig, min käre Ernst, men gjorde jag det ej, vore jag en ovärdig fader. Du vet, hvilka förhoppningar jag fäster vid dig och din framtid såsom näst Gud det enda stödet för de hulda varelser, som genom sin omgifning göra min ålderdom så afundsvärdt lycklig. Jag vet visserligen, att den gode Guden hjälper, men han gör det ej omedelbart. Han har ålagt oss som villkor för sin hjälp att bedja och arbeta. — Jag har i detta afseende intet att förebrå mig, jag har ifran mitt i5:de år i stor fattigdom dragit mig fram — och sedan hela mitt lif genom träget arbete, och Gud har ock välsignat mitt arbete, välsignat det så, att jag nu på min ålderdom kunnat vara utan bekymmer för mina kära efterlefvande — om jag icke genom oförsiktiga och oförlåtliga borgensförbindelser störtat mig i ogäldlig skuld och därigenom förspillt hans välsignelse. Det är detta fel, som smärtar mig, och ursäkten därför — mitt alltför stora förtroende till människors redlighet och den plikt jag trott mig hafva — att hjälpa andra, då jag själf rönt andras hjälp — förmå icke blidka denna smärta. Jag misströstar därför icke om den gode Gudens hjälp för de mina, jag sätter till den mitt hopp. Men med den rättskänsla, som lifvar mig och som utgjort en passion hos mig, är det tillika en råga på denna smärta, att jag ej skall kunna lämna lifvet med den tanken, att jag gjort alla rätt. Det är denna tanke, som nästan ännu mer än den förra fördystrar min annars så lyckliga ålderdom och undra ej därpå, min käre son. Ingen skall på min döda mull förneka mig förtjänsten att ha varit arbetsam, ingen skall kunna säga, att jag varit en slösare. De handlingar, som de finna efter mig, skola säga hvad jag varit — en

14 — P. A. Wallmark.2IO

oförsiktig, en obetänksam hjälpare — en alltför god anförvant» — — —.*

Men ännu en gång måste Ernst Wallmark afbryta sin kurs i Uppsala och taga kondition. Han kom nu som informator för tvenne gossar till brukspatron Trägårdhs på Sörbyholm ej långt från Arboga. Wallmark, hvars hälsa blef allt mer vacklande, gladde sig åt att hafva sonen i grannskapet. Denne fann sig ock väl i sin nya omgifning och ägnade sig med intresse åt sina elevers undervisning; dessutom visste han att på lediga stunder med sitt glada, lifliga lynne och sin musik roa hela familjen och vann snart allas hjärtan. Sina reflektioner öfver uppfostran och undervisning meddelar han sin far, som äfven i detta hänseende gifver honom goda råd. I ett af sina bref till sonen under denna tid yttrar Wallmark: »Ditt sista bref uppfyllde mig med så mycken glädje, att jag af den kände mig härdad mot rätt många jordiska bekymmer. Detta varma erkännande af det myckna, hvarför du har den gode Guden att tacka, denna bön till Honom att icke af medgången göras öfvermodig eller bringas till glömska af Honom, detta medvetande af oförtjäntheten till den nåd dig vederfares — huru skulle det annat kunna än glädja dina föräldrar — och framför allt din far, som i dessa tänkesätt, hvari han hoppas, att du med Guds hjälp framhärdar, har den säkraste borgen för din framtida lycka — ej den yttre blott — den må blifva i världens ögon mer eller mindre utmärkt — men den inre. Att ständigt erinra sig denna fråga: 'Hvad hafver du det du icke undfått hafver', förvarar hjärtat mot den känsla af självtillräcklighet och stolthet, som särdeles i yngre år så gärna vill bemäktiga sig detsamma och som förstör så mången ynglings lycka. Det anspråksfulla i hans sätt att vara — en följd af denna känsla — aflägsnar från honom alla sympatier af dem, som kunde verka för hans

* Efter Wallmarks död försåldes hans bo på konkursauktion för att gälda en skuld, som han ådragit sig för att kunna inlösa åtagna borgensförbindelser. Änkan erhöll pension af konung Oskar och af staten.211

yttre lycka — och när han sedan finner sina anspråk på dem ouppfyllda — hvad tillgångar till den inre lyckan lämnar väl en kränkt fåfänga hans hjärta? Nej, det är denna känsla af vår oförtjänthet, vår ovärdighet af den Allgodes nåd, som gör oss nöjda med äfven det minsta bevis däraf och som ger oss mod och kraft att arbeta för det goda, sanna och rätta, äfven om vårt arbete saknar en yttre lön. — Näst detta glädjeämne kommer den välvilja du njuter af ditt patronage, som bevisar för mig, att de värdera dig och att du gör dig förtjänt däraf. De

drifva sannerligen attentionerna mot dig så långt, att de skämma bort dig. Låt se, käre son, att du ändå förblifver den väl därför tacksamme och mot dem uppmärksamme informatorn och att du gör dig älskad af gossarna, det rätta sättet att fortskynda deras framsteg. Dina reflexioner rörande dina disciplars uppfostran gillar jag till alla delar. Den vana vid arbete, som gossen i yngre år får, blir sedan ett behof för honom. Dock kan faderns önskan om deras mindre ansträngande, hvartill han kan ha sina skäl, vara berättigadt. Rousseau säger i sin Emile som skäl för den längre tid han låter denne tillbringa i fria luften och med kroppsöfningar: 'pour fortifier et faciliter les operations de 1'äme, il faut fortifier ses instruments', och han har däri onekligen rätt. Som informator afsåg jag ock mindre den tid gossarna sutto på min kammare än att arbetet då forcerades». Efter ett kort besök i hemmet öfver juldagarna 1856 återreste Ernst Wallmark till sin kondition för att afsluta sina disciplars undervisning och därefter begifva sig till Uppsala för att under vårterminen fullfölja sina egna studier. Han kunde därför endast skriftligen få lyckönska sin far på dennes födelsedag nyårsafton. Wallmark tackar honom, sägande: »Det var mig kärt att på min 79:de födelsedag få mottaga ett bref från dig. Tack för denna hågkomst och för de varma önskningar, som åtföljde den. Ja, om det är den Allgodes vilja, så önskar jag visst också själf, icke för min skull, men för din goda mammas och lilla212

systers skull att ännu få lefva ett eller annat år, fast denna önskan bör synas förmäten af den, som den Högste redan låtit uppnå det nästan högsta målet för mänsklig ålder och som bör påminna sig Horatii ord: Omnem crede diem tibi diluxisse suprenum, * och som äfven gör det, alltid i sitt hjärta tacksam för all den nåd Gud visat honom under hans långa mödosamma lefnad. Huru lycklig skulle jag ej vara, om jag kunde upplefva den dag, då jag kunde se dig icke behöfva någon annan än dig själf. Men jag ställer mitt hopp liksom mina förböner för dig till Honom, som förmår gifva öfver allt hvad vi kunna hoppas, och är lugn, då jag vet, att äfven du gjort till ditt valspråk: ora et labora, Deoque committe futura».**

Vid ankomsten till Uppsala hyrde Ernst Wallmark en dublett tillsammans med en kamrat, men detta ogillade hans far och skrifver: »Man kan då mindre hushålla, jag känner det af egen erfarenhet, mången utgift göres då, som annars varit ogjord. Som ensam hushållade jag med vivret så som jag aldrig kunnat göra i en kamrats närvaro — och allra minst i en rik kamrats — utan att ändå lida brist, jag lefde nästan en hel termin af endast mjölk och bröd, och till frukost och afton af bröd, smör och ost, som jag för detta ändamål själf inköpte, men jag var fattig, och på min tid brydde en sådan yngling sig ej så mycket om hvad och huru kroppen njöt, blott själen fick fråssa. Då passerade man för rik, om man kunde bestå sig ensamt rum vanligen voro två om ett, nu lär det vara vanligt i Uppsala,, att en har s. k. dublett. Så ha tiderna förändrat sig! Vore väl, om utsikterna till snarare bärgning i samma mån ökats som anspråken och lyxen. — Något nytt härifrån har jag just icke att berätta. Om silfverbröllopet hos våra grannar Bl—s har redan mamma berättat dig något. Det var ståtligt, och festen varade till framemot morgonen. Tal och

* Tro, att hvarje dag, som grytt för dig, är den sista. ** Bed och arbeta och öfverlämna framtiden åt Gud.213

verser vankades, och man hade om båda anlitat mig. Ett stycke vers upplästes, som sades vara af en ung poet; man gissade på dig, hvilket var ledsamt, ty stycket skulle vara roligt, men ingenting är odrägiigare än att läsa eller höra föreläsas något, som skall vara roligt, men icke är det. Man försäkrade mig dock, att det ej var af dig, hvilket jag strax tog för afgjordt, ty något så platt kan du icke skrifva, och om du i ett för sånggudinnorna ogynnsamt ögonblick råkat skrifva och utlämna något sådant, skulle jag bannat dig därför. Societeten var talrik, några lyckade tablåer utfördes, det dansades och musicerades, och man hade rätt roligt. Man saknade mycket dig, och alla be hälsa dig. Se så, nu har jag länge nog agerat kapten Puff».

*

I början af sommaren 1857 fick Wallmark ett svårt anfall af sin sjukdom, men tillfrisknade småningom. »Min förbättring», skrifver han i början af juni, går »Gud ske lof framåt, fast långsamt. Jag har nu börjat i vackert väder gå ute, hvilket mycket stärkt mig. Välkommen nu hem, min gode Ernst! Mina barn, Sophie Beskow med sin man, äfven Hedda Montgomery och Fredrika Ekdahl, ha lofvat besöka mig i sommar; i dag väntar jag öfverste Hazelius. Du kan därför icke få bedja någon af dina vänner att komma hit öfver sommaren, ty vi äro för

trångbodda att taga emot flera».

Under denna sommar, den sista Wallmark upplefde, hade han glädjen att se alla sina barn och några af barnbarnen samlade omkring sig. Äfven några gamla vänner gästade honom. Huru kära dessa besök än voro, ansträngde de dock allt för mycket hans svaga krafter, så att han allvarligt insjuknade i slutet af sommaren. Till sin son; som efter aflagd examen lämnat Uppsala och ingått i Kungl, kansliet, skref han i början af september: »Jag har under2T4

de förflutna veckorna haft grufliga plågor och fullt och fast trott, att jag skulle lämna världen. Jag har väl begått någon oförsiktighet under de flera kära besök jag haft. Därtill har kommit den nära tropiska hetta vi haft under flere veckor och som ej synes vilja öfverge oss. Men jag tycks nu åter vara på bättringsvägen. Hvad dina engagementer i kansliet angår, kan jag intet döma därom. Engagera dig ej i så många verk, ty du hinner då ej att besöka alla, och när någon befordran där yppar sig, händer det dig som många andra, att en yngre, som där varit flitigare, får företrädet, under förevändning, att du sällan syntes där. Gud välsigne dig».

De anlopp mot Karl Johans minne och ära, som föranleddes af den 1855 utkomna 6:te delen af »Bergman Schinkels Minnen», förmådde Wallmark att ånyo gripa till pennan för att försvara den konung han så ofta kämpat för. Bittida och sent, så ofta hans numera svaga krafter det tilläto, satt han lutad öfver sitt skrifbord, och arbetet blef färdigt under hösten 1857. Skriften, som kallas »Historiska beriktiganden af åtskilliga i en del nyare skrifter förekommande uppgifter om och emot f. d. kronprinsen Karl Johan under hans deltagande i de politiska händelserna 1810—1814», skildrar Karl Johans högsinta försvar för Sveriges rätt och ära samt försiktigheten af villkoren vid föreningens afslutande med Norge och befriar därjämte Karl Johans minne från de öfverdrifter, hvartill ofvannämnda »Minnen» gjorde sig skyldiga. De föregåfvo nämligen på sanningens bekostnad, att Karl Johan var stiftare af det stora förbundet mot Napoleon och att han därigenom med glädje ville förödmjuka en gammal fiende.

Trots sitt sjuka tillstånd läste Wallmark själf korrektur på arbetet och skrifver d. 11 dec. 57 till sin son: »Som215

jag i dag ej orkar skrifva till flera af mina vänner, knappt en gång tiil den förnämsta i mitt hjärta, får jag be dig gå till Beskows och hälsa dem hjärtligen från mig. Mitt tillstånd är Gudi lof så förbättradt, att hostan nästan alldeles upphört och sömnen om nätterna inställt sig, hvaraf krafter begynt återkomma. Gå till Norstedt med inneliggande korrektur och tacka för ferm expedition. Jag sänder nu titeln, men ett litet förord, som följer efter den, skall sändas med nästa post».

Den i jan. 1858 skrifver han: Då jag nu för första gången på detta nya år skrifver dig till — det 8i:sta, i hvilket den allgoda Försynen låtit mig blicka — kanske blott blicka in, huru skulle jag ej, bland de för mig kära föremål, som där möta mig, se dig och önska dig i de enkla orden ett godt nytt år allt som i din nuvarande ställning kan kallas godt och lyckligt, framför allt hälsan, hvars värde en mer än 8 månaders sjuklighet lärt mig högre skatta, än jag tyvärr under den föregående hälso-tiden gjort. Gud välsigne dig därmed, min käre son, och bered dig värdig denna välsignelse genom den vård du själf i din ungdom tager om den, ty var viss, att hvarje försummelse däraf i en senare ålder hamnar sig. Under min sjukdom och då, som du vet, posten kommer sedan det är mörkt ha merendels mina ögon ej tillåtit mig att läsa tidningarna, utan Ebba eller någon annan af min omgifning har läst dem för mig, hvarvid jag nästan helt och hållet inskränkt läsningen till artiklarna om handelskrisen, såsom de hvilka mest intresserat mig af orsaker, som du känner. Jag blef då ej litet förvånad, när Sophie Beskow i sitt sista bref berättade mig, att din vers till prins Oscar väckt mycket uppseende och att man begärt att få veta författaren. Jag kom då ihåg, att du i ett föregående bref litet mystiskt yttrat dig om något, som jag i Svenska tidningen skulle få se. Väl hade jag sett ett poem, undertecknadt E., men då så många poetiska Småstycken i bladet2l6

uttömma alfabetet, fästade jag icke förr än nu uppmärksamhet vid detta E. Jag fann nu ett vackert poem/ som då det var af dig, mycket gladde mig och hvaröfver jag lyckönskar dig, min käre son. Detta poem är mig en borgen för att du väl en gång får din »slarfva med i den byken», fast jag ej kommer att upplefva den glädjen».

I februari var Wallmarks skrift färdigtryckt, och han anmodade då sin son att å hans vägnar öfverlämna exemplar

däraf till konungen, prinsarna samt åtskilliga af hans ännu i Stockholm kvarlefvande vänner. Därefter tillägger han: »Med nästa post väntar jag från dig underrättelse om exemplarsafiämnandet, samt huru du och de emottagits, sedan afbidar jag i lugn tidningarnas omdömen. I Aftonbladet förmodar jag, att jag blir hårdt angripen; det är dock under den förra redaktionens tid, som det visat sig hätskt mot Karl Johan, och magister Sohlman har egentligen ingenting att därmed skaffa».

Bibliotekarien Arwidsson skref efter erhållandet af skriften: »Du är en beundransvärd man, högtärade broder, som vid öfver 80 års ålder kunnat göra en så rask, stor och krigisk pojke, som dina »Historiska beriktiganden». Den som kunde det vid 66 VJ»

Bernhard von Beskow skref d. 8 mars 1858: »Med särdeles fägnad mottog jag din vänskapliga skrifvelse af den 26 febr. jämte det vackra försvaret för Karl Johans minne. Det är i dag själfva årsdagen af den store konungens bortgång. Hans ärofulla bana och odödliga förtjänster om Brödrarikena tolkas i denna stund af en annan ädel stämma vid Fyris stränder. Vi kunna då lyckligtvis säga, att han hvarken är glömd eller otackad bland sitt forna folk, ehuru outtröttlig smädelsen varit att skända och svärta hans minne. Att fullkomligen tillrättavisa och nedtysta belackarnas fort-

* Infördt i Ernst Wallmarks lilla diktsamling: »Från ungdomstid — vid höstetid».217

satta anfall lärer icke lyckas i våra dagar, då »smädelsen blifvit en makt». Men tystnad vore icke blott en otacksamhet utan en vanheder. Af din sons vittra försök hafva åtskilliga vunnit ett allmännare bifall, hvilket gjort mig ett verkligt nöje. Ditt förslag att anställa honom vid ordboksarbetet synes mig innebära något tungsamt för en ung vitterlekare, hvarför jag knappt skulle tillstyrka det».

Sin mågs Montgomerys erkännande omdöme blef det aldrig Wallmark förunnadt att läsa, det ankom nämligen dagen efter hans död. Det lydde: »Utan all öfverdrift måste dessa 'Beriktiganden' för närvarande och kommande tider utgöra en ovedersäglig och tillfredsställande bevisning om Karl Johans fosterländska, förutseende, ädla, snillrika och kraftfulla tanke- och handlingssätt under den mest kritiska och invecklade tidpunkt i den nyaste historien. Alla sanningens och Karl Johans vänner, alla opartiska och upplysta svenskar och norrmän och främst Karl Johansförbundet i Uppsala borde ägna åt författaren af dessa 'Beriktiganden' den enhälligaste och lifligaste erkänsla, liknande den vår ädle kung Oscar tilldelat svärfar i dess guldmedalj. Baron Beskow har också yttrat ett fördelaktigt omdöme om svärfars bok; måtte den vinna, hvad den i så hög grad förtjänar, bifall hos våra litterära recensenter, hvilka dock så sällan äro opartiska och fosterländskt sinnade».

General Hazelius yttrar om skriften: »Ingen kan här märka, att arbetet är af åttiåringen, lidande under de sista årens sjuklighet. Tankarna bära snarare vittne om mannaårens kraft, pennan är frisk, och arbetet har detta språkets och skrifsättets behag, som är hans prosa eget».

Från och med mars månads ingång hade Wallmarks hälsotillstånd dag från dag försämrats, och man såg nu, att slutet nalkades. Själf väntade han, att hvarje dag skulle2l8

vara den sista, och motsåg döden som en befriare. Tåligt bar han de stundtals svåra plågorna och höll sig med oerhörd viljekraft uppe ända till den sista dagen. Sittande klädd i sin gungstol, ligga kunde han ej för andnöd och svår hjärtklappning, hörde han gärna något föreläsas. Själsförmögenheterna voro oförminskade ända in i det sista, likaså tankeförmågan. Han följde med uppmärksamhet hvad som förelästes, och då någon gång en af de yngre föreläsarna, ointresserad af det allvarliga ämnet eller de långa ledande artiklarna i tidningarna, försökte hoppa öfver ett stycke i tro att den sjukes uppmärksamhet var slappad, tittade han förvånad upp under den gröna skärm han bar till skydd för de svaga ögonen och sade: »kära barn, det där hänger alls inte ihop, du måtte ha hoppat öfver något». Några dagar, innan slutet kom, bereddes honom en oväntad glädje. Han fick underrättelse, att hans konung hedrat honom med ett ynnestbevis. Det var guldmedaljen »memoriæ pignus», en minnesgärd, som konung Oscar ägnat den trogne försvararen af Karl Johans, hans faders, minne. Samma dag som Wallmark erhöll denna underrättelse skref han till sin son:

»Kungsör den 15 mars 1858.

Min käre Ernst! Som jag dessa senare dagar varit ganska sjuk, flere nätter å rad ej kunnat sofva, hvaraf en ytterlig mattighet uppkommit, har jag ej förmått skrifva till den gode grefve G. Lewenhaupt. Af Beskows bref, som i förrgår kommit mig tillhanda, ser jag, att konungen hedrat mig med ett utmärkt vedermäle af sin nåd, men hvari det består vet jag icke ännu, då, som du vet, det först i dag kunnat efterskickas och ej hinner hit före postens afgång härifrån. Jag vet blott, att paketet väger 10 lod och således måste innehålla någon större och dyrbar guldpjes. Emellertid bör jag icke dröja att i allmänna ordalag tacka grefve Lewen-219

haupt, som säkert har sin goda del i detta nådebevis, såväl därför som bedja honom hos konungen nedlägga mina underdåniga tacksägelser för den dyrbara presenten. Jag får således be dig uppvakta grefven och, jämte anmälan af min oförmögenhet att i dag skrifva till honom, aflägga å mina vägnar min varma tacksamhet för hans välvilja vid detta tillfälle samt framföra till Hans Majestät mina underdåniga tacksägelser för den mig allernådigst tilldelade gåfvan, den jag tillika vågar anse som ett bevis å Hans Majestäts välbehag med min skrift — ett välbehag, hvarom blott en muntlig försäkran redan skulle utgjort för mig den största och kärkomnaste belöning.

Många hälsningar.

Din hulde fader.

P. S. Just nu ankom presenten. Den består i en mycket stor guldmedalj (som af konungen enskildt skänkes till utmärkta litteratörer) med en tjock bygel af guld att bäras på bröstet i högblått band. På fodralet står: Oscar I till P. A. Wallmark. Alla anse mitt arbete som det bästa i denna väg och kalla det till och med ett mästerverk!!!»

Dessa rader till sonen voro de sista hans penna nedskref. Fyra dagar efter deras afsändande, den 19 mars 1858, lade han sitt trötta hufvud till ro på dödens hvilobädd, till det sista ömt vårdad af den maka, som med sina kärleksfulla omsorger förljufvat hans ålderdom. Den sorg hans närmaste kände delades af många vänner och bekanta när och fjärran.

Jordfästningen skedde med stor högtidlighet i Kungsörs kyrka och under mycken tillslutning af samhällets invånare, som alla högt värderat honom. Sonen ägnade honom följande minnesord på hans kista:

»Nu har jag ro! Från villorna på jorden Min ande ändtligt är befriad vorden. Fyldt är det värf jag lefde för i lifvet.220

I mångas hjärtan står mitt minne skrifvet, Och nu, vid änglaharpors fröjdeljud, I ljusets salar prisar jag min Gud».

Hans stoft fördes till Lofö kyrkogård på Drottningholm och nedsänktes där i närvaro af sörjande barn och barnbarn i den graf, där hans första maka och de två vid unga år aflidna döttrarna hvilade.

A den minnesvård, som sonen sedermera lät uppresa på grafven, läses:

At minnet af

PEHR ADAM WALLMARK * 31/i2 1777 † 19/3 1858

Sällan bautastenar stånda vägen nära, reste dem ej son åt fader.

Af yttre hedersbevisningar hade Wallmark erhållit många under årens lopp. Han var medlem af Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademien, af Kungl, sällskapet för utgifvande af handlingar i Skandinaviens historia, af Kungl. Vitterhets- och Vetenskapssällskapet i Göteborg, af 1'Académie royale d'Archéologie de Belgique, af la Société royale des Sciences lettrées et Arts d' Anvers, af la Société littéraire de Gand, af Storhertigliga Sachsiska Societas Latina för romerska språket och litteraturen i Jena, af Nordiska Old-skriftsällskapet i Köpenhamn, af Kungl, patriotiska sällskapet, af sällskapet pro Fide et Christianissimo, af Kungl. Bibelsällskapet, af Sällskapet för växelundervisningens befrämjande, af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande samt af Fornskriftsällskapet i Stockholm.221

Wallmarks lott hade blifvit att under större delen af sitt verksamma lif stå rustad i striden, och detta fastän han till sin natur var en fridens man, som älskade lugn, tillbakadragenhet och tysta studier. Han ägde ett varmt hjärta, lättrördt och öppet för intryck, det heta blodet kom därför lätt i svallning, isynnerhet när hans starka rättskänsla

sårades, och han förleddes då till angrepp, hvilkas häftighet han sedermera ångrade. Försonlighet var ett utmärkande drag hos honom, och man såg ädla motståndare, med hvilka han utbytt de skarpaste hugg, sedermera blifva hans vänner. Men hjärtats böjelse gick ibland så långt, att hans välvilja omfattade personer, som han bort hålla på något afstånd, och hans hjälpsamhet gick längre, än den kalla försiktigheten gillar. Denna lynnets försonlighet hade också inflytande på hans litterära åsikter, så att han icke växte fast i stelnade fördomar, utan under sina senare år mer och mer värderade och till fullo uppskattade mycket af den nyare litteraturen, ja, han kunde till och med innerligt njuta af Atterboms bästa poesier liksom af senare skalders diktkonst, och under silfverhåren strålade hans ögon varmt, då han med förtjusning lyssnade till de välljudande sånger, hvaruti Runeberg täljer de finska hjältarnas bragder och fosterlandskärlek.

Som litteratör och politisk författare har Wallmark intagit ett framstående rum; han var en nitisk och flitig om ock ej utmärkt arbetare, och hans skrifter hafva varit många och af mångfaldig art. Fastän han ofta hade skäl att känna sig trött af mödan och arbetet i upplysningens tjänst, var han en modig kämpe för en stark öfvertygelse ända intill slutet af sin lefnad. Om ingen litteratör i vårt land haft en så lång, nära 40-årig publicistisk bana, så har heller ingen blifvit så förorättad, så utsatt för det offentliga tadlet som han och för beskyllningar, som en skriftställare måste känna som de svåraste och mest sårande, nämligen att han drifvits till litterär verksamhet222

af låga och egennyttiga bevekelsegrunder. Men så orättvisa äro i allmänhet omdömena, att den afundsamma medelmåttan, som fäller dem, och själf borde klandras, emedan den intager förtjänsternas rum, oftast går fri, under det att anklagelsen för »låga bevekelsegrunder» drabbar den, som genom framstående egenskaper, uppenbarade i verksam handling, väckt hans afund. Wallmark hade sett många af sina motståndare och belackare, litteratörer och icke litteratörer, som han måste känna sig öfverlägsen, vinna ärebetygelser och offentligen hedras;om han därvid kände sig tillbakasatt, hvilket många af hans vänner ansågo honom vara, hörde dock ingen honom yttra någon afund eller klagan häröfver. Om han icke lyckats vinna den »afundsfria lycka», som i ungdomen hägrat för honom såsom det mest eftersträfvansvärda, kände han dock vid en återblick på sitt långa ofta så mödosamma lif en djup tacksamhet mot Försynen för det mått af jordisk lycka, som blifvit honom beskärdt. Att han i motgångens dagar sökt och funnit tröst, där den allena står att finna, därom vittnar följande vers i en af honom författad psalm med öfverskrift

»Tröst i motgången».

Herren ser till den betryckta, Herrens ord i all hans nöd Är hans tröst, hans fötters lykta, Sorgeöknens Mannabröd. Intet kval kan skada mig, Jesu, fast i tron på dig, Under skölden af din lära Nöd och död mig ej förfära!